

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Evropské kulturní a duchovní dějiny

Bc. Anna Sobotová

„Dětství a mládí ve třetí republice“

Léta 1945–1948 ve vzpomínkách pamětníků

Diplomová práce

Vedoucí práce: **doc. PhDr. Martin Franc, Ph.D.**

Praha 2017

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně. Všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 26. června 2017

Bc. Anna Sobotová

Poděkování:

Na tomto místě bych ráda poděkovala všem pamětníkům, jež mi věnovali svůj čas a vyprávěli své životní příběhy. Jejich vyprávění bylo pro psaní této práce nezbytné. Ráda bych také poděkovala panu doc. PhDr. Martinu Francovi, Ph.D. za jeho cenné připomínky. Velké díky patří mé rodině a blízkým, kteří mě podporovali.

Obsah

ABSTRAKT	5
ABSTRACT	5
SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK	6
1 ÚVOD	7
1.1 PŘEDMLUVA	7
1.2 VYMEZENÍ ZÁKLADNÍCH OTÁZEK VÝZKUMU	8
2 METODOLOGICKÁ ČÁST	9
2.1 ORÁLNÍ HISTORIE.....	9
2.1.1 Vymezení pojmu orální historie	10
2.1.2 Vznik orální historie.....	10
2.1.3 Postup výzkumu	11
2.2 BIBLIOGRAFIE	13
2.3 VYMEZENÍ POJMŮ DĚTSTVÍ A MLÁDÍ.....	15
3 PRAKTICKÁ ČÁST	17
3.1 STRUČNÁ HISTORIE TŘETÍ REPUBLIKY	17
3.1.1 Období války a osvobození	19
3.1.2 Politický vývoj.....	20
3.1.2.1 Edvard Beneš.....	21
3.1.2.2 Vývoj Komunistické strany Československa po druhé světové válce	22
3.1.2.3 Volby 1946	23
3.1.2.4 Únor 1948.....	24
3.1.3 Sociální vývoj v Československu	25
3.1.3.1 Odsun a znárodnění	25
3.1.3.2 Stravování a zásobování	27
3.1.4 Společenský život.....	30
3.1.4.1 Sport.....	30
3.1.4.2 Film	31
3.1.4.3 Školství	34
3.2 VÝBĚR NARÁTORŮ.....	36
3.2.1 Oslovení a průběh výzkumu	36
3.2.2 Medailony narátorů.....	37
3.3 VŠEDNÍ ŽIVOT OČIMA PAMĚTNÍKŮ	43
3.3.1 Osvobození a divoký odsun.....	43
3.3.2 Stravování	51
3.3.3 Rodinné zázemí	59
3.3.4 Kultura	61
3.3.5 Sport	65
3.3.6 Vzdělávání.....	71
3.3.7 Únor 1948.....	78
4 ZÁVĚR	83
5 ZDROJE	85
SEZNAM PŘÍLOH	90

Abstrakt

Diplomová práce pojednává o období tzv. třetí republiky, tedy rozmezí let 1945–1948. Cílem práce je zmapovat život dětí a mladistvých ve zkoumaném období. Zaměřuje se na pohled vybraných pamětníků na poválečný každodenní život. Narátoři byli vybráni z klientů Rezidence RoSa. V práci je shrnuta stručná historie mapovaného období v Československu.

Zvolené téma jsem řešila pomocí postupů orální historie a rešerší příslušné literatury. Práce se významně opírá o rozhovory s pamětníky, i výběr řešených témat vychází ze zaznamenaných životních příběhů narátorů. Práce popisuje situaci v oblasti kultury, politiky a společenského dění z pohledu dítěte a mladistvého. Přínosem této práce je zaznamenání jedinečných dobových příběhů. Výsledkem je možná cesta k pochopení chování současných seniorů a zmapování každodennosti v období třetí republiky očima pražských pamětníků.

Klíčová slova: třetí republika, každodennost, dětství, orální historie, kultura, Praha, 20. století, Československo

Abstract

This diploma thesis is focused on a time period between 1945 and 1948 also known as the Third Republic. The main aim is to describe life of children and teenagers in this particular time through old-timers' narration. The thesis is focused on people's everyday life after the Second World War. Narrators - people who experienced that time - were chosen from clients of Rezidence Rosa. There is also a short overview of Czechoslovakian history at that period.

Various technics of oral history and literature have been used for this thesis. It is based on the interviews with old-timers as well as the topics come from the stories of these narrators. The topics cover culture, politics and social life described from children's and teenagers' point of view. Merit of this thesis is to record their unique stories. A result might be a possible way to understand contemporary seniors' behaviour and to describe narrators' everyday lives in Prague at the time of the Third Republic.

Key words: Third Republic, everyday life, childhood, oral history, culture, Prague, 20th century, Czechoslovakia

Seznam použitých zkratk

ČSM – Československý svaz mládeže

KPD – Kommunistische Partei Deutschlands (Komunistická strana Německa)

KSČ – Komunistická strana Československa

NF – Národní fronta

NSDAP – Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei (Národně socialistická německá dělnická strana)

OÚNZ – Okresní ústav národního zdraví

SNB – Sbor národní bezpečnosti

SSSR – Svaz sovětských socialistických republik

StB – Státní bezpečnost

UNRRA – United Nations Relief and Rehabilitation Administration (Správa Spojených národů pro pomoc a obnovu)

USA – United States of America (Spojené státy Americké)

1 Úvod

1.1 Předmluva

Diplomová práce se zabývá obdobím poválečných let v rozmezí 1945 až 1948. Toto časové rozpětí se nazývá v českých zemích tzv. třetí republikou. V současných studiích se zmíněné téma ztrácí mezi studiemi o 2. světové válce a nástupem vlády jedné strany. Studie se zabývají pouze jednotlivými tématy, jako jsou například „divoký odsun“ či dekrety prezidenta republiky. Proto jsem si vybrala právě toto období ke studiu každodennosti dětí a mládeže. Abychom si dokázali představit, v jakém světě vyrůstali naši prarodiče. Samozřejmě i oni zažili již zmíněné okamžiky a patří do jejich vzpomínek. Hlavním zdrojem informací této práce jsou výpovědi pamětníků. Jelikož se jedná o krátký časový úsek je potřeba znát okolnosti i z navazujících let, proto se zde prolínají témata z doby válečné a z doby budování socialismu. Také nelze úplně vyloučit vzpomínky z navazujících období.

Pro období třetí republiky není příliš literárních zdrojů, zvolila jsem tedy metodu orální historie, abych získala co nejvíce informací přímo od lidí, kteří mají osobní zkušenost se zkoumanou dobou. Uvědomuji si, ale že vzpomínky jsou ovlivněny následným životem a vzděláním narátorů. Proto do diplomové práce nejdříve zařadím část popisující komplexní historii dané doby. Všechny zmíněné aspekty ovlivnily životy narátorů natolik, že se nedá opomenout jejich zařazení z důvodu pochopení kontextu.

Důležité je samozřejmě i představení narátorů, proto jsou součástí práce medailony zúčastněných pamětníků. V nichž je možné se s účastníky seznámit. Medailony stručně obsahují život od narození až po současnost. Představují především rodinné zázemí, ve kterém vyrůstali. Zmiňuji se pouze o povolání rodičů. Dále jejich studijní léta – od obecné školy, gymnázia až po případné vysokoškolské vzdělání. Medailon je zakončen povoláním, kterému se věnovali. Případně ještě uvádím rodinný stav či další významné okolnosti, které ovlivnily jejich život.

Téma práce jsem si zvolila, jelikož v současné době pracuji v Rezidenci RoSa, která nabízí bydlení pro seniory. Ke klientům, kteří zde bydlí, jsem si našla dobrý vztah. Zajímalo mě, v jakém prostředí žili a co všechno zažili. Rozhodla jsem se tedy pro metodu orální historie, abych s nimi mohla zavzpomínat na jejich léta dětství/mládí. To, že se s nimi znám i mimo výzkum v této oblasti, považuji za kladné.

Cílem diplomové práce je zmapovat každodenní život dětí a dospívajících v době třetí republiky. Vzpomínky na zmíněnou životní etapu bývají většinou pozitivní a úsměvné. Přišlo mi vhodné vybrat si právě věkovou skupinu, která se nacházela ve zkoumané době v dětském období, ročníky 1929 až 1938. Jsou to lidé, kterým v období třetí republiky bylo od 6 do 19 let. Věkové rozmezí narátorů pojímá dětství po přechod v dospělost. Proto se rozhovory týkají základního stupně vzdělání až po nástup na vysokou školu. V rámci rozhovorů, jsme samozřejmě odbočili i do let válečných a let po nástupu vlády jedné strany. Prací bych chtěla zaznamenat, jaký byl život v meziobdobí z pohledu „obyčejného“ člověka, který i když třeba ne vždy chtěl, byl velmi ovlivněn politickou situací. Dle mého názoru je důležité vnímat historii i jako příběhy lidí, nejen jako soupis politických událostí.

1.2 Vymezení základních otázek výzkumu

V práci bych ráda odhalila některé příčiny chování seniorů. Hlavní otázkou je, co z historie formovalo jejich postoj k životu a okolí. Myslím si, že nejdůležitějším životním obdobím je pro formování povahy člověka právě dětství. Proto jsem si vybrala období třetí republiky, kdy většina vybraných narátorů byla v dětském věku. Je tedy pravděpodobné, že jejich vzpomínky budou spjaté s rodinou, rodným městem, školou a kamarády.

Během mého zaměstnání v Rezidenci RoSa jsem se setkala s různými příběhy, i tím co naši klienti mají za požadavky v rámci jejich života v RoSe. Někdy jsou to kuriózní přání i příběhy. Také jaké mají vztahy se svou rodinou. Tyto příběhy a požadavky mě inspirovaly k tomu, zjistit co za tím mohu hledat. Je důležité si uvědomit, že veškeré jejich chování vychází z jejich předešlého života. V rámci životních osudů, které se u klientů odehrávají, se setkávám s příběhy o sběratelství, šetření, nepochopení se s vlastními dětmi či dalším pro nás často nesrozumitelným chováním.

Položila jsem si tedy otázku. V jakém prostředí klienti vyrůstali, proč se tak chovají? Dalším, neméně důležitým, důvodem psaní této práce je prosté zaznamenání jedinečných životních příběhů. Zajímalo mě také, v jak moc odlišném světě senioři žili. Opravdu se tak lišil od dnešního? Důležité pro mě je, pochopit jejich úctu k době, ve které vyrůstali a proč tak nadávají na dnešní děti? Myslím si, že čím více budeme o seniorech vědět, tím více je budeme schopni pochopit. Cílem práce je zkoumat společnost v rámci vývoje Československa v poválečných letech.

2 Metodologická část

Pro psaní diplomové práce využiji kvalitativní výzkum, jenž je z hlediska výzkumu orálně – historického tématu nejvhodnější. Tento postup je popsán v následující kapitole. Analýzu využiji, jak při zkoumání výpovědí pamětníků, tak při studiu příslušné literatury a dobových zdrojů. Literaturu vyberu dle jejího časového zaměření. Tedy jedná se o knihy, jež se alespoň částečně zabývají poválečným obdobím. Zdroje budu volit dle témat, o kterých pamětníci hovoří v rozhovorech. Důležitou složkou je také nahlédnutí do dobových materiálů. Budu se tedy snažit porovnat výpovědi pamětníků s dostupnými prameny. Je mi, ale jasné, že ne vše půjde dohledat v dostupné literatuře a dalších zdrojích.

Jak již bylo řečeno, v práci se zaměřím na každodennost v období tzv. třetí republiky. Zdroje tedy budu vyhledávat i dle tohoto měřítka. Prostuduji zdroje týkající se kulturních okolností, společenských aspektů. Pro přiblížení doby budu také vycházet z literatury popisující politické aspekty.

2.1 *Orální historie*

Orální historie je metodou historického zkoumání. Výzkumem prostřednictvím této metody nikdy nedojdeme k úplnému konci, protože vzpomínky lidí jsou nekonečné a nikdy je nemůžeme všechny zaznamenat a zdokumentovat. Metoda je považována za jednu z nejnovějších metod historických věd. Poznatky takto získané, nejsou přínosné jen pro historii, ale i pro další vědy, jakými jsou – sociologie, politologie, psychologie, literární věda nebo gender studies. Odvětví orální historie se neustále formuje a rozvíjí, díky moderním technologiím v nahrávacích prostředcích, internetu a dalším možnostem, je tato metoda velice živá a aktuální. Vyvíjí se i nové metody orálního výzkumu. V posledních letech zájem o orální historii neustále roste, je více zájemců o studium, zaznamenává se více výpovědí narátorů. Zaznamenané příběhy nás mohou varovat, abychom se vyvarovali podobným chybám a již se neděly podobné hrůzy. Bohužel se to zatím plně nedaří, a proto se nadále vědci zajímají o další výpovědi a snaží se je šířit mezi lidi. Historici sbírají šťastné vzpomínky i na válečné okamžiky, zaznamenávají různé výpovědi na různorodá témata. Samozřejmostí jsou obrazy běžného života. Úskalím se často stává, že narátor si věci přikrášluje nebo zkracuje. Příběhy tak nemusí vždy vypovídat o skutečnosti, ovšem i takovéto výpovědi jsou velmi cenné. Stále ukazují

jedinečný pohled na danou skutečnost s odstupem času.¹ Profesor Miroslav Vaněk v jednom z rozhovorů popsal orální historii jako „zalidňování dějin“.² Tento výrok, myslím vystihuje smysl a podstatu orální historie.

2.1.1 Vymezení pojmu orální historie

Orální historie je kvalitativní metodou, to v praxi znamená, že se jedná o výzkum zaměřující se na vnímání a interpretování světa skupin a jednotlivců. Tato historická metoda se jako jedna z mála zaměřuje na tzv. malé dějiny, zkoumají život obyčejných lidí. Hlavním rozměrem je vnímání každodennosti. Důležité je, že se nesnaží zobecňovat získané poznatky a vkládat je do předem určených tabulek. Často se stává, že výpovědi získané pomocí rozhovorů si protirečí s psanými prameny, jedná se totiž o pohled jednotlivce na danou situaci s odstupem času. Výpovědi jsou tedy vždy subjektivní, není to jejich slabá stránka, je to prostě fakt, který nelze odvrátit. Díky orální historii můžeme získat zajímavé pohledy na danou situaci, ale nelze se na ni obrátit jako na historický fakt, který je neměnný.³

2.1.2 Vznik orální historie

Prapočátky této metody jsou již v době pravěku. Lidé si vyprávěli příběhy z pokolení na pokolení. Nejdříve je vůbec nezapisovali, jen si je ústně předávali a tím pádem se časem velice proměňovaly. Postupem času, kdy se šířilo vzdělání, se šířily rychleji i příběhy a to pomocí psaných záznamů. Velká revoluce přišla s Gutenbergovým vynálezem knihtisku, kdy byl dostatek výtisků a opisy nebyly již tak náročné. V dnešní době digitalizace je orální historie z technického hlediska ještě jednodušší. Rozhovory je možno nahrávat a pak dle potřeby jednoduše upravovat. Vše samozřejmě s dodržением potřebných náležitostí.⁴

Ještě před dvaceti lety nebyl pojem orální historie v našich končinách vůbec prakticky znám. V současnosti je to dobře rozvíjející se obor i historická metoda.

¹ ČESKÁ ASOCIACE ORÁLNÍ HISTORIE. O NÁS. *Česká asociace orální historie* [online]. [cit. 2017-06-25]. Dostupné z: http://www.coha.cz/?page_id=2.

² ČESKÝ ROZHLAS. Orální historie je zalidňování dějin, vysvětluje historik Miroslav Vaněk. *Studio Leonard* [online]. 2016 [cit. 2017-06-25]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/leonardo/dnes/_zprava/oralni-historie-je-zalidnovani-dejin-vysvetluje-historik-miroslav-vanek--1600917.

³ VANĚK, Miroslav a Pavel MÜCKE. *Třetí strana trojúhelníku: teorie a praxe orální historie*. 2., přepracované a doplněné vydání. Praha 2015. ISBN 978-80-246-2931-5, str. 15–26.

⁴ MÜCKE, Pavel. Krok za krokem. Orální historie, věda a společnost. *Naše společnost* 4, 2006, č. 1, s. 25–31.

Již před rokem 1989 proběhly první pokusy o zaznamenávání výpovědí pamětníků, ale nebyla zde potřebná svoboda slova, která by dovolila publikovat všechny prožité příběhy. Historici se nedostali k novým zdrojům o výzkumu, které byly publikovány v zahraničí. Opravdový začátek se dá datovat po Sametové revoluci.

Začátky byly nesnadné. Historici se v prvních rozhovorech řídili hlavně vlastními zásadami, které si sami vytvářeli. Problémy byly i se zaznamenáváním a archivováním. Po pádu režimu se otevřeli možnosti výzkumu. Byl zřízen Ústav pro soudobé dějiny při Akademii věd. V prvních letech demokracie vznikly sběrné projekty, shromažďující výpovědi pamětníků např. obětí holocaustu. Přelomem se stal rok 2000, kdy bylo založeno Centrum orální historie v čele s Miroslavem Vaňkem, který začal vydávat příručky a návody, jak správně vést rozhovory a jak s nimi poté naložit. Ustanovil metodologii inspirovanou americkými metodami. V roce 2007 byla založena Česká asociace orální historie sdružující pracoviště orální historie a vědecké pracovníky. Po vzoru světové organizace se i česká organizace každoročně stýká. Česká republika se během posledních let dostala do popředí světa orální historie.⁵

2.1.3 Postup výzkumu

Největším úskalím je samozřejmě paměť. Časem si paměť vybírá vzpomínky, které si uchová a které upozadí. Většinou dá přednost těm příjemnějším, ty temnější se snaží upozadit. Vzpomínky jsou také zkresleny dalším vývojem situací. Proto je nutné si uvědomit, že vyprávění nemusí být zcela pravdivé, jedná se o rekonstrukci děje z dnešního hlediska. Také je potřeba si připustit, že každý jedinec vnímá situace ze svého jedinečného pohledu. Starší lidé si také příběh upravují, aby si zachovali svoji tvář a nebylo na ně nahlíženo jinak.

Orální historie má dvě základní rozdělení. Jsou to dvě možnosti získání informací. **Interview nebo životní příběh narátora.** Pro můj vlastní výzkum jsem si vybrala druhou možnost, tedy životní příběh narátora. Který je specifický tím, že si narátoři vybaví vzpomínky, o kterých si často myslí, že je již zapomněli. Je to tedy volné vyprávění pamětníka, jež vypráví volně navazující příběhy. Tazatel narátora pouze směřuje ke zkoumanému tématu, případně mu pokládá otázky, když pamětníka nenapadají další asociace.⁶

⁵ VANĚK, Miroslav a Pavel MÜCKE. *Třetí strana trojúhelníku: teorie a praxe orální historie*. 2., přepracované a doplněné vydání. Praha, 2015. ISBN 978-80-246-2931-5, str. 96–102.

⁶ Tamtéž, str. 140–142.

Předtím, nežli se dostaneme k vysvětlení metody orální historie, je potřeba si objasnit význam těchto dvou termínů – narátor a tazatel. Narátor je člověk, který vypráví svůj příběh nebo odpovídá na otázky. Tazatel je ten, kdo se zabývá výzkumem a narátora se dotazuje.

Výzkum začíná již přípravou na vlastní rozhovor. Je potřeba zjistit si dostupné informace o zkoumaném tématu. Dobré je začít rešerší literatury či archivních zdrojů. Rešerše dostupných informací je důležitá, aby tazatel nebyl zaskočen základními historickými fakty. Tazatel musí působit zdravě sebejistě, aby dodal „odvahu“ narátorovi, který se může o některých ožehavých tématech bát rozmluvit. Je potřeba si uvědomit, že některá témata jsou ve výpovědích velice citlivá, dochází často k emočním projevům.

Další fází je přepis rozhovoru. Tato část je stejně důležitá jako rozhovory. Po přepisu se výpověď stane cennější. Přepis je lépe šířitelný, také se v něm dají upravit detaily, které byly ujasněny s narátorem. Rozhovor by měl mít co nejpřesnější přepis, i s použitím hovorových slov. Přepis se následně předá vypravěči k autorizaci.

Analýza začíná rozebráním rozhovorů a vyčleněním výpovědí, které se týkají zadaného tématu. Jedná se o obsahovou analýzu, která vybírá jednotlivé body rozhovoru a porovnává je s ostatními rozhovory. Získané body se poté hledají v příslušné literatuře. Ale stále je nutno mít na mysli, že narátoři sdělují svůj pohled, nikoli fakta, která jsou obsažena v literatuře.

Vědec by měl také zaznamenat pomlky v hovoru narátora a vyhodnotit je. Měl by analyzovat, proč narátor použil pomlky, jestli mu byla situace nepříjemná nebo byla emocionálně silná. To už se jedná o analýzu psychologickou. Nejdůležitější je analyzování smyslu sdělení tedy, zjistit, co nám vlastně narátor chtěl sdělit. To je poslední fáze orální historie, dochází při ní ke srovnávání výpovědí, porovnání s dalšími prameny. Je potřeba být, co nejpřesnější v hledání souvislostí ve výpovědích. Rozhovory se také analyzují z jazykového hlediska. Jazyk je zkoumanou jednotkou, je zajímavé zaměřit se na výběr jazyka, jakým narátor odpovídá. Mohou mluvit profesionálním slangem nebo regionálním nářečí nebo používá jazyk, který mu byl blízký v době, o které mluví. Je možné také sledovat tzv. výplňová slova – jakoby, no, jako a podobně.

Dalším krokem ve zpracování výstupů orální historie je vypracování interpretace, tedy výkladu výpovědí narátorů. Tento bod bývá často sporem mezi historiky. Tvrdí, že to již není vědecký postup nýbrž pouze jeden z možných pohledů na dané téma. Interpretace jde za hranici rozhovoru. Historici ji považují za přidanou hodnotu výzkumu. Orální historici jsou zásadně proti generalizaci dat, je potřeba zachovat jedinečnost každé

výpovědi, proto se při interpretaci používají citace z rozhovorů a k tomu se přidávají vlastní zkušenosti tazatele.

Od začátku výzkumu si musíme stanovit, co je cílem výzkumu. Zda jej budeme chtít publikovat či nikoliv. Podle toho se odvíjí i interpretace rozhovorů. Interpretace vybízí k zamyšlení se nad celým výzkumem a nabádá k dalším krokům. Tím, že historik interpretuje rozhovory, napomáhá také k demokratizaci dějin a poskytne nový pohled na dané období. V rámci interpretace samozřejmě může dojít ke zkreslení dané situace, ale je to stejné jako u výpovědí narátorů, kteří jsou ovlivněni prostředím. Interpretace vychází nejen z rozhovorů s narátory, ale i z tazatelových zkušeností, a hlavně z nastudovaných materiálů. O tom, zda budeme výzkum publikovat, se musíme předem domluvit se všemi účastníky výzkumu. Je důležité, aby o této skutečnosti, byli informováni.

Orální historie má za sebou dlouhou, místy trnitou cestu. Překážky, které ji potkaly, ji posílily a v současnosti se stala rychle šířící se historickou metodou. Je důležité řídit se doporučenými radami a také přistupovat k narátorům slušně jako k osobám, které nám mohou v historickém výzkumu pomoci.

2.2 Bibliografie

Pro období navazující na válku existuje málo publikací. Většinou se jedná pouze o kapitoly zabývající se tematikou třetí republiky v rámci monografií o druhé světové válce nebo o únoru 1948 či o komunistickém vývoji v Československu. Proto je literatura doplněná o výpovědi pamětníků.

Vybraná literatura v diplomové práci je zaměřena dvěma směry. Za prvé jde o politická témata a za druhé o společensko-kulturní aspekty daného historického období. Samostatnou kapitolou jsou prameny pro studium metody orální historie.

Pro získání historických dat týkajících se politických událostí mi byla nápomocna kniha **Mezi Východem a Západem: české politické diskurzy 1945–1948**⁷ od Christiane Brenner, jako německá historička má patřičný odstup od českých dějin. Její pojetí poválečného období je velice přínosné a přehledné.

⁷ BRENNER, Christiane. *Mezi Východem a Západem: české politické diskurzy 1945–1948*. Praha, 2015. ISBN 978-80-257-1399-0.

Historický kontext Československa mi byl přiblížen v knize od Václava Vebera **Osudové únorové dny**.⁸ Kniha představuje podhoubí vládní krize v roce 1948. Její příčiny, průběh a na závěr shrnuje její důsledky.

K jednotlivým tématům, která jsou v práci obsažena, příslušela také literatura s odpovídající tematikou. Ne vždy však byla oproštěna od citových zbarvení. Například kniha **UNRRA a Československo**⁹ od Karla Sommera je ovlivněna jeho antikomunistickým názorem autora. Jeho postoj je znatelný při hodnocení poválečné politické situace.

Následovaly publikace týkající se vývojem filmografie. Část z nich byla vydána před revolucí 1989, je tedy nutné brát obsah trochu s nadhledem. Přínosem pro pochopení dění ve filmovém prostředí pro mě byla skripta **Dějiny Československé kinematografie v datech a událostech 1945–1948**¹⁰ z roku 1980 od Pavla Taussiga. Skripta vypisují důležitá data pro filmový průmysl v poválečném období. Důležitou knihou o filmu pro mě byla i **Naplánovaná kinematografie**¹¹ od Pavla Skopala z roku 2012. Kniha přináší přehledné seznámení s filmem po válce. Obsahuje také pohled na kinofikaci, která byla po válce rozsáhlá.

Inspirací pro mě byl také dobový tisk. Studovala jsem jednotlivé výtisky, které ukazují dobový pohled na dění ve světě. Pro studium jsem využila portál Národní knihovny České republiky Kramerius, kde jsou digitalizované výtisky novin. Konkrétně jsem četla výtisky Lidové demokracie, Práce a také Svobodného slova. Je nutné podotknout, že jednotlivá periodika byla ovlivněna vydavatelem, který patřil k určité politické straně. Výtisky, z kterých jsem čerpala, byly z poválečných let.

Pro studium metod orální historie jsem si vybrala knihy od Miroslava Vaňka a Pavla Mückeho. Nejprínosnější pro mě byl titul **Třetí strana trojúhelníku**¹², který přehledně představuje metody orální historie, podává návod, jak výzkum vést. V knize jsem se také seznámila s tematickou terminologií. Velice důležitý pro mě byl kurz Orální historie ve výzkumu soudobých dějin, který vedl profesor Miroslav Vaněk v rámci magisterského programu Orální historie na Fakultě humanitních studií Karlovy Univerzity.

⁸ VEBER, Václav. *Osudové únorové dny 1948*. Praha, 2008. ISBN 978-80-7106-941-6.

⁹ SOMMER, Karel. *UNRRA a Československo*. Opava, 1993.

¹⁰ TAUSSIG, Pavel a Zdeněk ŠTÁBLA, *Dějiny čs. kinematografie v datech a událostech 1945-1948*. Praha, 1980.

¹¹ SKOPAL, Pavel, ed. *Naplánovaná kinematografie: český filmový průmysl 1945 až 1960*. Praha, 2012. ISBN 978-80-200-2096-3.

¹² VANĚK, Miroslav a Pavel MÜCKE. *Třetí strana trojúhelníku: teorie a praxe orální historie*. 2., přepracované a doplněné vydání. Praha, 2015, ISBN 978-80-246-2931-5.

2.3 Vymezení pojmů dětství a mládí

Dětství ani mládí nemá přesně vymezené věkové rozhraní. Obojí je vývojovou etapou každého dospělého jedince. Vývoj je možné rozdělit na fyzický a psychický. Pro tuto diplomovou práci je důležitější ten psychologický. V této kapitole bych ráda přiblížila dětství a mládí z hlediska psychologie a také rozdílnost těchto pojmů v době třetí republiky a dnešních dnech.

Člověk se proměňuje podle jednotlivých vnějších aspektů – rodinné zázemí, okolní společnost, vývoj prostředí, ve kterém jedinec vyrůstá, aspektů je mnoho. Je nutné zmínit, že neexistuje jednotné rozdělení vývojových období člověka.¹³ Období dítěte je možné vymezit od narození po období dospívání, přibližně v 11 letech. Konec dospívání se stanovuje přibližně na 20. rok.¹⁴ Jak již bylo řečeno, pro tento typ práce je důležitá hlavně mentální stránka vývoje. Období dětství může tedy trvat různě dlouhou dobu. Někteří lidé jsou nuceni „dospět“ mnohem dříve nežli ve 20 letech, kdy je dle psychologů ukončen mentální vývoj a z dítěte se stává dospělý jedinec. Období má několik vývojových stupňů – novorozenecké, kojenecké, batolecí, předškolní, mladší školní a dospívání. V rámci práce jsem mluvila s pamětníky, kteří se ve zkoumaném období nacházeli nejvíce ve školním věku a adolescenci.

Jak již bylo řečeno, vývoj je ovlivněn vnějšími aspekty. V dnešní době jsou děti na úplně jiné úrovni, nežli byli v jejich věku jejich prarodiče či praprarodiče. Je to dáno situací, ve které vyrůstají, dnešní děti školního věku ve většině případech nejsou samostatní natolik, aby se o sebe samy postaraly. V poválečné době děti měly za sebou mnohdy hrůzné zážitky, týkající se politické situace, že věděly, co si dovolit smí a co ne. Byly také zvyklé žít z mála, oproti dnešnímu přebytku většiny produktů je rozdíl velice znatelný. Posunulo se celé myšlení lidí a také jejich schopnosti. Dnešní mladá generace má jiné sociální vazby, zájmy a profese nežli jejich předci. Například umí sice ovládat technické vymoženosti dnešní doby, ale nejsou zvyklí číst či neumí manuálně pracovat. Jelikož ve zkoumané době nebyla domácnost mechanizovaná a vše trvalo delší dobu, i domácí práce zabíraly větší část dne, rodiče chodili na dlouhé pracovní směny, musely je zastoupit děti. Děti neměly tolik volného času, jako děti dnešní. Měly mnohem více

¹³ THOROVÁ, Kateřina. *Vývojová psychologie: proměny lidské psychiky od početí po smrt*. Praha, 2015. ISBN 978-80-262-0714-6, str. 308.

¹⁴ LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. 2., aktualiz. vyd. Praha, 2006. ISBN 80-247-1284-9, str. 142–144.

povinností. Dalo by se tedy říci, že z hlediska psychologie, dětství bylo v minulosti kratším obdobím, nežli tomu je dnes.

V době, o kterou se v práci zajímám, byla dokonce snížena plnoletost z 21 let na 18 let. Občané tedy mohli dříve volit a byli dříve právně zodpovědní za své činy.

3 Praktická část

3.1 *Stručná historie třetí republiky*

Československá historie je plná zvrátů a událostí, při kterých mrazí. Období mezi lety 1945 až 1948 není výjimkou. Když v březnu 1939 Československo začala okupovat německá vojska, bylo již jasné, že druhá velká válka je za dveřmi. V září téhož roku válka propukla, situace se v Českých zemích ještě přiosvětila. Země se staly rukojmím Německa. Nastala doba vzájemného udávání, doba nedostatku zásobování, doba omezení svobod. Všechna tato fakta byla určující pro následující vývoj třetí republiky.

Druhá světová válka však byla důsledkem krizí ve střední Evropě. Dalo by se tedy říci, že druhá světová válka je mimo jiné následkem první světové války a nového poválečného přerozdělení světa. Největší krizi zažila Výmarská republika v období od roku 1919 až po rok 1933. Pro Německo to jsou časy vysoké nezaměstnanosti a následné inflace. Nespokojenost obyvatel se začala projevat i na volebních výsledcích. V roce 1932 ve volbách do Reichstagu zvítězila strana NSDAP a KPD. Nicméně jejich následné kroky se neshodovaly. Velkým zlomem byl 30. leden 1933, kdy byl jmenován německým kancléřem Adolf Hitler, který nastolil nacistickou diktaturu. Ta provázela Německo až do konce druhé světové války. Pro České země začala diktatura v roce 1938.

V září roku 1938 Západní mocnosti podepsaly s Německem Mnichovský diktát, kvůli kterému Československo muselo postoupit československé pohraničí pod správu Německa, byl to pouze začátek uzurpování Českých zemí. Došlo tím k porušení mezinárodních smluv. Tento mezník se stal koncem pro první republiku, vznikla tzv. druhá republika. Další ránou byl následující 15. březen 1939, kdy Adolf Hitler triumfálně obsadil celé Československo. Tím byla ukončena druhá republika a započala tak okupace celého území. Den poté, 16. března byl vydán Výnos o zřízení Protektorátu Čechy a Morava. Tento název vydržel až do 9. května 1945, kdy bylo Československo osvobozeno. Nově vymezené území získalo zpět název Československo, v některých periodikách nazývané neoficiálně třetí republikou.¹⁵

Léta pod nadvládou sousední velmoci byla pro České země těžkou zkouškou. Problémy se vyskytovaly v oblasti stravování, kdy byl nedostatek veškerých potravin, od chleba počínaje. Nedostatek se projevoval ve všech oblastech zásobování, byla pozastavena výstavba. Průmyslový potenciál byl směřován k válečné produkci.

¹⁵ VEBER, Václav. *Osudové únorové dny 1948*. Praha, 2008. ISBN 978-80-7106-941-6, str. 6.

Tzn., že se začalo vše vyrábět na podporu fronty nebo německého obyvatelstva. Šily se uniformy, vyráběly zbraně, velké množství potravinových zásob bylo posíláno na frontu, na podporu německých vojáků. Mnoho obyvatel Protektorátu bylo odvoláno do Reichu na práci z důvodu odvelení německých pracovníků přímo na válečnou frontu. Těžkosti nebyly pouze v hmotném zabezpečení. Horší situace nastávaly v oblasti občanských svobod. V Protektorátu začaly platit Norimberské zákony na základě nového Nařízení říšského protektora v Čechách a na Moravě o židovském majetku ze dne 21. 6. 1939.¹⁶ V Říši měla ve výsledku zůstat pouze árijská rasa. Byla zavedena tvrdá cenzura, Edvard Beneš odstoupil z postu prezidenta, nový prezident Emil Hácha měl omezené pravomoci a s ním i celá vláda. Tím vším se zvýšil počet českých emigrantů většinou do západní Evropy nebo USA. Ze země utekla vrcholná elita, která se snažila navázat na svoji kariéru v zahraničí a pomoci tak své vlasti z exilu. Všechny tyto aspekty a mnohé další určovaly povahu lidí, kteří v ní žili. Proto my, jejich následovníci, nejsme schopni úplně chápat veškeré chování dnešních seniorů, kteří si nesou osobní vzpomínky na válečné období.

Začátek roku 1945 se stal pro německý národ osudný, bylo již jasné, že nebude stát na straně vítězů. Bylo pouze otázkou času, kdy se Německá říše vzdá své snahy o udržení moci. V polovině dubna začaly osvobozené akce, 2. května 1945 se vzdali obránci Berlína. V těchto dnech se český národ těšil na osvobození, jež mělo přijít v následujících dnech, 5. května vypuklo Pražské povstání, které vyvrcholilo příjezdem osvobozených vojsk do Prahy, 8. května 1945 bylo Československo osvobozeno sovětskými a americkými vojsky.

Označení třetí republika bylo používáno v poválečné době skupinou liberálně konzervativních intelektuálů, kteří psali do časopisů *Obzory*, *Vývoj* nebo *Nové prúdy*. Poté se na dlouhou dobu toto označení přestalo používat a objevilo se až v nedávných studiích. Historici název považují za odpovídající z důvodu zvláštních poměrů v letech 1945–1948.¹⁷

¹⁶ Nařízení Říšského protektora v Čechách a na Moravě o židovském majetku ze dne 21. června 1939. *Holocaust.cz* [online]. 2016 [cit. 2017-04-16]. Dostupné z: <http://www.holocaust.cz/zdroje/dokumenty/protizidovske-zakony-a-narizeni/narizeni-risskeho-protektora-v-cechach-a-na-morave-o-zidovskem-majetku-ze-dne-21-cervna-1939/>.

¹⁷ VEBER, Václav. *Osudové únorové dny 1948*. Praha, 2008. ISBN 978-80-7106-941-6, str. 6.

3.1.1 *Období války a osvobození*

Doba útlaku během války byla určující pro vývoj mezi lety 1945–1948. Po osvobození v květnu roku 1945 došlo k reorganizaci celého státu. Po konci války čerpali lidé z idejí první republiky. Jejich nadějí se stal Edvard Beneš, který se po dobu války ujímal postu exilového prezidenta. Prezident Beneš se stal symbolem první republiky, který by mohl navrátit situaci v Českých zemích k původnímu svobodnému státu. Bohužel poválečný vývoj se lišil od představ mnohých politiků a občanů.

Během války vznikla londýnská exilová vláda v čele s prezidentem Edvardem Benešem. Která byla ustanovena roku 1940. První pochybnosti začaly již při osvobozování, kde se vojska americká a sovětská dohodla na demarkační linii, která musela být striktně dodržena. I když americká vojska vstoupila na české území již 6. května, nesměla pokračovat směrem k Praze, jelikož Prahu a většinu českého území měli osvobodit vojáci Rudé armády. Důležitý byl také postoj k osvobozování. Americký prezident velmi přemýšlel nad tím, kam pošle své vojáky. USA záleželo na lidských ztrátách, které měly být co nejmenší. Na rozdíl od názoru sovětského J. V. Stalina, kterému na obětech tolik nezáleželo. Hlavní pro něj byl uzemní zisk. I to byl důvod rozdělení demarkační linie.¹⁸ Praha tak byla osvobozena až 9. května v ranních hodinách Rudou armádou. V Praze v těchto dnech probíhalo Pražské povstání.

Povstání, které v Praze probíhalo od 5. května 1945, bylo mnohdy krvavé, a hlavně velice živelné. J. V. Stalin akci odmítl podpořit, protože nebyla zcela pod jeho kontrolou. Povstání začalo zrušením nařízení dvojjazyčného označení. V Praze začalo hromadné strhávání německých názvů na obchodech a vyvěšování českých vlajek. Následně chtěli Čechoslováci obsadit rozhlas. Němečtí vojáci však odmítali odejít bez boje. Proto začali střílet po lidech, kteří vyvěšovali vlajky a veřejně se hlásili ke svému národu. Rozhlas mezitím volal o pomoc při osvobození rozhlasu.¹⁹ Český lid se bránil a začal stavět barikády z dlažebních kostek, tramvajů a všeho co měli k dispozici. Ulice Prahy přestaly být snadno průjezdné. 6. května 1945 přišla pomoc od partyzánské jednotky Vlasovců, kteří měli vojenskou techniku, následovalo bombardování Prahy. Němci bránili svou moc a brali si oběti na nevinných občanech, kteří se povstání aktivně neúčastnili. Mnohdy docházelo k surovému zacházení, které končilo úmrtím. Pražané vyčkávali na svých pozicích na americké vojsko, které již osvobodilo Plzeň. Vojska se tam však

¹⁸ VEBER, Václav. *Osudové únorové dny 1948*. Praha, 2008. ISBN 978-80-7106-941-6, str. 27.

¹⁹ KOTRLÝ, Josef. *Pražské povstání 1945*. 2. vyd. Praha: Eva, 1995, str.23- 25.

zastavila, a Praha musela dále vyčkávat na vojáky Rudé armády. Následoval další den krutých bojů, nacisté se snažili opustit Prahu a vstoupit do americké zóny. Vojáci Rudé armády vstoupili na pražské území až 9. května 1945. Došlo k posledním střetům s německou armádou. Pražané vítali armádu s nadšením. Jelikož byl květen a kvetly šeříky, stala se rozkvetlá větvička symbolem Květnového povstání českého lidu. Květy Pražané nosili vojákům Rudé armády. Po osvobození nastal čas náprav města. V Praze vypuklo několik požárů, které bylo potřeba uhasit, bylo poničeno mnoho budov. Například budova Staroměstské radnice přišla o jedno křídlo v důsledku požáru. Škody bohužel neskončili pouze v hmotných statcích, během povstání přišlo o život skoro 3000 lidí. O osvobození vznikl částečně dokumentární film *Osvobození Prahy* od Otakara Vávry, jež byl zveřejněn k 20. výročí osvobození. Tento snímek je však politicky laděn a uctívá Sovětský svaz. Bohužel vojáci se ne vždy chovali čestně, jak je vidno ve filmu. Docházelo ke znásilňování žen, vykrádání i napadání. Osvobození se stalo komunistickou propagační akcí.²⁰

3.1.2 Politický vývoj

Poválečnou otázkou bylo, ke komu se stát politicky přikloní. Na jedné straně byla možnost přiklonit se k „Západu“ na druhé straně „Východu“. Důležitými faktory bylo rozpadnutí tzv. antihitlerovské koalice, odmítnutí dříve slíbené spolupráce na Marshallově plánu, neuzákoněné zákazy kritizovat východní politiku a mnohé další. Již během prvních poválečných měsíců začínalo být jasné, kam se Československo přikloní. O SSSR, zde bylo známo pouze z literárních děl, málokdo tam kdy byl. Západní mocnosti neměly v očích československých obyvatel dobré jméno. Prvním zklamáním byl „Mnichov“, osvobození bylo také připisováno SSSR. Po válce tedy „Západ“ neměl dobré postavení. Válkou zničené západní mocnosti, nebyly dobrým vzorem pro znovu obnovený stát. Sovětský svaz byl ten, který osvobodil většinu československého území a také ten, který nabízel svou pomoc. Spojení se SSSR mělo zajišťovat ochranu především před Německem. Československo se odhodlalo k denacifikaci, jako k jediné možné variantě před hrozbou znovunabytí moci Německa. Tisk se stal velmi důležitým zdrojem, ale byl rozdělen dle politického zaměření. Například časopisy *Obzor* a *Vývoj* popisovaly negativní poměry ve východním Německu. Sovětskému svazu nahrávala také myšlenka spojení Slovanských národů, tato tradice byla Čechoslovákům blízká. Do země začaly

²⁰ ČESKÝ ROZHLAS. Pražské povstání a bitva o rozhlas. *Český rozhlas* [online]. [cit. 2017-05-04]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/bitvaorozhlas/povstani/_zprava/prazske-povstani-a-bitva-o-rozhlas--728699.

přicházet také dobré zprávy o tom, co se děje v Moskvě, vznikala i beletrie, která ukazovala mnohdy malebný obraz místních podmínek v SSSR.

Pro politiku třetí republiky je velice určující její umístění ve středu Evropy, tedy mezi „Západem“ a „Východem“, mezi Sovětským svazem a Západními mocnostmi. Hledala se cesta spojení socialismu a demokracie. Diskuze o politickém kurzu byly často nejasné.²¹

Na počátku roku 1945 se Benešova vláda začala vyvíjet jiným směrem. Vznikla tak Národní fronta, spojující politické strany. V dubnu roku 1945 stanovila vláda v Košicích nový vládní program.²² Od počátku fungování Národní fronty měla rozhodující slovo hlavně Komunistická strana Československa. I když Národní fronta měla sloužit pro přechodné poválečné období, vydržela v Československu až do roku 1990. Národní fronta sdružovala politické strany a byla podmínkou pro nastávající volby v roce 1946. Stále platila ústava z roku 1920, kterou doplňovaly prezidentské dekrety. Jednalo se o regulovaný politický systém.²³ V této době byly důležité bezpečnostní složky, které byly formované pod taktovkou Komunistické strany. Také začaly vznikat odborové a zájmové organizace. Ty byly velice silné a nabývaly na síle společně s přibývajícím mocí komunistů.²⁴

3.1.2.1 Edvard Beneš

Pro přiblížení situace, která panovala po válce, je nutné si připomenout jednu z nejdůležitějších osobností dané doby. A tou je Edvard Beneš. Člověk, který byl po většinu svého života politicky aktivní.

Narodil se roku 1884. Vystudoval Filosofickou fakultu Univerzity Karlovy v Praze, následně politologii na Sorbonně. V první světové válce se začal zapojovat do společenského dění, organizováním vnitřního odboje Maffie. V rámci odboje spolupracoval ve Švýcarsku s Tomášem G. Masarykem a Rastislavem Štefánikem. Výsledkem odboje bylo dosažení samostatnosti Československa. Po návratu do domoviny se stal prvním ministrem zahraničí Prozatímní česko-slovenské vlády. Následoval post předsedy vlády. Byl členem a místopředsedou České strany národně sociální. Účastnil

²¹ BRENNER, Christiane. *Mezi Východem a Západem: české politické diskurzy 1945–1948*. Praha, 2015. ISBN 978-80-257-1399-0, str. 299–301, str. 233–241.

²² KOCIAN, Jiří. *Poválečný vývoj v Československu 1945–1948*. Vyd. 2. Praha, 1993. ISBN 8004263127, str. 2.

²³ Tamtéž, str. 32–40.

²⁴ KALINOVÁ, Lenka. *Východiska, očekávání a realita poválečné doby: k dějinám české společnosti v letech 1945–1948*. Praha, 2004. ISBN 80-7285-043-1, str. 67.

se zahraničních jednáních, spolupracoval na vytvoření Společnosti národů, byl také účastníkem poválečných jednání ve Francii. V roce 1935 se stal druhým československým prezidentem. Osobnost Edvarda Beneše byla rozporuplná. Jeho jednání nebyla vždy dobře čitelná, jeho politický směr byl nejednoznačný. Přikláněl se k „Západu“ i „Východu“. To je znatelné na podepsaných spojeneckých smlouvách s Francií a SSSR. Po přijetí Mnichovského diktátu, abdikoval a stáhl se z vrcholné politiky. Následovaly jeho snahy o obnovení Československa, ty byly úspěšné až v druhé polovině války, kdy byl opět uznán jako prezident. Účastnil se mírových jednáních během války. Dne 28. října 1945 se vrací do Československa jako znovuznaný prezident. Během jeho zahraničního působení vydával prezidentské dekrety tzv. Benešovy dekrety, které určovaly poválečný vývoj v Československu. Dekrety se týkaly odsunu Němců, národnostního složení republiky, vypořádání se s majetkem, znárodnění a mnohého dalšího. Jeho rozhodnutí byla již v té době velice sporná. Prvním pochybením se stalo vyhlášení o neutočení na podzim roku 1938 a jeho následná abdikace. Rozporuplné názory panovaly i o dekretu o znárodnění průmyslu či rozhodnutí o vysídlení. Dalším sporným rozhodnutím bylo jeho poválečné vyjednávání i příklon k SSSR a následné přijetí demise vlády z rukou Klementa Gottwalda. Po němž se Beneš stáhl do ústraní. Na podzim roku 1948 zemřel. Beneš se stal osobou symbolizující první republiku a byl chápán jako následník T. G. Masaryka.

3.1.2.2 Vývoj Komunistické strany Československa po druhé světové válce

Tradice Komunistické strany v Československu začala rokem 1921, kdy byla strana založena. Toto ultralevicové uskupení sílilo na moci již před druhou světovou válkou. Během války se KSČ spolu s Moskvou připravovali na převzetí moci v Československu. Největší obliby u obyvatel se strana dočkala po květnovém osvobození v roce 1945. Strana získala čestné místo ve vládě i v Národní frontě jako členka Komunistické internacionály s podporou Moskvy.

Komunistům napomáhal i tehdejší prezident Edvard Beneš, který byl otevřen spolupráci s Moskvou. Strana se během války rozšířila po celé Evropě. Platforma čítala 20 000 000 členů komunistických stran.²⁵ Komunisté využili své pozice a dále se rozrůstali. Občané vstupovali do strany bez většího rozmyslu, někteří chápali vstup jako povinnost. Komunisté, jako jediná strana mohla být rozdělena na českou a slovenskou frakci. Proto ve volbách získali ve volbách více hlasů. Komunisté chápali třetí republiku

²⁵ VEBER, Václav. *Osudové únorové dny 1948*. Praha, 2008. ISBN 978-80-7106-941-6, str. 23.

jako přechodné období od demokratické revoluce k socialistické revoluci. Naopak nekomunisté chápali Košický vládní program jako konečný. Strana měla největší moc, Beneš jimi byl upozadován, pod KSČ spadala správa vnitřních bezpečnostních složek, to bylo domluveno již v roce 1943.²⁶ V rámci Národní fronty, kde bylo 7 členů, vždy vyhrával komunistický návrh. V NF nebyla možná opozice. KSČ spravovala i Ústřední radu odborů. Jejich moc byla všude. S velkou základnou svých členů, šli do voleb v roce 1946 s tím, že získají většinu hlasů. Redukoval se i tisk, ten komunistický (Práce, Rudé právo) měl mnohem lepší podmínky. KSČ také využila stále oblíbeného Masaryka, jehož názory přetvářela dle potřeby, aby jim byly k užitku a přinesly jim popularitu. Straně k vítězství ve volbách dopomohlo také snížení věkové hranice voličů z 21 let na 18 let, tím přibylo přibližně půl milionu voličů. Nutné podotknout, že účast na volbách v roce 1946 byla povinná. Komunisté po spojení hlasů obou frakcí České a Slovenské, získali 40 % hlasů.²⁷ Po vítězství strany ve volbách se stal předsedou vlády Klement Gottwald. Postupné přiklání k sovětskému vzoru bylo ukončeno „Vítězným únorem 48“.

3.1.2.3 Volby 1946

Parlamentní volby byly určeny Národní frontou na 26. května 1946. Jednalo se o první svobodné volby po druhé světové válce. Kandidovat mohly pouze strany Národní fronty. Nově byly zavedeny tzv. bílé lístky pro nesouhlasné hlasy. Tento návrh přednesl Klement Gottwald z Komunistické strany. Ve výsledku možnosti bílého lístku využilo pouze 0,45 % voličů. Celkem kandidovalo 8 stran. Čtyři v Českých zemích a čtyři na Slovensku. Volilo se do Ústavodárného Národního shromáždění, bylo vyhlášeno 300 mandátů. Těsně před volbami byl snížen věk voličů z 21 na 18 let. Z celostátního sčítání vyšli vítězně komunisté s 37,94 %, následovali je národní socialisté s 18,29 %, lidovci s 15,64 % poté demokraté, sociální demokraté, Strana práce, Strana slobody.

Velkou výhodou pro Komunistickou stranu byl vysoký nárůst jejích členů před volbami. Jejich voliči byli ve většině rodinní příslušníci. Více levicově smýšleli lidé v bývalých Sudetech oproti středu republiky. Komunisté byli s výsledky v Československu spokojeni.²⁸

²⁶ VEBER, Václav. *Osudové únorové dny 1948*. Praha, 2008. ISBN 978-80-7106-941-6, str. 72.

²⁷ Tamtéž, str. 29–51.

²⁸ KAPLAN, Karel. *Československo v letech 1945–1948*. Praha: 1991. ISBN 80-042-5699-6, str. 37.

3.1.2.4 Únor 1948

Kapitola o únoru roku 1948 by vydala na celou knihu, pro účel studia této práce, však pouze stručně nastíním průběh těchto únorových dní.

Již v létě roku 1947 začaly kolovat mezi Československem a Moskvou zprávy o tom, že komunisté v Národní frontě jsou neustále vytlačováni a omezováni. Klement Gottwald se však bránil těmto nařčením a zůstával na svém postu předsedy vlády. Situace se vyostřila na počátku roku 1948, kdy se jednalo o bezpečnostních složkách Československa. Tímto momentem začala vládní krize. Vláda měla v té době 26 členů, z toho 9 komunistických. Napětí mezi členy vlády se zvyšovalo blížícími se volbami, které měly proběhnout v květnu téhož roku. Zásadním sporem, jak již bylo řečeno, se stalo jednání o vedoucí pozici ve Státní bezpečnosti, které KSČ obsadila výhradně komunisty. StB měla na starosti vyšetřování několika politických afér (Mostecká a Krčmaňská). Ty se bezprostředně týkaly stávajících ministrů a politických činitelů. Počátek vládní krize by se dal stanovit na 13. února, kdy nekomunističtí ministři žádali vysvětlení po KSČ, proč bylo odvoláno 8 velitelů SNB. Gottwald nepřišel s žádnou odpovědí a hovorům na toto téma se vyhýbal. Do celé situace se zapojily policejní jednotky ze SSSR, které měly napomoci KSČ. Ve vládě byla vznesena obvinění o zneužití moci bezpečnostních složek komunistickou stranou, obvinění byla potlačena. Gottwald byl připraven podat demisi vlády Edvardu Benešovi. Ten však odmítal demisi přijmout a vyhlásit nové volby. Vedení KSČ vyzvalo lid k ostrážitosti, vyhlásili pohotovost StB, aby mohli v případě potřeby zasáhnout. Tři nekomunističtí poslanci se odmítali účastnit zasedání vlády, pokud se KSČ nevyjádří k situaci ohledně odvolání velitelů v SNB. Klement Gottwald se dozvěděl, že jeho „rivalové“ chtějí podat demisi, následně to sdělil prezidentovi, který přišel s odmítnutím vytvoření nové úřednické vlády, podpořil Gottwalda s tím, že nová vláda bude opět v čele s ním. Do celé situace se vložilo vedení SSSR, které prezidentu vzkazovalo, že je nic nezastaví, ani ozbrojený střet. Je tedy možné, že se Beneš dostal do podobné situace jako v roce 1938.

Na další schůzi vlády se dostavili jen sociální demokraté a komunisté. Další ministři tří nekomunistických stran, poslali pouze dopis, vyžadující vysvětlení o odvolání vedení bezpečnostních složek. Gottwald odpověděl, že se o otázce bezpečnostních složek bude ještě jednat. Ministři tak podali demisi. Nestranický ministr zahraničí Jan Masaryk se k demisi odmítl přidat, sociální demokraté stejně tak. Podpora ze SSSR poslala vojáky k rakouským hranicím, aby v případě potřeby mohli zasáhnout a podpořit komunistické vedení. Gottwald vyzval své straníky k demonstracím na pražských náměstích

a od prezidenta vyžadoval nahrazení odstoupivších ministrů, dle jeho požadavků. Na Beneše byl vyvíjen neustálý tlak. V ulicích se více objevovaly jednotky SNB.²⁹ Gottwald Benešovi neustále vyhrožoval, argumentoval vyhlášením generální stávky a také vpádem sovětských vojsk. Ještě před přijetím demise, byli zatýkáni členové nekomunistických stran, vznikaly Lidové milice na podporu komunistů. V úterý 24. února vypukla generální stávka. Následně ve středu podali demisi zbývající ministři – sociální demokraté. V té době byly v pohotovosti Lidové milice. Po nátlaku Edvard Beneš přijal demisi a přijal nový návrh složení vlády dle K. Gottwalda. Tím prezident porušil platnou ústavu, jeho povinností bylo vyhlásit nové volby. Předseda vlády Klement Gottwald odchází z Hradu jako vítěz na Václavské náměstí přednést svůj známý projev „Právě jsem se vrátil z Hradu od prezidenta republiky.“ Okamžikem jmenování vlády začala práce Akčních výborů, které očišťovaly veřejný život od reakčních politických živlů.³⁰ Beneš po jmenování nové vlády dne 25. 2. 1948 opouští Hrad s rozhodnutím abdikovat. Abdikace mu byla rozmlouvána, nedal ale na názory dalších a dne 2. 6. 1948 abdikaci podal.

3.1.3 Sociální vývoj v Československu

Poválečná doba byla plná dramatických proměn. Nejenže se nezlepšila situace zásobování a základních lidských potřeb, ale vznikly i další rozporuplné situace ohledně divokého odsunu Němců, problémy se vyskytovaly i při přerozdělování pozemků a majetku, po vyhnaných Němcích. Po pozemkové reformě měla vláda největší mocenskou sílu. Ta byla podpořena ještě znárodněním velkých podniků.³¹

3.1.3.1 Odsun a znárodnění

Německá otázka se stala jedním ze základních poválečných témat. Byl to nejdůležitější poválečný cíl Československa.³² Českoslovenští obyvatelé usilovali nejen o fyzické vysídlení, ale zároveň i o odstranění německých kulturních stop. Lidem šlo o návrat k myšlence národního státu. Prvotní plány vznikly již během války v Londýně a později v Moskvě, podílely se na nich skupiny exilové vlády, Spojenci a také odbojové skupiny. Nebyly však stanoveny přesné časové harmonogramy či počty odsunutých osob. Ve výsledku odsun probíhal ve dvou etapách. První byla před postupimskou konferencí

²⁹ VEBER, Václav. *Osudové únorové dny 1948*. Praha, 2008. ISBN 978-80-7106-941-6, str. 216.

³⁰ Tamtéž, str. 347–348.

³¹ KOČIAN, Jiří. *Poválečný vývoj v Československu 1945–1948*, str. 21.

³² KUČERA, Jaroslav. *Žralok nebude nikdy tak silný: československá zahraniční politika vůči Německu 1945–1948*. Praha, 2005. ISBN 80-720-3648-3, str. 48.

a druhá po ní. V Postupimi byla uzavřena dohoda o vysídlení Němců, následně v lednu 1946 začaly masové transporty z Československa. Vystěhovaní přišli o státní občanství, majetek, občanská práva. Již před konferencí v Postupimi bylo odsunuto až půl milionu Němců za krutých podmínek. Po obou vlnách odsunu koncem roku 1946 zůstalo v Československu kolem 200 000 Němců, kteří zůstali kvůli práci nebo žili ve smíšeném manželství. Na konci roku 1950 zůstalo v Československu z původních 3 milionů Němců pouze 165 000 obyvatel. Vysídlení se týkalo také Maďarů na východě republiky. Téma vystěhování se objevovalo v tisku i v zahraničí, kde byly popisovány kruté praktiky některých členů revolučních gard či jiných samozvaných „vojáků“, kteří se odsunu účastnili.

Poválečná doba je také spojována s vlnou občanského antisemitismu, holocaust byl často popírán. Při návratu přeživších bylo občas prezentováno, že se nemohlo stát, nic tak hrozného, když se vrátili zpátky. Někteří byli označováni za kolaboranty, kteří se nepodíleli na obraně státu a byli spíše na straně Německé říše. Následně se usuzovalo, jak se chovali Židé v době před transportem, podle toho jim byl navrácen majetek. Velká část navrátilivších se byla označována za německé kapitalisty, kteří chtějí obrát stát o nově nabyté majetky.

Problematickými se staly i smíšené rodiny, kde měli členové rodiny dvojí národnost. Rodiny byly vyhodnoceny dle toho, kdo byl Němec, když matka, většinou mohli zůstat. V opačných případech jim bylo odebráno občanství a byli vyhoštěni. I když zde dle legislativy mohly některé smíšené rodiny zůstat, jejich živobytí nebylo lehké. Národní čistota byla důležitým tématem ještě v roce 1946.³³

V říjnu 1946 došlo k ukončení vysídlování. Poslední vlak do americké zóny odjel 28. 10. 1946. Zároveň byl předložen dvouletý plán hospodaření.

V návaznosti na „divoký odsun“ začal příchod obyvatel, kteří nahradili obyvatele pohraničí. Přistěhovalo se až 2 miliony lidí. Velký příliv pracovní, většinou nekvalifikované síly, vyústil v krachující podniky a časté odstěhování a opouštění objektů. Velké podniky lákaly na výhodné pracovní nabídky, do skláren, do keramických závodů a mnohých dalších. Lepší byla situace ve městech, kde se řešilo nedostačující ubytování. Špatná situace byla hlavně na vesnicích, kde lidé často neměli zdroj obživy. Do československého pohraničí jezdili po osvobození občané, aby získali majetek

³³ BRENNER, Christiane. *Mezi Východem a Západem: české politické diskurzy 1945–1948*. Praha, 2015. ISBN 978-80-257-1399-0, str. 139–177.

po odsunutých Němcích.³⁴ V novinách bylo prezentováno navrácení německých objektů zpět do československého vlastnictví. Hory a lesy byly používány pro propagaci navrácení majetku z německého područí. V pohraničí docházelo k velkému rabování v neosídlených objektech.³⁵

3.1.3.2 *Stravování a zásobování*

Po válce bylo zásobování a přidělový systém ovlivněn několika rysy. Ekonomickými důsledky války, kdy došlo k úbytku sklizně, dobytka a také úbytku pracovních sil. Problémem bylo také hospodářství, které bylo upraveno pro válečné potřeby. Dalším odvětvím průmyslu scházelo zásobování, nebyl dostatek surovin. Import nebyl schopen dovážet potřebné suroviny ani potraviny pro udržení denní dávky energie pro občany. Velkou pomocí se stala potravinová pomoc UNRRA.³⁶

Úroveň zásobování potravinami a dalšími potřebnými výrobky se během třetí republiky zlepšila jen velice pozvolna. Na konci války zasáhla pomoc od západních mocností v podobě potravinových balíčků od UNRRA. Tato pomoc trvala od konce války až po červen 1947.³⁷ Poprvé se řešil poválečný stav již během války. Dne 24. 9. 1941 vznikl Mezispojenecký výbor pro poválečnou první pomoc v Evropě. Následně se sešlo 44 delegátů Spojených národů v Bílém domě. UNRRA byla ustanovena v roce 1943.³⁸ Příslib spolupráce za Československo podepsal ministr zahraničních věcí exilové vlády Jan Masaryk.³⁹ Největší podíl na financování dodávek základních potřeb mělo USA. Do Československa dorazily první balíčky na Slovensko již 2. 5. 1945.⁴⁰ V rámci první pomoci byly zřizovány stravovací stanice pro školní děti, dále lékařská ošetření. Na východním Slovensku byla situace velice kritická, pomoc přišla opravdu včas. Obyvatelé neměli ani dostačující oblečení, které by mohli nosit. Většinou vlastnili jen to, co měli právě na sobě, některým chyběla obuv. Pomoc s ošacením a obutím byla šířena přes Červený kříž. UNRRA nebyla pouze pomoc potravinová, pomáhala vrátit vše do původního stavu před válkou. V dodávkách byly automobily, koně pro pomoc

³⁴ GLASSHEIM, Eagle. Etnické čistky, komunismus a devastace životního prostředí: Vytváření nové identity severočeského pohraničí (1945–1989). *Soudobé dějiny*. 2005, 12(3–4), str. 432–464. ISSN 1210-7050.

³⁵ BRENNER, Christiane. *Mezi Východem a Západem: české politické diskurzy 1945–1948*. Praha, 2015. ISBN 978-80-257-1399-0, str. 188–201.

³⁶ ŠTĚPEK, Jirí a Jan ROUSEK. *Sto let přidělových systémů na území bývalého Československa 1915–2015*. Praha, 2015. ISBN 978-80-88018-00-1, str. 5.

³⁷ SOMMER, Karel. *UNRRA a Československo*. Opava, 1993, str. 19.

³⁸ Pomoc UNRRY našemu hospodářství: Ve výši asi 7 miliard korun. *Lidová demokracie*. 1945, 1,(11).

³⁹ SOMMER, Karel. *UNRRA a Československo*. Opava, 1993, str. 7.

⁴⁰ Tamtéž, str. 21.

při sklizni, dobytek pro zlepšení zásob mléka a masa, vlakové soupravy pro zlepšení dopravní infrastruktury, došlo i na opravy poničených mostů a silnic.^{41,42} Nejvíce občané využívali potravinovou pomoc, jednalo se o 45 % ze všech dodávek. Potraviny se prodávaly na lístky, které se rozdělávaly podle bodového systému. Jídlo bylo chutné, velice dobře vypadalo, bylo balené, aby vydrželo dlouhou dobu. V balíčcích bylo mnoho nových potravin, které československý lid neznal, proto vyšla brožura, jak nakládat se zbožím a jak jej otevírat. V balíčcích byly cigarety.⁴³ UNRRA do Československa nedovázela pouze hotové produkty a suroviny, ale i surové materiály pro textilky, které pomohly znovu nastartovat textilní průmysl v Československu. Díky těmto dodávkám získali lidé práci a následně se mohl částečně stabilizovat oděvní trh. Podpořen byl také báňský průmysl, do kterého byly dovezeny nové nejmodernější přístroje, stejně tomu bylo v hutích, chemickém či energetickém průmyslu. Značné podpory se dočkalo zdravotnictví, do nemocnic byly dodány potřebné léky jako penicilin nebo inzulin. Léky byly znovu dostupné běžně v lékárnách.⁴⁴ Pomoc byla Československu poskytnuta zdarma. Balíčky byly pro udržení ekonomické stability prodávány za výrobní ceny. Výnos byl připisán do mimořádného rozpočtu Československa, který byl použit na sociální služby a další potřebné obnovy. Celkem do rozpočtu přibylo 15,5 miliardy Československých korun. Díky Společnosti národů a první pomoci UNRRA bylo dosaženo stabilizace ekonomiky. Zároveň byly překonány těžkosti vypleněné země po válce. Bohužel v roce 1946 byl odmítnut Marshallův plán, kvůli kterému došlo k ekonomickému zaostávání a stagnaci. Komunistická propaganda následně odsuzovala pomoc UNRRA.⁴⁵

V červnu 1947 se USA rozhodlo pro finanční podporu Evropy, program vyhlásil americký ministr zahraničí G. C. Marshall. Nabídka platila pro celou Evropu včetně Sovětského svazu. Československá vláda s Janem Masarykem přijala pozvání na Pařížskou konferenci, kde se měl celý plán připravit. O několik dní později Stalin donutil československé zástupce k odstoupení. Tím si Československo zavřelo dveře k podpoře od USA a potvrdilo Smlouvu o přátelství, vzájemné pomoci a poválečné spolupráci mezi Československem a Svazem sovětských socialistických republik z roku 1943.

⁴¹ SOMMER, Karel. *UNRRA a Československo*. Opava, 1993, str. 42–46.

⁴² UNRRA zásobuje náš průmysl. *Svobodné slovo*. 1946, 2.(6)

⁴³ SOMMER, Karel. *UNRRA a Československo*. Opava, 1993, str. 53–55.

⁴⁴ Tamtéž, str. 59–77.

⁴⁵ Tamtéž, str. 101–103.

Tato smlouva byla uzavřena na 20 let, tedy do roku 1963, kdy došlo k jejímu prodloužení.⁴⁶

Po volbách v roce 1946 a umlčení pomoci ze západu v rámci Marshallova plánu, se aktivity na spolupráci se „Západem“ omezily. I v Národní frontě se hlasy obracely k sovětskému vzoru, čímž bylo narušeno krátké nekonfliktní období. Komunisté již nepřijímali kompromisy. Klidné politické situaci nenahrávaly ani další okolnosti, rok 1947 byl špatný pro úrodu, špatné zásobování se nadále nezlepšovalo, hospodářský vývoj také neodpovídal plánům vyhlášené dvouletky. To vše přidávalo hlasy KSČ, která nabízela svoji pomoc. Spory v Národní frontě vygradovaly až ve vládní krizi. KSČ byla rozhodnuta v parlamentních volbách získat většinu hlasů. Proti se stavěly další strany Národní fronty, které to chápaly jako protiústavní prohlášení, které je proti hlavní myšlence Národní fronty.⁴⁷ Ekonomika a zásobování Československa se částečně stabilizovaly až v padesátých letech, kdy v roce 1953 přestal platit lístkový systém, a byla provedena měnová reforma.

Přídělový systém platil po celou dobu Protektorátu, po válce se změnila délka přídělového období ze čtyř týdnů na jeden kalendářní měsíc. Celý systém se proměnil. Vznikl patrnější rozdíl mezi lístky, některé byly určené pro děti, jiné pro nemocné apod. Koncem května 1945 přestaly platit říšské přídělové doklady a také říšské přídělové lístky. Němci tak odevzdali své lístky a dostali dávky určené Židům. Ministerstvo výživy mělo na starosti i samotné zásobování, které po válce nebylo snadné. Byl nedostatek v podstatě všeho. Průmysl se musel přeorientovat na mírový režim. Od roku 1945 do roku 1949 proběhly čtyři etapy přídělového období. V první etapě do října 1946 byl systém velice podobný protektorátnímu. Příděly byly nízké. Občané se těšili na konec přídělového systému. Bohužel k tomu během třetí republiky nedošlo. Stále pokračovalo rozdělení na tři věkové skupiny. Arch lístků obsahoval příděly na různé druhy potravin – máslo, tuky, maso, cukr, mléko či poživatiny. Lístky nebyly náhradou měny.⁴⁸ Lístky byly také upravovány pro další skupinu obyvatel, např. pro děti, pro zaměstnance ve stavebnictví. Mimo jiné byly zvláštní lístky pro svatby a rodinné události.⁴⁹

⁴⁶ BRENNER, Christiane. *Mezi Východem a Západem: české politické diskurzy 1945–1948*. Praha, 2015. ISBN 978-80-257-1399-0, str. 299–301.

⁴⁷ Tamtéž, str. 315–319.

⁴⁸ ŠTĚPEK, Jirí a Jan ROUSEK. *Sto let přídělových systémů na území bývalého Československa 1915–2015*. Praha, 2015. ISBN 978-80-88018-00-1, str. 8–9.

⁴⁹ Tamtéž, str. 78.

Jelikož po válce byl stále nedostatek vedle legálního trhu se objevoval trh černý, který se samozřejmě obešel bez lístkového systému. Po válce lístky byly i na dříve vůbec nedostupné potraviny jako jsou citrony, cukrovinky a další.

3.1.4 Společenský život

V poválečném období se také znovuobnovují organizace, které byly zakázány během Protektorátu. Opět se lidé setkávali v prostorách Sokola, byly otevřeny vysoké školy, začalo se znovu natáčet v barrandovských ateliérech bez nacistického dohledu. Budovalo se sociální a kulturní zázemí pro obyvatele Československa. V oblibě zůstával film, který dosahoval velké popularity. Stejně tak literatura byla velice oblíbená.

3.1.4.1 Sport

Sportovní setkávání bylo ve 20. století velmi důležité. Lidé vyhledávali možnosti sociálního kontaktu, sport byl velmi dobrým a oblíbeným způsobem společenského trávení volného času. Před válkou existovalo několik sdružení Katolický Orel, Sokol, Komunistická federace proletářské tělovýchovy, Klub českých turistů nebo Svaz junáků, skautů a skautek.

Nejčastějším a také nejrozšířenějším spolkem bylo sdružení **Sokol**, které vzniklo v roce 1862, v době, kdy se formovala národní identita. Sokol byl oblíben již před válkou, roku 1938 měl až 800 000 členů, tato základna byla velice pevná. Sokol byl tak nejen organizací tělovýchovnou, ale zároveň organizací s vlasteneckým podtextem.⁵⁰ Proto byla za Protektorátu zakázána. V roce 1945 došlo k osvobození, a zároveň k obnovení Sokola. Hned po květnu 1945 se stal Sokol hlavním iniciátorem sjednocení tělovýchovných spolků v Československu. V roce 1947 přerostl počet členů jeden milion.⁵¹ Důležité pro členy byly demokratické hodnoty, kterých se nehodlali zříci. Pro sjednocení tělovýchovných spolků, Sokol nabídl veškerý svůj majetek i zkušenosti, bohužel ale spolek čekala nelehká léta. Spolek byl ukončen na podzim roku 1948, kdy začali být někteří členové perzekuováni. Poslední velkou veřejnou akcí se stal Všesokolský sjezd v červnu 1948, poté účast na pohřbu prezidenta Edvarda Beneše, jednalo se o masovou demonstrační účast. Pro sokolské odhodlání o udržení svobody a demokracie byli členové nebezpečím pro stále sílící moc komunistického režimu. K úplné likvidaci došlo v roce 1953.⁵²

⁵⁰ NOVOTNÝ, Jan. *Sokol v životě národa*. Praha, 1990, str. 1.

⁵¹ KALOUS, Jan a František KOLÁŘ, ed. *Sport v komunistickém Československu 1945–1989*. Praha, 2015. ISBN 978-80-87912-38-6, str. 14.

⁵² NOVOTNÝ, Jan. *Sokol v životě národa*. Praha, 1990, str. 40.

Dalším komunitním spolkem s podobným osudem byl **Skaut**. Do Čech jej přivezl Antonín Benjamin Svojsík z Anglie. Po návratu z Anglie pořádal tábory, kterých se účastnily především děti. Skaut u nás zvaný Junák, postupně nabíral další členy, až se rozšířil po celé republice. Stejně jako Sokol byl rozpuštěn za nacistické nadvlády. Po osvobození došlo k rychlému obnovení, Skaut měl po válce 250 000 členů v Československu. V roce 1946 byl uspořádán 1. Svojsíkův závod v Praze, který se měl opakovat v roce 1948, bohužel se kvůli společenské změně nekonal. Organizace byla začleněna do Svazu československé mládeže a v roce 1950 rozpuštěna.⁵³

Již před okupací Československa v některých organizacích přemýšleli nad spojením. Sokol však vystoupil s tím, že sjednocení je proti jejich myšlence. Neshodoval se s katolickou vírou a komunistickou myšlenkou. Na konci války, ještě před osvobozením, došlo ke změně názoru v Sokolu a začalo se reálně přemýšlet o sjednocení, které by přidalo na síle tělovýchovných spolků. Dne 5. 5. 1945 bylo vydáno provolání Sjednocením tělovýchovy k budování nového Československa. Provolání vyzývalo ke spolupráci. Z důvodu sjednocení vznikl Ústřední národní tělovýchovný výbor, který měl založit novou organizaci Tělovýchovný svaz Sokol. Vláda záměr podpořila, avšak sjednocení odmítly organizace Junák a Orel. Ve výsledku byl tento pokus sjednocení zamítnut.⁵⁴ Ke sjednocení došlo až po únoru 1948.⁵⁵

3.1.4.2 *Film*

V oblasti filmu byl po válce velice rychlý vývoj. Kino bylo jedním z nejdůležitějších zdrojů nejen zábavy, ale i nových informací. Proto bylo využíváno i k propagaci, hlavně z důvodu oblíbenosti u lidí.

V období Protektorátu se nadále natáčelo, i když byl film pod nacistickým dohledem. A lidé od filmu často emigrovali do zahraničí, například Jaroslav Ježek, Jiří Voskovec a Jan Werich či Hugo Haas. Během války byly natočeny velice oblíbené filmy, jež se vysílají dodnes. Velmi oblíben byl Vlasta Burian, Nataša Gollová, Oldřich Nový či Lída Baarová. Populární filmy jako Přednosta stanice, U pokladny stál, Katakomy, Kristian, Eva tropí hlouposti nebo Hotel Modrá hvězda byly natočeny za války. Přestože

⁵³ SKAUTING. *Projděte se 100letou historií skautingu*. Skaut[online]. 2015 [cit. 2017-03-23]. Dostupné z: <http://www.skaut.cz/skauting/o-skautingu/historie>.

⁵⁴ Sokolstvo zahajuje svou činnost: Nesmlouvavý postoj ke sjednocení tělovýchovy. *Svobodné slovo*. 1946, 2.(7).

⁵⁵ KALOUS, Jan a František KOLÁŘ, ed. *Sport v komunistickém Československu 1945–1989*. Praha, 2015. ISBN 978-80-87912-38-6, str. 21–38.

v Evropě probíhala válka, vznikaly kvalitní filmy, že bychom na nich tvrdou cenzuru nepoznali.

Po válce byl filmový průmysl v dobrém stavu, oproti dalším sektorům. Proto bylo možné začít natáčet bezprostředně po osvobození. První záběry vznikaly již v květnu během Pražského povstání. Ze záběrů byl sestříhán film *Cesta k barikádám*, jehož režisérem se stal Otakar Vávra.⁵⁶ Československý film prošel po válce rychlou, ale zásadní proměnou. Do té doby soukromý filmový sektor, byl znárodněn, včetně promítacích sálů. Stalo se tak na základě Dekretu o opatřeních v oblasti filmu z 11. srpna roku 1945.^{57,58} Tímto dnem se film dostal pod plnou nadvládu Československého státního filmu. Znárodnění mělo přinést finance zpět do filmového sektoru. Výnosy z filmů měly být směřovány zpět na výrobu filmů, nikoliv do kapes soukromníků jako se tomu dělo před znárodněním.⁵⁹ Stát kontroloval i vývoz/dovoz filmů, stejně tak projekce na filmových festivalech. Byla ustanovena Filmová produkce pro festivaly.⁶⁰ Po skončení války nebyl filmový trh volný. Již koncem května roku 1945 byl ustanoven Cenzurní sbor v čele s předsedou Vítězslavem Nezvalem.⁶¹ Kontrola promítání, natáčení a všeho dalšího náležela Ředitelství národní bezpečnosti, které provádělo pravidelné inspekce přímo v biografech.⁶² V roce 1946 byl ustanoven Budovatelský program Gottwaldovy vlády, dvouletý plán obnovy hospodářství, zahrnovali oblast filmu. V plánu byl počet natočených celovečerních filmů a také kinofikace celého Československa. Důraz byl kladen na pohraničí, kde mělo být více kinosálů pro podporu propagace soudobé vlády. Po dvouletém plánu následovaly tzv. pětiletky. Cílem kinofikace bylo 1 sedadlo na 10 diváků.⁶³

Pro výrobu filmů ustanovili výrobní skupiny, které fungovaly jako samostatně spravující se složky.⁶⁴ Filmový průmysl se sdružoval především na Václavském náměstí a jeho blízkém okolí. Sídliila tam nejznámější kina, kavárny, kde se tvůrci scházeli, půjčovny a filmové kanceláře. Pro celý tento komplex naplánovali přesun na Barrandov,

⁵⁶ TAUSSIG, Pavel a Zdeněk ŠTÁBLA, *Dějiny čs. kinematografie v datech a událostech 1945–1948*. Praha, 1980, str. 3.

⁵⁷ PURŠ, Jiří. *Obrysy vývoj československé znárodněné kinematografie, 1945–1980*. Praha, 1985, str. 15.

⁵⁸ PEJČOCH, Ivo a Prokop TOMEK. *Od svobody k nesvobodě 1945–1956*. Praha, 2011. ISBN 978-80-7278-571-1.

⁵⁹ TAUSSIG Pavel a Zdeněk ŠTÁBLA, *Dějiny čs. kinematografie v datech a událostech 1945–1948*. Praha, 1980, str. 23.

⁶⁰ SKUPA, Lukáš. Celý svět tleská zestátněnému filmu. *Illuminace*. 2009, 21(2.), 6. ISSN 0862-397.

⁶¹ TAUSSIG, Pavel a Zdeněk ŠTÁBLA, *Dějiny čs. kinematografie v datech a událostech 1945–1948*. Praha, 1980, str. 7.

⁶² DVOŘÁK, Tomáš a Jan ROUSEK. *Pražské biografy: pomíjivé kouzlo potměných sálů*. Praha, 2016. ISBN 978-80-87828-17-5, str. 31.

⁶³ SKOPAL, Pavel, ed. *Naplánovaná kinematografie: český filmový průmysl 1945 až 1960*. Praha, 2012. ISBN 978-80-200-2096-3, str. 14–17.

⁶⁴ Tamtéž, str. 34.

nad přesunem se přemýšlelo již od roku 1946. Ke stěhování došlo až na podzim roku 1948. Barrandovské ateliéry se staly nejkomunističtější složkou celé československé kinematografie.⁶⁵

Těsně po revolučních květnových dnech pokračovaly práce na roztočených filmech za války. I tvůrci, jež natáčeli za války, pokračovali beze změny ve své práci. Do filmu nenastoupili noví pracovníci. Nadále se drželi někteří stejní herci i další tvůrci. Zlomem byl až únor roku 1948, kdy tvůrci začali být stíháni za jejich názory. Příkladem je herec Vlasta Burian, jenž byl nucen odejít do ústraní. Někteří naopak byli režimem protěžováni.

Promítání filmů v kinech nebylo ihned po válce z důvodu reorganizace možné. Začalo se promítat ve většině pražských kin od 1. června roku 1946. V rámci kinofikace Československa byla kina stále rozšiřována. Mezi lety 1939 až 1948 bylo v Československu nejvíce kinosálů z období 1907–2007. Jednalo se o 110 kinosálů.⁶⁶ Biografy byly po válce přejmenovávány podle nové doby. Například z kina Radio se stalo kino Květen.⁶⁷ Stát se stále zajímal o rozšiřování možností promítání. Fond na podporu filmovnictví tak zajišťoval promítání mimo prostory biografů. Začalo se promítat v léčebnách, školách, tělocvičnách či továrnách.⁶⁸

Skladba promítaných filmů byla velice pestrá. Od září 1946 se mohly znovu promítat snímky z Hollywoodu, jež byly od roku 1940 nacisty zakázány. Bylo tedy co československému trhu nabídnout.⁶⁹ Z československé tvorby byly v kurzu hlavně filmy z doby Protektorátu. Ty byly z československé produkce nejčastější. Nejvíce promítané zahraniční filmy byly ze sovětské produkce, jež dovážel SOVEXPORTFILM.⁷⁰ Preference sovětského filmu byla znatelná již před rokem 1948. Cílem kulturní politiky bylo specifické socialistické formování filmové kultury.⁷¹ I po uvedení zahraničních filmů stále nejvíce byly navštěvované československé filmy. Nejnavštěvovanějšími filmy třetí republiky byly *Řeka čaruje*, *Pád Berlína* či *Prstýnek*.⁷² Snímky si lidé vybírali hlavně kvůli známým filmovým hvězdám.

⁶⁵ SKOPAL, Pavel, ed. *Naplánovaná kinematografie: český filmový průmysl 1945 až 1960*. Praha, 2012. ISBN 978-80-200-2096-3, str. 66–74.

⁶⁶ ČVANČARA, Miroslav a Jaroslav ČVANČARA. *Zaniklý svět stříbrných pláten: po stopách pražských biografů*. Praha: 2011. ISBN 978-80-200-1969-1, str. 192.

⁶⁷ Tamtéž, str. 40.

⁶⁸ SKOPAL, Pavel, ed. *Naplánovaná kinematografie: český filmový průmysl 1945 až 1960*. Praha, 2012. ISBN 978-80-200-2096-3, str. 161.

⁶⁹ SKOPAL, Pavel a Jan ROUSEK. *Filmová kultura severního trojúhelníku: filmy, kina a diváci českých zemí, NDR a Polska 1945–1970*. Brno, 2014. ISBN 978-80-7294-971-7, str. 106.

⁷⁰ Tamtéž, str. 178–185.

⁷¹ Tamtéž, str. 155.

⁷² Tamtéž, str. 188.

Zvláštním odvětvím byl dětský film. Po válce nebyly populární dětské pořady ani v rozhlase. Později se stalo vysílání dětských vzdělávacích pořadů ve školách povinné. V roce 1946 převzalo správu nad školním filmem Ministerstvo školství. V květnu roku 1946 vešel v platnost Výnos o pořádání školních filmových představeních. Promítání jednou měsíčně se stalo povinností.⁷³ Nově se začaly objevovat i filmy animované. V květnu 1945 tak vzniklo studio Bratři v triku, následně byl animovaný film podpořen barevným filmovým pásem. Hrané dětské filmy přišly až po roce 1948.⁷⁴

Stát film podporoval a snažil se na něj nalákat i více diváků. Proto od roku 1946 začal pořádat filmový festival v západočeských lázních. Během prvního ročníku bylo promítnuto 9 snímků.⁷⁵ Film byl podpořen vznikem pojízdného filmu. Již v létě 1946 začala do pohraničí jezdit Filmová kulturní brigáda.⁷⁶

Film se stal jedním z důležitých zdrojů propagace Komunistické strany Československa a Sovětského svazu.

3.1.4.3 Školství

Školství po druhé světové válce navazovalo na tradici první republiky. Po 5. květnu 1945 začala očista školního zřízení od fašistické ideologie kolaborantů, kteří byli ve školách zaměstnáni. Z důvodu trvání války byl školní rok prodloužen až do 15. 7. 1945. Studenti, jež byli nacisty perzekuováni, měli možnost složit maturitu již v roce 1945. Po 6. květnu 1945 se začalo opět učit česky. Bohužel některé školy nemohly být využívány bezprostředně po válce. Budovy škol sloužily jako lazarety či sklady zásob nebo pro potřeby vojáků. Během června 1945 bylo obnoveno 70 % školních zařízení. Školství bylo řízené skrze dekrety prezidenta republiky.⁷⁷ Po zřízení nové Národní fronty. Zastával post ministra školství a osvěty komunist Zdeněk Nejedlý. Ministr se zasazoval za nový centralizovaný typ školství, který byl za třetí republiky odmítnut, po únoru 1948 uznán. Sovětský svaz chtěl vše podřídit ideologickým dogmatům, tedy i školství. Tlak byl znatelný již před únorem 1948.⁷⁸

⁷³ SKOPAL, Pavel, ed. *Naplánovaná kinematografie: český filmový průmysl 1945 až 1960*. Praha, 2012. ISBN 978-80-200-2096-3, str. 158–161.

⁷⁴ Tamtéž, str. 175.

⁷⁵ Tamtéž, str. 255–260.

⁷⁶ Tamtéž, str. 361.

⁷⁷ BOHÁČ, Antonín. *Dějiny školství v Československu 1945–1975*. Praha, 1982, str. 10–11.

⁷⁸ ČERMÁKOVÁ, Marie. Formování totalitního školství v poválečném Československu. *Pedagogika*. 1991, 40.(3). ISSN 0031-3816, str. 330.

Po válce došlo k nárůstu mateřských škol, bylo to z důvodu nedostatku pracujících a finanční tísně některých rodin, které přišly o členy rodiny.⁷⁹ Musela být provedena denacifikace školství, a stanoveny nové osnovy. Obsah byl očištěn od nacistických pravd. Začaly se postupně vyměňovat učebnice. Od 4. třídy byl nově zaveden ruský jazyk. Předměty zůstaly stejné jako před osvobozením, ale žáci se učili o své vlasti a národní historii. V osnovách byly také hodiny náboženství. Výuka katechismu nebyla pro žáky povinná.

Nižší stupeň vzdělávání byly školy obecné, měšťanské a nižší střední. Povinné základní vzdělání trvalo 8 let. Prvních pět let se navštěvovala obecná škola, další tři roky měšťanská. Bylo možné docházet na jednoroční kurz, který již nebyl povinný. Druhý model školního vzdělávání znamenal navštěvovat po páté třídě stále obecnou školu další tři roky.⁸⁰

V Československu bylo i 49 pomocných škol, jež pomáhaly žákům s handicapem. Například bylo 18 škol pro mládež s vadou sluchu a řeči.⁸¹

Střední školy se vrátily do stejného stavu jako před válkou. Do výuky byla vedle řečtiny, latiny zařazena ještě ruština. Od roku 1946 byl do výuky zařazen program výchova uměním.⁸²

⁷⁹ BOHÁČ, Antonín. *Dějiny školství v Československu 1945–1975*. Praha, 1982, str. 41.

⁸⁰ Tamtéž, str. 48–49.

⁸¹ Tamtéž, str. 65.

⁸² SKOPAL, Pavel, ed. *Naplánovaná kinematografie: český filmový průmysl 1945 až 1960*. Praha, 2012. ISBN 978-80-200-2096-3, str. 157.

3.2 Výběr narátorů

Zkoumaný výběr narátorů pro práci jsem vybírala z klientů Rezidence RoSa. Jedná se o lidi, kteří většinu svého života strávili v Praze či v blízkém okolí. Jejich rok narození je v rozpětí od 1929 do 1938. To znamená, že období třetí republiky prožili v dětském či mladistvém věku. Jsou to především ženy, ale najdou se mezi nimi i muži. Většina obyvatel Rezidence má vyšší vzdělání. Pro tuto generaci je takový počet vysokoškolsky vzdělaných ojedinělý. Nebo jsou to pamětníci, kteří vykonávali povolání na vysokém postu, byli to zaměstnanci ve státní správě, na ministerstvech, vědečtí pracovníci nebo ředitelé škol. Od toho se odvíjí i jejich životní styl. Často rezidenti pochází z rodin, které nesouhlasily s daným režimem. Rodiče některých rezidentů se aktivně účastnili odboje. V několika případech byly znevýhodňovány celé rodiny za povolání jednoho z rodičů nebo za jejich veřejné vystupování proti konkrétnímu politickému režimu.

3.2.1 Oslovení a průběh výzkumu

Při výběrů narátorů jsem postupovala následovně. Dle seznamu klientů v Rezidenci RoSa, jsem si vytipovala případné narátory dle jejich data narození. To bylo první kritérium, dle kterého jsem se rozhodovala. Poté jsem se rozhodovala dle jejich zdravotního stavu. Někteří klienti mají zdravotní komplikace, které by mohly ovlivnit rozhovor. Jedná se o psychické problémy, jako je například pokročilá demence, Alzheimerova choroba či další onemocnění spojené s pamětí. Po tomto výběru mi zbylo 9 kandidátů. Ty jsem postupně oslovovala. U jednoho z nich došlo ke zhoršení zdravotního stavu, a byl hospitalizován. Další z nich se odmítal výzkumu zúčastnit. Zbýlých 7 narátorů souhlasilo se zapojením do výzkumu. Většina z nich s radostí přivítala, že se někdo zajímá o jejich minulost, a hlavně o období dětství.

Nejprve jsem narátory oslovila s prosbou, zda by byli ochotni nahrát se mnou rozhovor týkající se jejich dětství. Vysvětlila jsem jim, co vlastně je orální historie, jaký bude postup výzkumu a také zodpověděla otázku, jaký obor studuji. Po zodpovězení všech otázek, chtěli někteří ihned nahrávat, i když jsem si s nimi šla domluvit pouze termín. Nicméně po dohodnutí termínu nahrávání. Jsem za nimi zašla již s diktafonem a připravena na rozhovor. Většina z nich se připravila na rozhovor tím, že si sepsali pár bodů, o kterých chtěli sami mluvit a nezapomenout na ně.

Rozhovory probíhaly v klidném prostředí. I v poklidné atmosféře. Jen u dvou z narátorů bylo znát, že jim dělá problém mluvit o této době. I přesto jsem se dozvěděla zajímavé informace. Další narátoři naopak mluvili velice rádi a jejich rozhovory

se protáhly na delší dobu. Po nahrání rozhovoru jsem nahrávku přepsala, následně vytiskla a přinesla pamětníkům pro kontrolu. Stalo se mi u jedné z pamětnic, že odmítala přepis. Tvrdila, že takto nemluví. Nicméně nakonec jsem se s ní domluvila, že rozhovor necháme v původním znění. Po připomínkách k přepsaným rozhovorům, jsem dle výtek upravila přepisy rozhovorů.

3.2.2 Medailony narátorů

Pro přiblížení osobnosti narátorů jsem vypracovala krátké medailony o každém z nich. Jedná se o stručný přehled jejich života v poválečné době, ale i v době předcházející a navazující. Souvislosti jsou v tomto případě dle mého názoru velmi důležité a zajímavé. Jejich dětská léta utvářela následující život. Podle domluvy s účastníky výzkumu jsem se rozhodla, že nebudu uváděna jejich celá jména, ale pouze počáteční iniciály jejich jmen. Narátoři jsou seřazeni podle abecedy. Celé rozhovory jsou přílohou diplomové práce. Části rozhovorů jsou redakčně upraveny.

AH – žena

Narozena roku 1932 v Březnici

Rodiče: otec soukromý lékárník v Libčicích, matka v domácnosti, vypomáhala v lékárně

Sourozenci: 2 nevlastní bratři

Další místa bydliště: Libčice u Prahy, Praha

Vzdělání:

1938 – obecná škola

1942 – měšťanská škola

1945 – gymnázium v Kralupech nad Vltavou

1949 – maturita

1949 – Vysoká škola matematicko-fyzikální – obor analytická chemie

1967 – rigorózní studium – promovány chemik oboru radiační chemie, ukončila studium titulem RNDr.

Zaměstnání: vědecká pracovnice v oboru radiační chemie

Vyrůstala v malém městečku nedaleko Prahy v rodinném domku, kde v přízemí byla lékárna, kterou vlastnil její otec. Matka se starala o domácnost a zahradu, často vypomáhala v lékárně. Paní AH nastoupila do první třídy v Libčicích v roce 1939. První školní vzpomínky jsou na zamalované učebnice ve škole. Již jako dítě ráda četla. Během války dochodila měšťanskou školu, kterou ukončila v roce 1944, rodiče ji

na gymnázium nepustili, jelikož se oprávněně obávali bombardování města Kralup nad Vltavou, kde gymnázium sídlilo. Vyčkali tedy do osvobození a v září roku 1945 nastoupila do kralupského gymnázia. V té době mezi její koníčky patřila stále četba, Sokol, návštěvy biografu, ale také ráda pomáhala rodičům na zahradě. S nostalgií vzpomíná na návštěvy své babičky v Pošumaví, kde strávila jako dítě každé léto. I tam pomáhala na jejím pozemku se sklízni. V závěru studia na gymnáziu již popisuje vzestup moci komunistické strany. Ve stejném roce navštěvovala taneční lekce. Z rozhovoru jasně vyplývá, že se jedná o dámu, která je velice vzdělaná, a to nejen ve svém oboru, ale má široký záběr vědomostí od hudby, přes historii až po politické dění.

BH – žena

Narozena roku 1935 v Praze

Rodiče: otec krejčí, matka švadlena

Sourozenci: 4 starší sourozenci

Další místa bydliště: Praha Holešovice

Vzdělání:

1941 – obecní škola

1950 – ukončila vzdělání

Zaměstnání: pomocná síla v textilním průmyslu

Narodila se v pražských Holešovicích jako nejmladší z pěti dětí. Její otec před válkou pracoval ve vídeňském módním salonu, po válce byl perzekuován. Matka pracovala také v oděvním průmyslu, často šila doma a zároveň se starala o domácnost a děti. Paní BH popisuje své dětství s klidem, ale je znát, že nechce o všem mluvit. Celý svůj život má spjatý s Prahou a blízkým okolím. Vyrůstala v Holešovicích vedle vlakového nádraží v bytovém domě, kde bydlelo dalších 12 rodin. S rodinou bydleli ve dvoupokojovém bytě, ve kterém žili přibližně 30 let. Nejdříve navštěvovala mateřskou školu, která sousedila s jejich domem, následně v 6 letech pokračovala v základní škole, která sídlila ve stejné budově, spolu s německým skladem tabáku. Na konec války vzpomíná se strachem, vybavuje si, jak se chodili schovávat do krytu. Poslední týden před osvobozením strávili v krytu. V zahradách školy se usídlila asi na 2 měsíce Svobodova armáda. Dalšími obyvateli školy byli Němci, kteří čekali na transport do Německa v rámci odsunu. Na blízkém nádraží viděli příjezdet navrátilivší se vězně z koncentračních táborů, i tito lidé jednu dobu žili v prostorách školy. Jako mladá nenavštěvovala zájmové kroužky. Volný čas trávila v přilehlém parku s kamarády. Po dokončení základního vzdělání, nastoupila

jako učednice do závodu Triola a stala se tak pomocnou rukou v oděvním průmyslu. Režim ji nedovolil studovat. Následně pracovala v dalších oděvních podnicích. Její matka brzy zemřela a poté paní BH žila s otcem. V 50. letech se provdala, manžel se k nim nastěhoval. V roce 1963 se jí narodil syn, který v roce 1985 emigroval do USA. Je velice skromná a svůj život považuje za nudný a nezajímavý. Od konce války byla celá rodina perzekuována až do konce režimu.

JV – muž

Narozen roku 1932

Rodiče: otec tragicky zemřel, matka vypomáhala v obchodě a poté na úřadech

Sourozenci: 1 mladší bratr

Další místa bydliště: Mnichovice, Toronto, Praha

Vzdělání:

1938 – obecná škola

1948–1950 – gymnázium

1950 – Vysoké učení technické – ukončeno titulem Ing.

Zaměstnání: geodet

JV se narodil u Prahy ve městě Mnichovice. Jeho otec tragicky zemřel, když byly JV 4 roky. Vyrůstal se svým mladším bratrem, maminkou a tetou. Matka pracovala jako pomocná síla v obchodě, později na úřadě. V dětství si užíval hodně sportu, hrál fotbal, hokej, trénoval atletiku. Se svými přáteli se účastnil sportovních klání. Učil se také hře na housle, navštěvoval taneční lekce a chodil fandit na sportovní utkání. V mládí navštěvoval nedělní mše. Byl skautem a jezdil na letní tábory. Po měšťanské škole nastoupil na gymnázium. Poté na Vysoké učení technické, kde vystudoval obor geodet. V roce 1968 odjel za manželkou a synem do Kanady, kde zůstali. Má dva syny, oba žijící v USA. JV se v roce 2007 vrátil zpět do Prahy. S manželkou se ještě v emigraci rozvedli. Jeho vzpomínky jsou znatelně poznamenány dalším studiem o daném období. Kriticky hodnotí historii Československa.

KP – muž

Narozen roku 1938 v Praze

Rodiče: otec pracoval v zemědělství, později byl reportážní fotograf, matka domácí práce, později pracovala na poště

Sourozenci: žádní

Vzdělání:

září 1945 – nastoupil do první třídy

1946 – přestoupil do speciální školy pro hluchoněmé

1958 – nastoupil na Matematicko-fyzikální fakultu

1963 – ukončil studia s titulem Mgr.

Zaměstnání: úředník v oboru numerická matematika, statistika

Narodil se za Protektorátu v roce 1938 v Praze. Vyrůstal ve Vršovicích, rád vzpomíná na toto období. Rodiče pocházeli z venkova, z Vysočiny. O prázdninách jezdil za babičkou na vesnici, kde chodil lovit raky a ryby. Rád vypráví o klukovských hrách a svém blízkém okolí, tedy o Vršovicích. Po válce nastoupil do první třídy, kde z důvodu nedoslýchavosti nestíhal. Proto byl ve druhé třídě přesunut do speciální školy pro nedoslýchavé. Tuto instituci si chválí, pozoroval na sobě i na ostatních velké pokroky, jak říká, učitelé na ně měli více času se jim věnovat. Po škole nastoupil na jednoroční kurz a následně pokračoval „dvanáctiletkou“. Po ukončení šel studovat na Matematicko-fyzikální fakultu obor numerické matematiky. Jako dítě chodil rád do kina, označuje se za všetečku, který musel všude být. Byl také sportovně nadaný, hrál kopanou (i za tým na vysoké škole), tenis, basketbal... Tatínek ho také vedl ke hře na harmoniku. Vzpomíná velice barvitě na příjezd osvoboditelů, na kruté zacházení s Němci. Vybavuje si i situaci v období kolem únorového projevu Klementa Gottwalda.

KT – žena

Narozena roku 1938 v Praze

Rodiče: otec pracoval na poště poté u dopravního podniku, matka v domácnosti, později šila

Sourozenci: žádní

Vzdělání:

1944 – obecná škola

1953 – hospodářská škola

1957 – maturita

Zaměstnání: úřednice na Ministerstvu národní obrany, později s manželem vlastnila tiskárnu

Vyrůstala v Praze v Kobylisích jako jedináček. S rodiči bydlela spolu s dalšími 6 lidmi v jedné vile. Jako dítě se účastnila Sokola, Pionýra a chodila do kostela. Vzpomíná velmi barvitě na nacisty a vypráví o násilnostech, které viděla. Na obecné škole byla zařazena

do chlapecké třídy. Paní KT si ráda hrála s dětmi venku. Její rodina měla ještě zahrádku, kde chovali zvířata a pěstovali ovoce. Radostně vzpomíná na osvobození, Únor jako dítě moc nevnímala. Jako zásadní chybu označuje rok 1968. Osobně se setkala s dvěma prezidenty, Edvardem Benešem a Antonínem Zápotockým. Navštěvovala často divadlo a kino. Na některých jejích vzpomínkách je znát, že si ráda přivlastňuje cizí příběhy.

VM – žena

Narozena roku 1929 v Praze

Rodiče: otec pracoval jako dělník v dílnách Kolben – Daněk, matka zemřela při porodu

Sourozenci: žádní

Další místa bydliště: Městec Králové, Poděbrady, Slovensko

Vzdělání:

1936 – obecná škola

za války šla jako učnice pro Němky v krejčovské dílně

září 1945 – nastoupila na gymnázium na Synkově náměstí

1946 – přestoupila na gymnázium do Poděbrad a učila v Městci Králové jako učitelka čekatelka v MŠ

1950 – maturovala

1952 – provdala se

Zaměstnání: ředitelka mateřské školy

Narodila se v roce 1929 v Praze. Matka jí zemřela, byla proto odložena do sirotčince. Otec ji následně vyzvedl a snažil se pro ni najít vhodné místo, kde by mohla vyrůstat. První tři roky tedy žila u příbuzných na Slovensku. Poté ji vzal ke své sestře zpět do Prahy, která nemohla mít děti, ta se stala její náhradní matkou. Otec ji nadále navštěvoval. Jeho povoláním byly dělnické práce v Kolben-Daněk, po válce rozvážel hospodářskou pomoc UNRRA. Paní VM šla po obecné škole do učení na švadlenu do krejčovské dílny, aby se vyhnula posláním na práci do Německé říše. Po válce nastoupila na pražské gymnázium, z něho a z domova odešla kvůli neshodám v rodině a odstěhovala se do Městce Králové, kde vyučovala jako učitelka čekatelka v mateřské škole. Zároveň dojížděla do Poděbrad, kde si ve večerní škole dodělala středoškolské vzdělání. Zanedlouho po maturitě se provdala a začala pracovat jako učitelka v mateřské škole. Paní VM má problém mluvit o svém soukromém životě, nerada vzpomíná na příběhy z rodiny.

VK – žena

Narozena roku 1934 v Praze

Rodiče: otec řidič z povolání, matka v domácnosti, později prodavačka

Sourozenci: 1 bratr

Vzdělání:

1940 – obecná škola

1948 – střední škola – obor zahraniční obchod

1949 – střední škola – obor vnitřní obchod

1953 – maturita

1955 – provdala se

Zaměstnání: úřednice na Ministerstvu vnitřního obchodu a poté na oddělení exportu a importu strojírenství

Paní VK se narodila roku 1934. Tatínek jezdil vlastním automobilem zakázky pro firmy. Maminka byla v domácnosti. Vyrůstala spolu s mladším bratrem ve vilové čtvrti Rokoska. Její vášní byla a stále je četba. Miluje historickou literaturu, proto se chtěla stát archeoložkou. Osobně zažila atentát na Heydricha. Po nástupu Komunistické strany byla vyloučena ze studia na střední škole, kvůli nespolehlivosti jejího otce, který byl uvězněn. Následovalo přeložení ze studia zahraničního obchodu na vnitřní obchod. Matka následně musela začít chodit do práce. Nostalgicky vzpomíná na prázdniny u své babičky v Kaznějově u Plzně. Jako dorostenka reprezentovala školu na sportovních závodech. Po maturitě dostala umístěnku na ministerstvo vnitřního obchodu, odkud byla vyžádána na oddělení exportu a importu strojírenství.

3.3 Všední život očima pamětníků

V této části představuji reálný život dětí a mladistvých v období těsně po válce dle vzpomínek pamětníků. Samozřejmě se také dotkneme osvobození a pádu demokratického režimu. Tyto výpovědi byly pořízeny výhradně pro diplomovou práci. Poznatky z orálního výzkumu jsou pro přehlednost rozděleny do krátkých kapitol. Samozřejmě by bylo možné napsat o více aspektech života, ale kapitoly se řídí vzpomínkami narátorů. Kapitoly volně navazují na předešlou část, kde zmiňuji zásadní historické události.

3.3.1 Osvobození a divoký odsun

O konci války se Čechoslováci dozvěděli z rádií či od sousedů. I po podepsání kapitulace Německa 7. května 1945 byli v Československu nacističtí vojáci, jež chtěli co nejbezpečněji utéct do americké okupační zóny. Občané Československa sice věděli o konci války, ale stále se obávali nacistů, jež zde sídlili. V Praze v těchto dnech probíhalo živelné Pražské povstání. Mimo Prahu se občané snažili bránit utíkajícím Němcům v útěku.

Závěr války byl pro mnohé velice emotivní a často velmi nebezpečný. Koncem války zasáhlo Prahu rozsáhlé bombardování. Mnohé rodiny byly ukryty v podzemních krytech, které byly v podzemí větších domů nebo společné na veřejných prostranstvích. Čechoslováci nedočkavě očekávali příjezd osvoboditelských vojsk. I když se domnívali, že do Prahy dorazí vojska americká, Rudou armádu vítali s nadšením. Vzpomínky pamětníků na konec války nejsou vždy optimistické, bývají plné strachu. Někteří vzpomínají na konec války s radostí a optimismem.

Na poslední dny války vzpomíná paní BH, které bylo v době osvobození 10 let. Před vojáky se schovávala s rodinou v bunkru bytového domu v Praze Holešovicích.

*„... šli jsme domu do krytu. Přímo v domě... vím, že tu revoluci jsme prožili ve sklepě. **Jak dlouho jste tam byli?** Tejden. Ještě si pamatuji, to jsme měli v bytě, maminka si k sobě vzala svého strejdu, ten byl slepej. A ten jedinej přežil revoluci v bytě. Protože nechtěl do toho sklepa a po revoluci hned zemřel. To už mu bylo přes 80.“⁸³*

Další vzpomínka se týká posledních dnů, kdy v Praze byli ještě nacisté a lidé se již chystali na povstání. Paní KT bylo v době osvobození pouhých 7 let. Popisuje svého

⁸³ Rozhovor s paní BH, ze dne 1. 3. 2017, veden Annou Sobotovou

tatínka, jak se účastnil bojů a jak stavěli barikády, jako obranné valy proti průjezdu Němců. Ve městě tak bylo postaveno 1583 barikád. I přesto, že počasí venku bylo nepříznivé a pršelo. Čechoslováci stavěli barikády z dlažebních kostek a všeho, co jim přišlo do ruky. Pražané také včas obsadili mosty vedoucí z Prahy, podle německého plánu měly být mosty vyhozeny do povětří.⁸⁴

*„Byl rok 45, konečně.... To byly boje o rozhlas a můj tatínek, prostě ten všude musel být, všechno musel, tak si nabrousil dvě kudly a šel chránit rádio na Vinohrady, naštěstí ho nezabili. Jeden náš příbuzný, ať byl malý, dostal za to zlatý ocenění, protože mu bylo 15 let a bojoval na barikádách. Pamatuji si ještě v tom 45, že jsme na začátku roku, stavěli jsme barikády, jak je hostinec U Součků, to byla Rumburská kdysi, pak třída Rudé armády, teď je to Klapkova. Tak přes tu jsme stavěli barikády. Na to vzpomínám na ten 45, že najednou zvonili a lítali tam esesáci, oni tam byli ještě 9. května, takže tady se bojovalo, tady u toho baráku byla lafeta a stříleli od nás Němci na letadla. To si pamatuju, protože já jsem tam ve sklepě byla schovaná, naši mě tam zahrabali. Aby se mě nic nestalo, takže takhle. Něco jsem zapoměla? **Ne, ne.** A přišli teda v dubnu? Kdy to bylo? Nebo v březnu? Víím, že bylo ošklivo. A okamžitě všichni ven a barikádu jsme museli složit, pod hlavní, tak jsem viděla naposledy Němčoury. Všichni jsme museli jít, takže jsme to všechno srovnali, potom chodili po barácích, a kdo měl špinavý boty, tak šel s nima. Co se s nima stalo, to nevím, ale otec, protože on byl takový precizní, protože na tý poště dříve muselo všechno klapat. Prostě vyčistil boty. A pak mě říkal, pamatuj si, vyčištěný boty mě zachránily život, a že jsem se učil němčinu, to mě zachránilo napoprvé, to víš? Já jsem říkala Jo.“⁸⁵*

Během revoluce v Praze přišlo o život mnoho lidí. Zemřelo přibližně 3000 lidí při obraně Prahy. Němcům dle rozkazů nezáleželo na životech Čechoslováků, kteří jim kladli odpor při opouštění města.⁸⁶

Pražské povstání probíhalo od 5. května do 9. května 1945, kdy do Prahy dorazila Rudá armáda. Povstání nebylo řízenou akcí. O aktu podepsání demise nacistického

⁸⁴ MACHOTKA, Pavel a Josef TOMEŠ, ed. *Pražské povstání 1945: svědectví protagonistů*. Vydání první (Pražské povstání 1945 třetí, rozšířené vydání). Praha, 2015. ISBN 978-80-86142-53-1, str. 37–39.

⁸⁵ Rozhovor s paní KT, ze dne 8. 2. 2017, veden Annou Sobotovou.

⁸⁶ MACHOTKA, Pavel a Josef TOMEŠ, ed. *Pražské povstání 1945: svědectví protagonistů*. Vydání první (Pražské povstání 1945 třetí, rozšířené vydání). Praha, 2015. ISBN 978-80-86142-53-1, str. 40–41.

Německa se Pražané dozvěděli z uličních rozhlasů. Povstání se účastnily různé vrstvy obyvatelstva, na ulicích se účastnily povstání i děti. Nerozhodoval věk, zdravotní stav či pohlaví. V ulicích se objevovali Čechoslováci, jež měli odvahu vzepřít se nacistům.

Vzpomínání pana KP, když mu bylo 7 let. Vybavuje si účast jeho tatínka při posledních dnech bojů na barikádách, ale také poslední dny bojů nacistů. Popisuje své vzpomínky malého zvědavého kluka, což je znatelné na ukázce.

„Já jsem jako kluk bydlel ve Vršovicích... A tam jsem zažil osvobození, jednak jako kluk jsem už vnímal, když byly nálety a z těch letadel oni vyhazovali takový ty stříbrný proužky, zřejmě rušily radary, pokračovali dál na Kolbenku. A dělali nálety tak je vyhazovali tyhle. Měli jsme vždycky od rodičů zákaz, ale stejně jsme nevydrželi. Šmejdili jsme, kde se dalo. Tam jsem zažil osvobození, hned jsem nutil rodiče. Ono se dost střílelo, protože tam byly kasárna. Ty lidi se snažili s nima bojovat. To mám fotku od otce, že měl ty náboje, flintu a měla matka strach, aby se něco nestalo. Protože on byl takový všetečka, musel všude být. To bylo Pražský povstání. On se aktivně účastnil, ale žádnou placku nedostal. To bylo takový jenom spontánní. Čili jako kluk jsem chtěl, aby mě máma vzala na tanky, abych viděl tanky.... Ale ještě, než jsem došel na ten konec, tak už začaly jezdit tanky, tam měly zřejmě trasu, a to se mi líbilo.“⁸⁷

Zároveň s nadšením z Rudé armády, děti provázely nepříjemné obrazy ponižovaných Němců, kolaborantů a dalších. Děti viděly i odsun Němců. Také brutální zacházení, které bylo v poválečných dnech na denním pořádku. Příkladem je vzpomínka paní BH, která bydlela nedaleko vlakového nádraží, a viděla, jak jeden z Němců vyskočil z okna. Zároveň viděla i návrat vězňů z koncentračních táborů.⁸⁸

Nadšení dětí z nových věcí, jako byly například tanky, bylo časté. Záleželo také na rétorice jejich rodičů, jak o Rudé armádě mluvili před dítětem.

Zajímavé vzpomínky jsou i od paní VK, která v té době již navštěvovala obecnou školu. Popisuje své první pocity z osvobození, ale také překvapení z rychlosti šíření informací mezi Němci na konci války.

„Já vám řeknu, že jsme vyšli ráno a nevěřili jsme tomu, co vidíme. Protože všude, absolutně všude po silnici po chodnících, všude leželi vojáci. Kde nebyli vojáci, tam měli zbraně, auta, tanky. Nějaký džípy nebo co to bylo, nějaký

⁸⁷ Rozhovor s panem KP ze dne 25. 1. 2017, veden Annou Sobotovou.

⁸⁸ Rozhovor s paní BH ze dne 1. 3. 2017, veden Annou Sobotovou.

*pojízdný vozidla. A vím, že všechny ženy z domu, normálně se snažily jim dát něco k jídlu. Napít, co potřebovali vojáci. Dostali, i když to bylo na lístky, všecko. Ale pamatuju si, že maminka dělala sto lívanců. **Takže jste byli rádi?** No tak radost, my jsme byli rádi, že tam už nejsou Němci, protože ta Rokoska, to byla vilová čtvrť, kde byly honosné vily. Tahle ulice to bylo za války jeden Němec vedle druhého, ale vily to byly nádherné.... Zajímavost vám řeknu, že skončila válka a den před skončením války, pravidelně chodil dolů, do našeho domů, majitel jednoho bytu Němec a z té vily a ten tam den před skončením války byl u něj a on nám to přišel říct, že je konec války. A celá vila byla prázdná. Den před tím! To byly kontakty. “⁸⁹*

Paní KT vzpomíná velice nostalgicky a s radostí na příjezd Rudé armády, která do Prahy přijížděla ze severu, kde ona v té době bydlela s rodiči. Vzpomínky vypadají jako z dobových novin. V následujícím příspěvku vzpomíná na radostné vítání tanků Rudé armády s vojáky. Takto odpověděla na otázku, jak jste se radovali z příjezdu Rudé armády?

„Strašně jsme byli šťastný, když přijely ty tanky s Rudou armádou, my jsme štěstím brečeli. Házeli nám čokoládu, házeli nám žvýkačky, vytáhli nás na tank a jela jsem celou tu ulici na tanku a zase se otočila a zase jela. Všechny holky, co jsme tady bydlely, no bylo to úžasný. Maminka, ale aniž bych věděla, tak ušila nádhernej kroj a pak mě do něj oblékla, tak to jsem byla na několika fotkách, protože jsem byla v tom kroji našem. Do nedávna jsem ho měla, ale už ho nemůžu najít, byl ale krásně udělanej, ona byla šikovná, byla umělkyně, byla výborná. “⁹⁰

Vzpomínka pana JV vypovídá o osvobození mimo hlavní město, popisuje také stahování se nacistických jednotek z jejich dosavadních působišť v tomto případě z nedalekého Benešova. Nacistům nezáleželo na ostatních životech, jejich hlavním cílem bylo utéci z Prahy. Ani 9. května nebyl konec krveprolití, i když na Hradě vlála již Československá vlajka. Nacisté se zbraní v ruce drželi několik zajatců, jež jim kopali zákopy a poté je zastřelili. Rudá armáda naháněla v ulicích zbylé nacisty. Sověti si z osvobození udělali svoji kampaň na spojení mezi Československem a Sovětským

⁸⁹ Rozhovor s paní KT ze dne 8. 2. 2017, veden Annou Sobotovou.

⁹⁰ Rozhovor s paní KT ze dne 8. 2. 2017, veden Annou Sobotovou.

svazem. Do Prahy však nepřijeli pouze Rusové, v Rudé armádě byli i Ukrajinci a Bělorusové.⁹¹

*„Pak přišel ten rok 45 a vypuklo to povstání v Praze. A současně s tím vypuknutím povstání v Praze, taky v Mnichovicích že se udělá taky odboj a tam byli takový starý generálové. No starý, těm mohlo být 45. Vytáhli někde uniformu starou a začli dělat vojnu. V Benešově byla posádka SS, tankisti. Vojáci rozhodli, že u katolickýho kostela postaví hlídku, členem tý hlídky jsem se stal já, čtrnáctiletý kluk, pušku těžkou mi dali. Pak tam byl učitel Bradáč a ještě jeden kluk. Učitel byl šéf a my dva. Co já s tou puškou mám dělat, jsem se ptal? To mám někoho zastřelit? Ono se nic nedělo samozřejmě. Najednou proběhla zpráva, že z Benešova táhnou tanky těch SS a že táhnou směrem na Prahu a oni se chtěli dostat na západ k Američanům.... Blížili se k Mnichovicím, a nastala veliká panika, oni už tady můžou být už zítra, se říkalo, tak tydle hrdinové ty vojáci, asi čtyři byli, tak utekli. Utekli na Myslín, což je vesnice asi tři kilometry od Mnichovic, tam je hotel a tam se oni ve sklepě schovali. Opustili Mnichovice a všichni lidi v Mnichovicích se měli o sebe nějak postarat. Já se pamatuju, jak matka říkala, táhnou sem SS s tankama. Ještě, než přišli, tak přišel nápad, že uděláme barikádu, lidé vytrhávali dlažbu a stavili hradbu přes tu silnici asi dva metry vysokou. Ted' že už ty tanky tady budou navečer tak, že se musíme schovat. Naproti přes ulici byla stará paní, co měla sklep pod barákem, tak matka jdem se schovat do sklepa, kdyby náhodou ty esesáci vtrhli. Skutečně ty tanky přijely k tý barikádě. A asi říkali, co je to za nesmysl tady a povolali nějaký český lidi, který našli na ulici a řekli jim, aby rozbourali tu barikádu. Lidi byli podělaný, tak rozdělali barikádu a tanky jely dál. Takže žádná válka nebyla. Takle vypadala ta revoluce v Mnichovicích.... A do **Mnichovic Rusové taky přijeli?** Do Mnichovic jich taky pár přijelo. Víím, že holky se musely schovávat, protože by je tam znásilnili. To se tam jako dost dělo, kdo měl mladou dceru, tak ji schovával na půdě. A potom „davaj časy“, šli po hodinkách, to byli úplně zběsilý, jakmile za někým přišel ruskej voják, tak „davaj časy“, a musely se mu dát hodinky. Já jako malej*

⁹¹ Smrt německým okupantům: pražské národní povstání. Praha: Tiskové oddělení hlavní správy výchovy a osvěty při MNO, 1945. Knihovna vojáka (Tiskové oddělení hlavní správy výchovy a osvěty při MNO), str. 42–45.

kluk jsem žádný neměl. Teď oni si je dali na ruku, a to jich měli třeba deset na ruce. To bylo typický. Jinak žádný násilí tam nebylo.“⁹²

Osvobození mimo Prahu zažila také paní AH, které v dané době bylo 13 let, a měla nastupovat na gymnázium. Její vzpomínka na osvobození a Rudou armádu je velice osobní, neboť ovlivnilo přímo její domov. Rudá armáda do jejich domu ubytovala dva své vojáky. S nimi měli následně vřelý vztah. Předpokládala jsem, že je chápali ve své domácnosti jako nepřítel. Ale oni si v nich našli přátele. Po jejich odjezdu očekávali na slíbený dopis o jejich návratu. Bohužel dopis od nich nedošel. Paní AH byla z této situace zklamaná, později se dozvěděla, že mnoho vojáků z Rudé armády bylo posláno do gulagů, domnívá se tedy, že i tito dva vojáci skončili na povinné práci.

„... přijeli osvoboditelé, protože ty Libčice jsou 20 km od Prahy tedy pochopitelné, že Rusové přijeli ze severu jednak tedy nevím, co udělali s těmi dočasnými obyvateli školy, ale tam udělali lazaret potom pro sovětský vojáky a ty vojáky rozstrkali po jednotlivých domech. Takže u nás bydleli dva, a to bylo velice zajímavý, protože jeden byl Ukrajinec, mladý kluk asi 18 a ten říkal, že narukoval v necelých 17 a že se dozvěděl, že na Ukrajině celá jeho rodina zahynula, se jmenoval Volod'a. A pak tam byl jeden a ten byl z Ázerbájdžánu. Třetí k nim docházel, svou fotku, nám nechal na památku, a to bylo zajímavý, byli u nás asi měsíc, to už si nepamatuju. A bylo krásný, že oni kolikrát jeli třeba do Prahy, měli volno. Takže vždycky, mamince, já jsem říkala mamince, mamičko, tak oni říkali taky mamičko. A vždycky ji strčili pistoli a říkali, nech nám tady pistoli, kdybychom se opili, abychom neztropili nějaký malér a teď maminka a pistole. Tak to schovávala na gauči pod polštářem. Ale byli fajn ty kluci. Byli slušný, nedělali žádný potíže. A dokonce všichni je tenkrát vítali, protože v Praze to vypadlo všelijak. A takže jsme byli rádi, že přišli, to ne, že ne. Tatínek byl farmaceut a ob jeden dům byl takový dům, kde udělali lazaret. Takový pán on mi tenkrát připadal starší a ono mu mohlo být 50, dodnes si pamatuju, že se jmenoval Ovčínikov, byl lékař a chodil za tatínkem pro léky a občas něco prohodil, jak to ve skutečnosti vypadá. A byli tam skutečně měsíc nebo dva, to už nevím.“⁹³

⁹² Rozhovor s panem JV ze dne 9. 3. 2017, veden Annou Sobotovou.

⁹³ Rozhovor s paní AH ze dne 25. 11. 2016, veden Annou Sobotovou.

Ubytování vojáků bylo v Čechách časté. Většina veřejných prostor, jako jsou školy, městské úřady, nádražní budovy a další byly také využity Rudou armádou. Mnohdy jako lazarety či ubytovací kapacity pro vojáky. V jedné z výpovědí, paní BH vzpomíná na ubytování Svobodovy armády přímo v mateřské škole a její přilehlé zahradě.

„U nás na té zahradě byla Svobodova armáda, a škoda že já tu fotku nemám, oni tam tábořili s koňma, oni nás i živili z polní kuchyně. Ještě otec jim šil uniformy, protože oni měli látky, si přivezli. Oni tam sídlili, dost dlouho. A byla to Svobodova armáda. Oni měli koně a žebříňáky. Vždycky nás naložili a je to blízko vody, blízko Trojského mostu, tak nás naložili a jeli tam plavit koně. Takže jsme jeli s nima a já to měla i na fotce, ale to jsem dala synovi. Jinak ty Svobodovci, ty tam byli, byli u nás dost dlouho, protože oni se umístili, odstěhovali na Volyňsko, Žatec, Volyně a tam.“⁹⁴

Svobodovou armádou myslela paní BH 1. československý armádní sbor. Armáda bojovala za druhé světové války v SSSR po boku Rudé armády. Název Svobodova armáda získala podle jejich velitele Ludvíka Svobody. Součástí armády nebyli pouze Češi a Slováci, ale také Rusíni. Armáda se účastnila Slovenského národního povstání a poté se přesouvala do Prahy, kam dorazila až 10. května 1945. Součástí armády byla i početná skupina volyňských Čechů.⁹⁵

Vícekrát jsem také od pamětníků slyšela o tom, jak vojáci od lidí vyžadovali hodinky. Věta „davaj časy“ se stala jednou z nejobvyklejší větou spojovanou s osvobozením Rudou armádou. Zároveň to lidé mohli chápat i jako odměnu za osvobození. Je vidět, že Rusové měli s sebou více zásob, nežli mohli upotřebit, proto se i dělili s vyhladovělými československými obyvateli.

„... jak jsme tam bydleli, jak jsme bydleli u těch domácích, potom když bylo osvobození, tak tady bydleli Rusové v tom baráku. Měli jsme tam kotle, a udělala se tam vývařovna pro celý okolí. Všichni si chodili s plecháčkama pro jídlo. To oni zabili dvě prasata. Poprvé jsem si prohlížela hodinky, mě dali hodinky na ruce.“⁹⁶

⁹⁴ Rozhovor s paní BH ze dne 1. 3. 2017, veden Annou Sobotovou.

⁹⁵ ČESKÝ ROZHLAS. Volyňští Češi za války. *Rozhlas* [online]. 2011 [cit. 2017-06-24]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/leonardo/historie/_zprava/volynsti-cesi-za-valky--851731.

⁹⁶ Rozhovor s paní KT ze dne 8. 2. 2017, veden Annou Sobotovou.

Děti v té době byly svědky divokého odsunu, veřejného ponižování a násilí na nacistech. Odplatu, kterou viděly, si vryly do paměti. Při vyprávění jsou to stále velice živé vzpomínky. Divoký odsun neboli živelné vysídlení Němců z Československa probíhalo od prvních dní míru. Divoký odsun byla neorganizovaná živelná část odsouvání Němců z Československa.

„Ale tam, co pro mě bylo velice špatný, jak oni zatýkali ty Němce. Nebo vůbec ty Němčoury, tak oni je tyranizovali. U Vršovický Sokolovny. Tam byl vchod a bylo tam asi sedm osm schodů a oni to byli zřejmě gardisti, takový, co měli ty trikolory a oni byli takový, jako nebyla to armáda, ale oni byli takový samozvanci a oni ty Němce mučili. Třeba je nechali chodit po těch schodech a pendrekama je to. Dokud on neupadl. A hned naproti to jsou myslím Heroldovy sady, takový špičatý balvany tam byly, na tý cestě a gardisti nutili Němce válet ty kameny do výšky, jako z kopce, a přitom je bili, pak byli od krve. A to už jsem brečel, a už jsem chtěl jít domů.“⁹⁷

Pan KP mluvil o Revolučních gardách, jež se shromažďovaly v ulicích Prahy. Jednalo se o skupiny českých dobrovolníků. Nejvíce jich působilo v pohraničí Československa. Mnohdy se stávalo, že se jejich členové nechovali dle příslušných příkazů. Jejich činy vycházely z křivd, které na nich byly napáchány během války. Své poslání brali jako odplatu za období války. Revoluční gardy byly organizovány Českou národní radou. Příprava těchto laických vojáků probíhala již před koncem války, kdy se zajišťovali bílé pásky s nápisem RG, které nosili členové Revoluční gardy na levé paži. Povstání však vypuklo živelně, a hlavně dříve, nežli Rada plánovala.⁹⁸ Podle vzpomínek pana JV zacházeli obdobně i s kolaboranty.

„ta zášť ke kolaborantům, u nás tam donášeli, to se o nich vědělo, to mohli bejt dvě tři rodiny. A teď místní lidi to byl takový, to vidím jako černou kaňku na tý povaze, prostě vytáhli ty lidi, přitáhli je na náměstí. Oholili je dohola, namalovali jim na hlavě hákovéj kříž barvou a teď košťata a zameťte to náměstí. A ty kolaboranti museli zameťat a pár takových, myslím, že to byli ženský, křičeli na ně, polib zem a museli zameťat.“⁹⁹

⁹⁷ Rozhovor s panem KP ze dne 25. 1. 2017, veden Annou Sobotovou.

⁹⁸ MACHOTKA, Pavel a Josef TOMEŠ, ed. *Pražské povstání 1945: svědectví protagonistů*. Vydání první (Pražské povstání 1945 třetí, rozšířené vydání). Praha, 2015. ISBN 978-80-86142-53-1, str. 56–63.

⁹⁹ Rozhovor s panem JV ze dne 9. 3. 2017, veden Annou Sobotovou.

Dle vybraných příspěvků lze usoudit, že Rudá armáda byla československým národem přijata s radostí. I když pro některé obyvatele znamenala různá omezení, bylo jich mnohem méně nežli za války a nadvlády nacistů. V předešlých příspěvcích je vidět nadšení, že již naposledy viděli nacistické funkcionáře, z těchto vět je slyšet velká úleva. Při rozhovorech, byly slyšet obavy z toho, co se stane příjezdem Rudé armády a obavy také z následující doby. V době těsně po osvobození je patrné, že vojáci znamenali možný přísun potravin a dalších surovin. Obyvatelé byli semknuti a s Rudou armádou ve většině případech dobře vycházeli a pomáhali si. Děti těžce nesly drsné zacházení s nacisty, kteří byli Čechy odsouváni z Československa. Ponižování pro ně bylo nepochopitelné.

3.3.2 *Stravování*

Oblast stravování je jednou z nejčastějších vzpomínek dětí po druhé světové válce. Spousta dětí za války trpěla nedostatkem nebo si uvědomovaly, že jejich rodiče se pro ně obětují, aby měly oni co jíst. Lidé se těšili na zlepšení situace s příchodem míru. Bohužel se situace začala zlepšovat velice pozvolna. Z důvodu poničení infrastruktury zemědělství a v podstatě likvidace zásobování za války byl návrat k předválečnému stavu velice náročný. A během období třetí republiky se plně nepodařil. Ani v poválečném Československu nepřestaly platit potravinové lístky. Byl pouze částečně pozměněn jejich systém. Velkou pomocí se stala pomoc od společenství UNRRA. Ta v některých oblastech znamenala konec začínajícího hladomoru. Jak již bylo řečeno, v prvních poválečných dnech měli lidé pomoc od vojáků z Rudé armády, kteří vařili pro okolí, v místě, kde měli rozložený tábor. V následujících úryvcích je vidět, jak pamětníci vzpomínají na setkání s jídlem po válce a jejich ochutnávání neznámých, často neobvyklých potravin.

Kritická situace byla hlavně za války, ale ani po ní se vše nezlepšilo natolik, aby děti neměly hlad. Což je vidět v následující ukázce z rozhovoru s paní KT, která dětství trávila, jak sama říká „venku s klukama“. Její zažívání nebylo zvyklé trávit masné kalorické potraviny. Je možné, že to může být z válečného nedostatku.

„Člověk toho zažil, my jedli všechno, tráva, chlebiček takovej se to jmenovalo, kluci jedli žížaly, my byli věčně hladový. Pak tam byl kulak, keřas takovej a ten ty vůně, my jsme chodili očuchávat. To bylo jako v tý pohádce, že tou vůní se člověk nají. A jednou ta paní domu říkala, pojďte žebráci, tak žebráci šli, jsme byli asi otrhaný a dostali jsme bramborák. Já takovej v životě nejedla, tak mě bylo zle. Můj žaludek nebyl zvyklej na sádlo, na masný. A maminka říkala, to máš za to, že chceš s pánama jíst, máš zůstat tam, kde jsi. Já říkala, vždyť já

nejsem proletář! To nejsi proletář, ale pamatuj se, že vždycky bys měla být střední generace, na té stojí stát. ¹⁰⁰

O nedostatku potravin mluvila i paní AH, která vyrůstala v rodině lékárníka. Velké plus pro jejich domácnost byla vlastní zahrádka přiléhající k domu, kde bydleli, a kde také pěstovali tradiční zeleninu a ovoce. I pan JV mluvil o tom jak si jeho matka (samoživitelka) musela poradit v každé situaci.

„Čaj nebyl, kakao nebylo, o kávě ani tohle, to byla samozřejmě melta, ted' třeba byl, říkalo se tomu umělý med, no to bylo hrozný, já ani nevím, z čeho to bylo a to se jako mazalo na chleba. No my jsme měli zahrádku tak tam jsme měli ovoce a pěstovala se tam taková ta základní zelenina, takže to bylo dobrý. No, ale s tím jídlem si pamatuju, že ještě dlouho po válce, že to dobrý nebylo. Jo. Čili jednak toho bylo málo a jednak problém to sehnat. ¹⁰¹

„A právě že matka kolikrát, nám dala jídlo a sama třeba nejedla. My jsme si to neuvědomovali. Ona nám chtěla nahradit toho otce, čili nechtěla, abychom pociťovali ztrátu. Ona nám hodně dovolovala...“ ¹⁰²

Paní AH vyprávěla o umělém medu, který se používal již za války jako sladidlo, jednalo se o chemickou náhražku. Hlavní složkou takového produktu byl řepný cukr a škrob. Byl tuhé konzistence. ¹⁰³

Po válce byly i specializované lístky pro podvyživené. Ty se vydávaly na předpis od lékaře. Například pan KP si nevzpomíná, že by měl hlad. Je to možná z důvodu těchto lístků, které maminka vyzvedávala u lékaře, ale také dostávali potraviny od babiček z venkova. Ta měla malé hospodářství. Dostávali tak navíc maso nebo mouku. I když to nebylo ve velkém množství, bylo to dobré přilepšení.

„... když byl hlad, táta mi ukrojil chleba, namazal máslem. Ale pamatuju se, že jak po válce některý ty lidi byli hubený, já měl taky takový kolínka. Vím, že matka chodila k doktorovi, a ten nám těm dětem dával lístky navíc. A že jsme my měli něco navíc. Bídou jsme netrpěli, ty babičky nás zásobovaly.“ ¹⁰⁴

¹⁰⁰ Rozhovor s paní KT ze dne 8. 2. 2017, veden Annou Sobotovou.

¹⁰¹ Rozhovor s paní AH ze dne 25. 11. 2016, veden Annou Sobotovou.

¹⁰² Rozhovor s panem JV ze dne 9. 3. 2017, veden Annou Sobotovou.

¹⁰³ KADLASOVÁ, Jaroslava. *Cukr na nitku*. Praha: Motto, 2011. ISBN 978-80-7246-595-8.

¹⁰⁴ Rozhovor s panem KP ze dne 25. 1. 2017, veden Annou Sobotovou.

Na otázku „Co jste ochutnali nového?“ byly pozitivní odpovědi. Ve většině případů se objevila potravinová pomoc UNRRA. Její kladný přístup hodnotí všichni narátoři. Často se jednalo o nezvyklé kombinace jídel a chutí, na které nebyl nikdo zvyklý. V balíčcích totiž byly konzervy, které byly určeny pro britskou armádu za válku, díky jejich dlouhé trvanlivosti našly uplatnění v rámci potravinové pomoci západních velmocí.

„Po válce přijela UNRRA, jedli jsme, bylo to úžasný jídlo tenkrát. Míchaná vajíčka s bramborama a ještě s něčím a bylo to v takových plechovkách... jednak to někdo fasoval a někdo si to koupil, a tetička, ta co ji popravili manžela tak ta, jako byla v seznamu, těch trpících. Tak dostávala víc, když jsme k ní přišli na návštěvu, ona si pořídila krámek, krásně pletla svetry, a my k ní chodili na návštěvu. Říkávala a kdy zase přijdete, abych sehnala tu plechovku, a mě se to líbilo. A maminka, že se nestydíš, všechno si to tetičce snědla. Potom si pamatuji, v takových plechovkách zelených, byla taková, říkali tomu vitamíny, bylo to trochu kyselý, ale nám to pak chutnalo, taková citronáda, takový pití.“¹⁰⁵

Přilepšením pro děti byla čokoláda nebo žvýkačky, se kterými nevěděly, co dělat. Pro rodiče byla od UNRRY delikatesou pravá káva, která byla jinak nedostatkem, respektive nebyla vůbec dostupná. Byla pouze náhražka např. cikorka. Potraviny z potravinové pomoci byly pro Čechoslováky novinkou, proto byla vydána kuchařka, kde byly návody na přípravu jídel z dovážených surovin.

*„... sbírky od UNRRY, tenkrát tam byly pro nás věci neobvyklý, ale protože byl hlad, to byly /ukazuje velikost cca A5/ balíčky, kde byly konzervy a jak říkám neobvyklý, třeba vepřový v jablečný omáčce, to se nikdy nedělalo, samozřejmě jsme to rádi snědli. Takový kousky čokolády asi takhle vysoký obdélníčky / ukazuje proužek cca 10 cm/ teď tam byla třeba pomerančová šťáva maličká krabička, no a takovýhle věci. Čili trvanlivý věci. A mám dojem, že se to nějak, ale to už si přesně nevzpomínám, že se to nějak taky rozdělovalo podle těch potravinových lístků, takže podle počtu osob v domácnosti, a to bylo teda velice příjemný, jo žvýkačky tam byly, vždycky v tom balíčku. **Takže to byly vaše první žvýkačky?** No byly, my jsme málem nevěděly, co s tím. No, ano ty balíčky byly velmi vítaný.“¹⁰⁶*

¹⁰⁵ Rozhovor s paní KT ze dne 8. 2. 2017, veden Annou Sobotovou.

¹⁰⁶ Rozhovor s paní AH ze dne 25. 11. 2016, veden Annou Sobotovou.

Potravinová pomoc UNRRA byla velice vítaná. Jídla, která se do Československa dostávala, byla velice neobvyklá, ale za to velmi oblíbená. Balíčky UNRRA byly vydávány dle přidělového systému, který v Československu platil. Děti ve svých balíčcích mohly také poprvé ochutnat pochutiny jako je například puding. Tyto potraviny byly pro děti ze západních států běžné, pro československé děti však vzácností.

„Celkem jak jsme byli velká rodina, tak to bylo celkem dobrý. Ale ještě si pamatuju, jak sem chodila taková výpomoc UNRRY, ale to bylo taky na lístky. To bylo strašně dobrý, protože to byly takový vojenský, ještě po vojácích, balíčky, kde byly konzervy, čokoláda, konzervičky s pudingem, šunka s vejci, sušenky. Ještě takovej prášek do vody, jako taková limonáda. Tak to si pamatuju, ještě byly takový větší konzervy, to byly brambory s masem, to se na ty lístky dostávalo. To nám po tý válce strašně chutnalo, to bylo něco novýho pro nás, čokoláda a i ty sušenky a hlavně bylo to ještě zavařený. To bylo jako oběd, a bylo to zavařený ještě v takových voskových krabičkách. Takže když se to dostalo do vody, tak aby to vydrželo. Na to opravdu vzpomínám ráda.“¹⁰⁷

Po válce nadále pokračoval nedostatek potravin, proto přetrvávaly potravinové lístky, jež ukončily svoji platnost až měnovou reformou roce 1953. Takto na lístky vzpomíná paní VM, které bylo v té době 16 let. Jelikož přiděl byl pro její rodinu nedostatečný, museli si doma vypomáhat chováním králíků. Zároveň je vidět, že si museli poradit s málem.

„Úplně po válce, když končila druhá světová. Vybavuji si, že jsme měli králíky, že jsme je mlátili a taky jsme měli angorský králíčky, který jsme česali a posílali na vlny. Do teď mám ještě svetr z toho.“¹⁰⁸

„Potravinový lístky to byl totiž taky problém, na ty potravinový lístky taky něco sehnat, protože se stávalo, že člověk měl potravinový lístky a ono nic nebylo. Takže vycházeli jsme z toho jakž takž.“¹⁰⁹

UNRRA nezajišťovala pouze potravinovou pomoc, napomáhala také v jiných odvětvích zásobování. Do Československa byly dovezeny automobily, zařízení do nemocnic či zemědělské stroje.¹¹⁰ Otec jedné z narátorek pro společnost UNRRA dokonce pracoval. Ve výpovědi je vidět, že se nejednalo pouze o potravinovou pomoc.

¹⁰⁷ Rozhovor s paní BH ze dne 1. 3. 2017, veden Annou Sobotovou.

¹⁰⁸ Rozhovor s paní VM ze dne 5. 12. 2016, veden Annou Sobotovou.

¹⁰⁹ Rozhovor s paní AH ze dne 25. 11. 2016, veden Annou Sobotovou.

¹¹⁰ UNRRA v novém roce. *Svobodné slovo*. 1946, 2.(2.), 1., str. 3.

Ale byly to další nedostatkové věci denní potřeby. Ženám se tak dostávalo například silonových punčoch nebo kosmetiky. I UNRRA však těchto věcí neměla mnoho.

„... můj otec jezdil s UNRROU. Jezdil Paříž, Brémy.... Tam vyloženě otec třeba přijel a přivezl lunchmeat, kornetbeef, a to pro mě jako pro mladýho člověka, který měl docela vysoko do žlabu, jinak to říct nemůžu. To bylo něco! To jsem si myslela, kdovíco nemám. Protože z Břežan jezdil pekař, který pak padl, vozil nám chleba načerno. Na lístky si pamatuju. Víím, že nebylo jídlo. Můj otec žil nebo do určitý míry, žil s paní Č. Byla to vdova... Můj otec jezdil s UNNROU, co mě otec naštvál. Protože tam byly rtěnky z Paříže. On tý paní Č. přivezl rtěnky, a mě přivezl bonbony, jestli to byly lentilky a takovýhle. To jsem měla dokonce ještě doma, takle vysokou (cca 30 cm) Eiffelovku, a takovýhle blbosti a nepřivezl rtěnku. To jsou takovýhle zážitky. Nějaký bonbony, tu rtěnku jsem chtěla!“¹¹¹

UNRRA znamenala pro Československo také stabilizaci ekonomiky. Nejednalo se pouze o potraviny, ale i o výpomoc do zemědělství a dalších odvětvích. Československo získalo v rámci pomoci 253 milionů dolarů. Po převratu v roce 1948 byla pomoc zatracována a informace o ní umlčeny. Komunistická strana UNRRu neuznávala, propagovala dodávky ze SSSR z roku 1947, které byly potřeba po následcích velkého sucha.¹¹²

To, že lidé museli vyjít s málem, je vidět v následující výpovědi. Poradit si bylo potřeba v každé situaci a jídla nebylo nikdy nazbyt. Mnohdy bylo potřeba kvůli jídlu vynaložit velkou námahu.

„Pěstovali jsme králíky, to byl dobrý zdroj masa. Byla samice, která pak měla malý, tak jsme pěstovali králíčky. A to jsme museli chodit na trávu pro ně ... Pak se ten králík musel zabít, tak buď soused to udělal, ale někdy to musela udělat matka, toho zabijete, že mu dáte za uši. Když je to chlap, tak stačí jedna rána za uši. Je to teda morbidní. Matka neměla takovou sílu, tak si pamatuju, jak vzala do ruky pohrabáč, teď tomu ubožákovi dala za uši, jedna rána nestačila, tak byly dvě, tři. Já to pak stahoval, to nebyl takovej problém, to mi docela šlo.

¹¹¹ Rozhovor s paní VM ze dne 5. 12. 2016, veden Annou Sobotovou.

¹¹² VOJENSKÝ HISTORICKÝ ÚSTAV. Československo a poválečná pomoc UNRRA. VHU PRAHA [online]. 2014 [cit. 2017-06-18]. Dostupné z: <http://www.vhu.cz/ceskoslovensko-a-povalecna-pomoc-unrra/>.

Ten chudák byl celej modrej za krkem. To jsou takový zábavný historky. Pak jsme měli želvu.... To už bylo po 45. Najednou měl každej doma želvu, já nevím, jak k tomu došlo. Ona lezla po bytě, tak jsme ji krmili zeleným. Matka říkala, želví polívka to je lahůdka. Tak jsme říkali, tak uděláme želví polívku a z masa třeba guláš. To znamená, to ji musíte zabít a dostat z toho krunýře, to víte, želva se v tom krunýři schová. Tak jsme nevěděli, jak tu želvu zabít, protože ona se stáhla dovnitř a někde jsme slyšeli, že želva se musí uškrtit, aby se zabila. Tak jsme s bráchou udělali smyčku z provazu a chtěli ji uškrtit, ale ona měla tuhej kořínek. Tak jsme říkali, tak ji tu hlavu usekneme. Tak jsme sekerou upálili hlavu. Byla zabitá a teď jsme nějak tou sekerou, nebo jak jsme otevřeli ten krunýř a vyndali to maso. To jsme dali matce na polívku. Tak matka to vařila asi dvě hodiny. Polívka byla špatná, nebyla to žádná lahůdka. To jsme se vofrňovali. A pak se snažila o ten guláš, nevím, jak dlouho to vařila, ale to maso bylo tvrdý jako kámen.“¹¹³

Jídlo lidé sháněli všude, kde se dalo. Lovili se ryby, raci a samozřejmě i lesní zvěř. V poválečné době byl rak vyhlášenou delikatesou. V té době jich bylo v potocích a řekách spousta. Lovili je kluci pro zábavu. V té době ještě nebyli chránění, jako jsou dnes.

(pan KP lovil raky u babičky na venkově) „To jsem byl takovej rybovej. Navíc jsem chodil na rybolov a tam jsem chytil, víte, co jsem tam chytil? Raky! Ta chuť je skoro stejná jako krevety, jsou ale větší. Protože to klepeto je takový malinký, člověk si moc na tom neužil, ale když jste chytila takovýho pěknýho raka. Musela jste to rozpúlit a dávat si pozor na ten řitní otvor. Já jsem nic lepšího nejedl. Já měl takovej zážitek s těma klukama, že oni byli takový syčáci. A oni mě všechno učili. Ty starší kluci na mě chtěli vyžrát, a měl jsem si toho raka odnést na ušním boltci. A oni většinou, jednak jsem neuměl chodit na strnisku. Neměl jsem tak otužilý nohy, oni hnali jakoby nic. S těma rakama mě museli naučit, abych nejedl to hovno. Ta ulita ta je skvělá... Ty kluci to byli takový hajzlíkové. Vždycky když jsem přijel, tak mě tahali k potoku. To jsem jezdil na prázdniny k babičce. Měl jsem takovou koženou čepici, takovou lodičku. Tak mi tam dali vodu, raky a měl jsem vystaráno.“¹¹⁴

¹¹³ Rozhovor s panem JV ze dne 9. 3. 2017, veden Annou Sobotovou.

¹¹⁴ Rozhovor s panem KP ze dne 25. 1. 2017, veden Annou Sobotovou.

O racích vyprávěl i pan JV, který je lovil v rodných Mnichovicích, kde prožil dětství. Lovili je na provázek s mrtvou rybičkou.

„Na kraji Mnichovic tam byl takovej potok a tam byli raci. Raci to je taky lahůdka, račí maso, sice toho masa tam moc není. Chytat raky to chce určitou techniku, raky chytáte na mrtvou rybičku, takže musím mít mrtvý rybičky, ty zabijete. A pak si uděláte takovou udičku, tzn. provázek, nemá to háček, ale na ten provázek přivážete tu mrtvou rybičku. Přikradete se na kraj potoka. Ty raci se schovávali u břehu. Tu rybičku spustíte po kraji dolu. A čekáte až ten rak to vidí, tak vyleze a klepetem chytí rybičku, a pak pomalu táhnete nahoru a vytáhnete ho nahoru, on se drží klepetem rybičky. Já si pamatuju, jednou jsme byli, kýbl jsme měli s sebou, tam je pak házíme, já jich chytil možná deset. Přitáhl jsem to domu a říkal jsem, mami tady jsem přinesl raky, pochoutky, a že to uděláme druhý den. Já to přines večer, šli jsme spát a druhý den vstaneme a kuchyň byla plná raků. Oni se dostali z toho kýble a rozlezli se po celý kuchyni. Já nevím, co jsme s nima udělali, asi jsme je pustili do potoka, prostě račí pochoutka nebyla.“¹¹⁵

Kapitolou samou pro sebe je rybí tuk, který se stal mýtem i dnešních dní. Rybí tuk chápali rodiče dětí jako spásu pro zdraví jejich dětí. Rybí tuk byl, a i stále je pokládán za zdravý. Má prospěné účinky pro celý organismus, podporuje hlavně krevní oběh. V dnešní době je možné zakoupit jej v tabletách. Po válce se tuk podával po lžících, byl to spíše olej, který se naléval ze skleněných láhví. Rybí tuk byl podáván i dětem ve školách v kapslích, jež se rozkously a spolklly. Dětem se z tuku dělalo špatně. Olej byl silně cítit rybinou.¹¹⁶ Rybí tuk se prodával v lékárnách a drogeriích.¹¹⁷

I když byl tuk velice doporučován jako potravinový doplněk, byl ho také nedostatek stejně jako všech surovin. I v rodině lékárníka bylo rybího tuku nedostatek.

„... bylo to nesmírně odporný. Mě tatínek pečliv mého zdraví, tak mě dával ten rybí tuk, no to bylo něco, vždycky se to muselo spolknout, to bylo hnusný. Částečně se to potom používalo i na vaření.“¹¹⁸

¹¹⁵ Rozhovor s panem JV ze dne 9. 3. 2017, veden Annou Sobotovou.

¹¹⁶ *Počátecký zpravodaj* [online]. 2010, (10) [cit. 2017-06-25]. Dostupné z: http://www.pocatky.cz/userfiles/file/dokumenty_480.pdf

¹¹⁷ *NÁŠ TURNOV: ČASOPIS SPOLKU RODÁKŮ A PŘÁTEL TURNOVA* [online]. 2002, (24) [cit. 2017-06-25]. Dostupné z: www.turnov.cz/filemanager/files/file.php?file=69347

¹¹⁸ Rozhovor s paní AH ze dne 25. 11. 2016, veden Annou Sobotovou.

„My jsme to (rybí tuk) museli fasovat, některým z toho bylo blbě. Mě pak říkali, hele to spolkneš a budeš mít pokoj a budeš zdravěj. Ale nebylo to nic vábnýho, chuťově to bylo odporný. Muselo se to dát na lžičku, nadechnout se a polknout. No to bylo, hodně dlouho snad do toho února. Protože jednak u nás to nutili v tý škole. Pak už si to nepamatuju. Ale nebylo to nic moc. Někomu se dělalo špatně. Pak jsme z toho měli vlastně soutěž. Kdo byl srab, tak se poblíl. A kdo nebyl, tak polknul. To nešlo jinak.... To jsme soutěžili mezi klukama, kdo nechtěl, nechtěl nebo kdo se radši vsadil tak měl naději na výhru. A na ten rybí tuk si dost pamatuju, ono to vypadalo, ono to bylo vždycky v takový silnější lahvi. Ono, když měli nějakou čirou butylku s čirou tekutinou, ono to bylo spíš jako s močí, taková žlutá blbá barva. Bylo to nevábny. Nesměla jste si k tomu čuchat. Nesmělo vám to padnout na stůl nebo něco, čili člověk se musel připravit a rychle polknout.“¹¹⁹

Častým dodavatelem jídla byli prarodiče, kteří žili na vesnici. Od nich rodiny získávaly králíky, slepice, ovoce, zeleninu nebo také zavařené ovoce. I když se stravou na tom nebyli dobře ani na vesnici se svými dětmi se podělili. Pan KP vzpomíná na to, jak se jeho babička starala o to, aby bylo co jíst. Jejich strava vycházela z toho, co se zrovna urodilo.

„Oni jako holdovali všemu možnýmu, protože oni nebyli moc bohatý, měli většinou jako prázdný měšče. Protože jedli velice chudě, jim stačili brambory, babička upekla chleba. Statkář jim prodal nějaký maso, bylo to naložený v sádle, já to moc nemusel. Pak babička mě dělala borůvkový buchty a hodně jsme chodili na houby. A pak jsem chodil na ryby, ale to mi moc nešlo. Kluci lovili okouny, ty pak na kmínu, nejedl jsem lepší pochoutku.“¹²⁰

Podle předešlých příspěvků je značné, že stravování v období třetí republiky nebylo jednoduché. Často obyvatelé Československa neměli dostatečně pestrou stravu. Dle dobových statistik nebyl pro děti dostatečný přísun kalorických hodnot. Lidé se snažili obstarávat potravu, kde se dalo. Vymýšlely se dokonce speciální kuchařky pro poválečné vaření. Velice vítanou změnou byly konzervy UNRRA, kdy se ochutnávaly novinky, co se jedly v Anglii a v dalších západních zemích. Překvapilo mě, že ani v poválečných letech nebyl na trhu dostatečný sortiment ovoce a zeleniny. Tyto plodiny byly ve většině

¹¹⁹ Rozhovor s panem KP ze dne 25. 1. 2017, veden Annou Sobotovou.

¹²⁰ Rozhovor s panem KP ze dne 26. 1. 2017, veden Annou Sobotovou.

případů pouze z vlastních zdrojů – zahrádek. Jednalo se tedy o tradiční české plodiny – jablka, mrkve, kedlubny, brambory a další. Stravu o vitamíny měl obohatit rybí tuk, který byl podáván především dětem.

3.3.3 Rodinné zázemí

Rodina je pro děti a dospívající nejdůležitějším aspektem. V daném období měli rodiče vybudovaný velký respekt. Rodiče byli osobami, které se museli ctít. Matka byla často chápána jako obdivuhodná osoba, která vše zvládala. Dodnes pamětníci nedokážou pochopit, jak se jim vše mohlo podařit obstarat. Naopak o otci mluví s respektem a úctou. U matek je cítit silnější pouto, které bylo následkem toho, že ženy zůstávaly často v domácnosti a o děti se staraly. Děti byly v domácnosti, až do nástupu do školy. Výjimečně děti chodily do školky.

„Byl vždycky kumšt něco sehnat, to se prostě skutečně příšerně šetrilo se vším. A já potom jak jsem byla starší, tak já nevím, jak ta maminka dokázala nás uživit.“¹²¹

Rodiny při sobě hodně držely a staraly se o sebe navzájem. Časté bylo, když někdo z rodiny neměl vlastní děti, staral se o to víc o děti svých sourozenců a dalších příbuzných. Léto děti trávily na venkově u babiček a dědečků. Babičky se o vnoučata pečlivě staraly, a vzpomínky na ně se tak staly nezapomenutelnými. Do teď na léta u babiček rádi s láskou vzpomínají. Pro děti vyrůstající v Praze to bylo setkání s venkovem. Prarodiče, strýcové, tety, kteří zůstali na venkově, měli doma dobytek – krávy, slepice, koně.... Pro děti z Prahy to byla vítaná změna od městského života.

„... dětství jsme měli kouzelný, protože jsme byly jediný děti v Praze, a bydlelo tady víc příbuzných, ale neměli vnoučata. Takže na nás tetičky dvě šily, babička v Plzni taky.... Prázdniny byly vždycky mimo Prahu. ... Jezdila jsem s bratrem, otec nás tam vozil ještě za mlada, vždycky na prázdniny a potom pro nás přijel. Celý prázdniny jsme tam byli. Taky jsme byli jedny prázdniny, nebo dvoje u toho Jindřichova Hradce, to bylo krásný. Protože jeho (tatínkova) sestra. Ta si vzala úžasnýho hospodáře, měli dvoje koně, měl hodně kraviček, měl prostě velký dvůr.... A povinnost bylo každá sobota, uklidit dvůr. Dostal koště, my jsme měli

¹²¹ Rozhovor s paní AH ze dne 25. 11. 2016, veden Annou Sobotovou.

taky malý košťata, tak jsme ta s těma sestřenicemi a bratrance uklízeli. A když jsme to uklidili, tak jsme něco dostali. A byla tam nádherná příroda.“¹²²

Letní školní prázdniny probíhaly ve stejné měsíce, jako známe dnes. Tedy v červenci a srpnu. Děti, které bydlely v Praze nebo v dalších městech, odjížděly na prázdniny ke svým příbuzným na vesnici. Většinou tak trávily prázdniny u prarodičů. Měsíce prázdnin pro ně byly tedy i potkávání s venkovem. Byly více v přírodě nebo pomáhaly s hospodářstvím, záleželo vždy na rodině, co vlastnila a jak děti vychovávala.

Doba prázdnin je pro pamětníky, dle výpovědí, časem, na který rádi vzpomínají. Tento čas znamenal pro rodiny větší soudržnost. Prarodiče dostali děti na starost, aby rodiče mohli chodit do zaměstnání. Děti si tak užívaly letní dobrodružství. Dny trávily venku, v lese nebo u řeky. Paní VK se svým dědečkem ráda chodila na houby do lesa. Sbírali také borůvky a další lesní plody. Vše pak společně zpracovávali.¹²³ Pan KP jezdil také k babičce na prázdniny na venkov, kde chodil s kamarády na ryby a raky. Z tohoto období má několik zábavných příhod.¹²⁴ Stejně tak paní AH jezdila na prázdniny k babičce do Pošumaví. Pomáhala ji, co bylo zrovna potřeba.

„Já jsem jezdila o prázdninách za babičkou. Babička bydlela v Pošumaví v takový malý vesničke. Dědečka jsem nepamatovala, zřídili si tam koloniál a potom babička ho převzala. No, a to byly nádherný prázdniny, protože se chodilo do lesa na houby, na šišky sbírat, tím se krásně topilo a na borůvky, tam byl takový malý rybníček na návsi. Babička chovala husy, tam jsem s nimi chodila. Pak měla babička takový malý políčko, dvě teda vlastně, a tak tam vždycky někdo z těch sedláků větších, tak jí to jako pomohl při ty sklizni, a tak jsem jim tam nosila svačiny. Pak jsem, to už ani nevíte, jak to vypadalo, jednotlivý snopy tam, kde měli jako už nějaký stroje, samovazy, tak z toho stroje padaly snopy a to bylo svázaný takovým provázkem, kdežto tam, kde se to sekalo ručně, což byl případ babičky, tak tam se musely sbírat ty jednotlivý klasy, dělat z toho otepi, snopy a to se vázalo tzv. povříslama a to se z dlouhých slaměných stébel, takhle se to muselo /ukazuje přelamování/ zkroutit a uprostřed se udělal uzel a tím se pak zavazovali ty snopy, tak to jsem taky musela dělat... u babičky, to byl ryzí venkov, takže to bylo prima.“¹²⁵

¹²² Rozhovor s paní VK ze dne 16. 2. 2017, veden Annou Sobotovou.

¹²³ Rozhovor s paní VK ze dne 16. 2. 2017, veden Annou Sobotovou.

¹²⁴ Rozhovor s panem KP ze dne 26. 1. 2017, veden Annou Sobotovou.

¹²⁵ Rozhovor s paní AH ze dne 24. 11. 2016, veden Annou Sobotovou.

Pamětníci vzpomínají s láskou na své dětství a na své rodiče. Podle jejich zapálení a tónu jak o prázdninách a rodinách mluvili, usuzují, že měli s rodinami krásný vztah. Samozřejmě je nutné přihlídnout k tomu, že se jedná o retrospektivu a situace mohla být ve skutečnosti jiná. V současnosti ke svým rodičům chovají velkou úctu a obdiv. Stejně tak si vážili svých prarodičů. Prázdniny strávené u babičky popisují s velkou láskou. Podle vzpomínek to vypadalo, že prázdniny strávili v pohádkovém světě. Rodina v předešlé době držela více při sobě, nežli tomu je v dnešních dnech. Alespoň ta nejbližší. Poté záleželo na vzdálenosti bydliště příbuzných.

3.3.4 *Kultura*

Kulturní vyžití dětí bylo různorodé, někdo se věnoval zpěvu, dramatickým kroužkům či četbě. Rodiče se snažili děti vést i ke hře na hudební nástroje. Nejčastější vzpomínkou však byly návštěvy kina, dle pamětníků nazývané biografy. Návštěva biografů byla jednou z nejčastějších vzpomínek, kterou jsem od seniorů slyšela.

Po osvobození byl filmový průmysl znárodněn a veškeré aktivity spojené s filmem – natáčení, produkce i promítání, byly kontrolované státem. Film měl sloužit jako hlavní mediátor doby. Před promítáním se pouštěly filmové týdeníky informující o situaci ve světě ale i Československu. Samotný film procházel cenzurou, musel být schválen Československým státním filmem. Schvaloval se celý proces výroby, od námětu, přes první klapku, obsazení až po distribuci do kinosálů.

V poválečném Československu kralovaly filmy československé, následovaly filmy sovětské a poté až filmy z Hollywoodu či Anglie.

Dle plánovaného hospodářství se řídil i Československý film. Byl stanoven počet filmů, který se měl v rámci dvouletky dodržet. Za rok 1947 se tedy natočilo 19 filmů v československé produkci.¹²⁶

I během války byly biografy navštěvovány. Na menších městech byla kina zavřená. Po válce došlo tedy k reorganizaci a soukromé kinosály byly podřízeny státu. Tento krok byl velice rychlý, protože již 1. 6. 1945 se začalo opět promítat ve většině pražských kin.¹²⁷ O návštěvě promítání mluvila paní AH, která bydlela severně kousek od Prahy, v Libčicích.

¹²⁶ URBANOVÁ, Eva, Blažena URGOŠÍKOVÁ a Jitka PANZNEROVÁ. *Český hraný film: Czech feature film*. Praha: Národní filmový archiv, 1995-. ISBN 80-700-4102-1, str. 413.

¹²⁷ ČVANČARA, Miroslav a Jaroslav ČVANČARA. *Zaniklý svět stříbrných pláten: po stopách pražských biografů*. Praha, 2011. ISBN 978-80-200-1969-1, str. 40.

„... do biografu jsme chodili, za války bylo kino zavřené, tam jsme chodili jako do školy a po válce, jsme chodili, tam bylo kino v Libčicích, ale což bylo legrační. Do maturity s děvčatama do kina od šesti. Že bychom v 8 šli do biografu? Takže jsme leckdy z toho Sokola šli přímo do biografu. A ony byly po tom roce 45, vynikající filmy. Ty anglický, americký to, co se za války nesmělo, pochopitelně no tak to všecko. Nyní bylo Zasněžená romance, prostě klasika, tak to bylo po válce.“¹²⁸

Rozdíl o návštěvnosti v Praze a mimo ni ukazuje následující příspěvek od pana KP, jež vyrůstal v pražských Vršovicích. Pan KP se považuje za filmového nadšence. Do kina chodil velmi často. Filmy byly také rozdělovány na přístupné a nepřístupné mládeži. Ty nepřístupné se většinou promítaly v pozdější dobu. V biogramech se promítalo tedy ve dvou časech. Bylo možné zhlédnout celovečerní filmy, stejně tak krátké snímky jako jsou například grotesky. Velké oblíbenosti se těšil Vlasta Burian a ze zahraničních například Charlie Chaplin nebo duo Laurel a Hardy.

„No já jsem chodil hodně ještě za války, jsme chodili na grotesky, na Chaplina, Laurel a Hardy, jak se tam něco objevilo, tak jsme tam chodili... my jsme totiž jako kluci chodili do kina a třeba jsme každý den šli na něco a viděli to třeba pětkrát... Hodně jsme chodili na ty grotesky. Ale na některý filmy jsme se nedostali. Protože bylo mládeži nepřístupno. Ale na některý kovbojky jsme se dostali zase, že jsme znali takový všelijaký, oni většinou v těch kinech se větrávalo. My jsme se někdy tím zakázaným vchodem dostali dovnitř a v klidu se dívali.“¹²⁹

Kino bylo dle vyslechnutých rozhovorů dostupné. Jeho cena nebyla vysoká. I děti chodily do biografu často. Některé filmy dokonce navštěvovaly vícekrát za sebou. Mezi nejoblíbenější patřily ty s Vlastou Burianem. Vzpomínky na filmy s ním má pan KP, který se při vyprávění o filmu s Burianem celý rozzářil a chtěl vyprávět celou zápletku. Bylo i vidět, že dnešní filmy nepovažuje za tak propracované, jako filmy natáčené československou produkcí v období černobílého filmu.

¹²⁸ Rozhovor s paní AH ze dne 25. 11. 2016, veden Annou Sobotovou.

¹²⁹ Rozhovor s panem KP ze dne 25. 1. 2017, veden Annou Sobotovou.

„Do kina, tam jsem byla každý týden, kino bylo tady, Orion. A tam jsme chodili za padesátník na všechny filmy jsem viděla, a furt až do vdání.“¹³⁰

„Do kina jsme chodili sem do Kobylis, bylo za korunu pro děti.“¹³¹

Když 1. června 1945 znovu otevřela pražská kina, došlo k přejmenování stávajících kin, aby nebyla spojována s minulými majiteli a aby také vystihovala danou dobu. Často se kina jmenovala Práce, Květen či Máj. Tato malá kina s jedním sálem v současnosti již neexistují. Byla nahrazena multikiny.¹³²

Mimo návštěvy kina, děti navštěvovaly i divadla ale nebylo to tak časté. Návštěvy divadel se konaly v rámci školního vyučování. Dá se tedy předpokládat, že divadlo bylo méně dostupné a také program nebyl tolik vhodný pro děti.

*„To jsme jezdili, až když jsme byli na gymplu, tak jsme měli výborného učitele, on učil češtinu a francouzštinu, a ten nás opravdu tak každý dva měsíce bral do divadla, čili my jsme za ten rok školní byli tak třeba pětkrát v divadle, což bylo bezvadný. **To jste, předpokládám, taky jezdili vlakem z Kralup?** To jsme jezdili vlakem samozřejmě a pan třídní nás neustále přepočítával, abychom se neztratili. **Takže když jste šla do divadla tak to byl velký svátek.** To bylo ano, to byla vzácnost, vzhledem k tomu že jsme to měli přeci jen s dojížděním“¹³³*

Rodiče se snažili děti vychovávat i k hudbě. Třeba pan JV byl maminkou přihlášen na výuku hry na housle. Jelikož vyrůstal v malém městečku Mnichovicích, možnosti nebyly veliké. Jeho hra na housle ho však naučila nové zálibě, a to klasické hudbě, která mu vydržela do dnešních dní, kdy navštěvuje koncerty vážné hudby.

„Já jsem se taky učil hrát na housle. To mi bylo asi patnáct. To byla taky historka. Matka rozhodla, že se budeme věnovat muzice, což jsem vděčen, že k tomu došlo. Muzika mě totiž chytla. A někde sehnala housle nějaký starý rodinný housle. A byli dva učitelé (v Mnichovicích). Jednoho vybrala, že je snad lepší k tomu, že k němu budu chodit, protože jsem byl starší. A ten učitel to byl starší chlap, asi bejvalej řemeslník, měl prsty jak špalky, ale přesto na ty housle

¹³⁰ Rozhovor s paní KT ze dne 8. 2. 2017, veden Annou Sobotovou.

¹³¹ Rozhovor s paní VK ze dne 16. 2. 2017, veden Annou Sobotovou.

¹³² ČESKÝ ROZHLAS. Zaniklá kina pražských Vinohrad. *Český Rozhlas Vltava* [online]. 2014 [cit. 2017-06-18]. Dostupné z: <https://vltava.rozhlas.cz/zanikla-kina-prazskych-vinohrad-5072217>.

¹³³ Rozhovor s paní AH ze dne 25. 11. 2017, veden Annou Sobotovou.

*uměl hrát dobře. Tu muziku znal i teorii a všechno. Ta hodina byla vždycky pro dva žáky. Takže jsem tam byl já plus někdo. A hodina začínala zpravidla tak, počkejte, nejdřív přivezeme dřevo, jeli jsme na konec jeho parcely, tam měl složený dřevo, tam jsme naložili dřevo do vozejku, to jsme přitáhli do baráku, vyložili dřevo a on zatopil. Pak se začlo hrát na housle. Takle vypadala hodina na housle. Tak jsme začli ty stupnice od začátku, etudy. Doma jsme měli cvičit. Doma nám to moc nešlo, ten můj kamarád, co byl se mnou, ten absolutně neměl hudební sluch, ale absolutně. Ne, že by zpíval falešně, on zpíval úplně jiným tónem, třeba o tři tóny. Na ty housle, musíte vyhmátnout přesně to místo, jinak je to falešně, ne jako piano, udeříte na klávesu a ono se to ozve. A ten tón byl falešnej, ten učitel rostl. Když je to falešně říkal, toto neslyšíš? Ten kluk to neslyšel. On mu ten prst strkal a on nic. Tak takle to vypadalo. **Naučil jste se?** Já se těm houslím věnoval několik let...“¹³⁴*

Pan KP se pro změnu učil hrát na knoflíkovou harmoniku. Ke hře ho přiměl tatínek, který sám hrál na heligonku, ta měla jiný systém hry. Hrát se tedy učil sám doma.

*„... jsem hrál na harmoniku. Na knoflíkovou. **To jste chodil k nějakému soukromému učiteli?** Ne, ne táta mě snažil někam k někomu, abych chodil, ale já neměl tu trpělivost. Ale já se to většinou naučil sám. Táta měl spoustu not. A já jsem si to našel a někdy odposlouchal a hrál jsem takový spíš šlágry. Hrozný no. Některý jsem uměl, líbilo se mi Paloma. To jsem hrával do omrzení.“¹³⁵*

Kulturní vyžití se dětem dostávalo většinou v takové míře, jakou vyžadovaly. Záleželo na každém zvlášť, jak bude naplňovat svůj volný čas. Trochu mne překvapilo, že návštěvy divadel byly méně obvyklé nežli návštěvy biografů. Zároveň mě překvapilo, že děti hojně navštěvovaly biografy. Relativně málo bylo zájemců o hudbu, respektive těch, kteří hráli na hudební nástroj.

Dle mého názoru kultura v období tzv. třetí republiky nebyla na špatné úrovni, záleželo na tom, jakou měl, kdo příležitost a chuť se o kulturu zajímat.

¹³⁴ Rozhovor s panem JV ze dne 9. 3. 2017, veden Annou Sobotovou.

¹³⁵ Rozhovor s panem KP ze dne 25. 1. 2017, veden Annou Sobotovou.

3.3.5 Sport

Počet sportovních klání během druhé světové války byl mizivý. Nacisté zakazovali scházení se v jakýkoliv skupinách. Během války tedy neproběhly ani Olympijské hry, které byly plánovány v roce 1940 v Tokiu a poté na rok 1944 v Londýně. Obojí byly zrušeny z důvodu průběhu války. Postupem přitvrzování režimu byly rozeštvány i další sportovní sešlosti. Byly zakázány tělovýchovné spolky, jako jsou Orel, Sokol či Skaut.

Po květnovém osvobození se mezi lidmi začal šířit zájem o veřejné scházení se, za účelem sportovních aktivit. Tělovýchova byla samozřejmě i na školních rozvrzích. Děti tak měly výchovu ke sportu. V prvních květnových dnech se chtěly spojit tělovýchovné sportovní spolky, tento počín byl přijat i Komunistickou stranou, kde přivítali spojení do jedné organizace. Spojení se však nepodařilo. V období třetí republiky tak tělovýchovné spolky fungovaly stále samostatně. Myšlenka spojení organizací byla uskutečněna až po roce 1948.

Nejnavštěvovanější spolek s největší základnou členů byl tedy Sokol. Většina členů byly děti. Ale i dospělí. I ve vzpomínkách pamětníků hraje Sokol velkou roli. Pamětníci do Sokola docházeli pravidelně. Ve většině případů se nejednalo o děti, které by se zabývaly sportem vrcholově. Bylo to spíše rekreační cvičení. Na vzpomínkách bylo znát, že do Sokola děti chodily rády. Trávily tak volný čas společně se svými vrstevníky.

Některé děti byly více sportovně nadané, některé méně a věnovaly se radši jiným zálibám. Sokol, ale nebyl pouze o sportu, bylo to místo, kde se všichni scházeli a trávili společně volný čas. Při Sokole fungoval například ochotnický divadelní soubor.

*„... Zájmové činnosti, chodili jsme do Sokola. **To bylo povinně?** Ne kdepak, to nebylo povinně v roce 45, protože za války byl zakázaný. V roce 45 byl obnoven a tam v těch Libčicích byli takový velice iniciativní vedoucí, který působili v tom Sokole před válkou, takže oni byli v tom pozdějším středním věku. Velice rychle se podařilo dát ten Sokol dohromady a tam se chodilo dvakrát týdně, to bylo samozřejmě dobrovolný, a cvičili se prostný, na náradí, bylo tam velký hřiště u sokolovny. Na basketbal, na volejbal a nějakou dobu jsem se učila házet oštěpem nebo se tam dalo házet koulí nebo diskem. Hráli jsme basket. A krom toho ten Sokol byla zároveň taková kulturní záležitost, protože při tom Sokole byl ochotnický soubor, hráli divadlo, pořádali vždycky, když bylo posvícení, to se drželo, protože tam byly kostel evangelický a katolický a ten katolický byl zasvěcený svatému Bartolomějovi, což je asi 24. srpna. Tak vždycky*

tu nejbližší neděli bylo posvícení, a to kupodivu i v tom 45 roce, se drželo posvícenský pondělí a v těch fabrikách, tam byla velká cihelna, železárna, měli volno. A vždycky večer bývala taneční zábava, tak tohle už jsem nezažila, protože v roce 48 už po sletu už zase začali dost přidušovat. A mám dojem, že v roce 50 zatrhli vůbec. Ještě jsme cvičili na sletu v 48. roce. Na tom všesokolském? Všesokolským coby dorostenky, a tak to skončilo.“¹³⁶

XI. všesokolský slet v roce 1948 byl jedním z posledních veřejných vystoupeních Sokola. Slet se konal v Praze na Strahově. Pro sportovce bylo vybudováno zázemí. Akce proběhla v červnu 1948. Trvala 8 dní. Během sletu byla vykřikována hesla na podporu prezidenta Edvarda Beneše. V rámci sletu se také konal mohutný průvod Prahou. Již během sletu došlo k zatýkání členů Sokola.¹³⁷

Do Sokola, jak již bylo zmíněno výše, chodila většina pamětníků. Docházení do Sokola nebylo povinné. Byla to dobrovolná aktivita ve volném čase. Pravdou je, že se často ve vzpomínkách zaměňuje s Pionýrem, který nabyl popularity po roce 1948, kdy byl Sokol opět rozpuštěn a zakázán, tentokrát Komunistickou stranou. Stejně tak jim vzpomínky na Sokolský slet splývají se Spartakiádou.

„Na Sokol jsem zapomněla. Do sokola jsem chodila v úterý ve čtvrtek, Sokol byl tady na konci ulice, tam bylo veliké hřiště. Tady mám z toho hroznou vzpomínku, bylo hrozný vedro a tenkrát se cvičilo na kolovadlech. To už dneska nikdo nezná. To je přidělaný u stropu a je to jako, já tomu říkala řetízkový kolotoč, od toho jsou takový šňůry a takový uzel a na to se sedne, a teď oni to pustěj, a my lítali jako na kolotoči. A jednou to nějaký dobrák pustil velmi silně, a jak to lítalo. My už byli na ležato. My už lítali. A mě se uvolnil ten uzel a já vylítla oknem... Já se tam byla podívat, jsem vylítla ven a naštěstí tam byly popelnice a já dopadla na ně. Měla jsem pohmožděniny. Protože v tom Sokole, to nářadí jsme neměli. A cvičilo se na různých, pak to už zakázali nevím, jestli kvůli mně. Pak jsme lítali na kruzích. A všechno možný, ale pilně jsem chodila... Pak se ze Sokola udělalo Dynamo Kobylisy, takže jsme pokračovali ale pod jinou cedulkou. Občas se dělaly ty letní dny, tam jsme cvičili prostná, cvičila jsem

¹³⁶ Rozhovor s paní AH ze dne 25. 11. 2016, veden Annou Sobotovou.

¹³⁷ KREJČÍŘÍK, Milan. XI. všesokolský slet – jeden z posledních svobodných projevů. *Totalita.cz*[online]. [cit. 2017-06-09]. Dostupné z: http://www.totalita.cz/vzp/vzp_0002.php.

na Spartakiádě, a na posledním sletě. Byli jsme župa Barákova, měli jsme obleky, ty ještě dodnes mám a šli jsme v průvodu a bylo to krásný. ¹³⁸

Druhým oblíbeným spolkem byl Skaut, který měl obdobný osud jako Sokol. Zmíněná volnočasová organizace pořádala různé venkovní aktivity pro děti a mladistvé. Jejím cílem je naučit děti a mládež kladnému vztahu k přírodě. V poválečné době byl členem Skautu i pan JV.

„... to bylo teda opravdu pro kluky a děvčata měly taky svoji organizaci. To bylo opravdu velice zajímavá organizace, jednak jsme tábořili. To se vždycky našlo, ty vedoucí našli místo za Prahou někde u řeky a tam buď týden, nebo 14 dní. Tam se postavily stany a tam se žilo. ¹³⁹

Sport a volný čas dětí samozřejmě nebyl jen organizovanou záležitostí. Děti trávily spoustu volného času venku a hrály si. Jednalo se o různé dětské hry, ale také o kopanou, ta byla velice častá, hokej v zimních měsících, stejně tak se lyžovalo a bruslilo na rybnících. Ale i ve sportovním prostředí byl nedostatek, a to sportovního vybavení. Chyběly míče, lyže nebo brusle. Proto ten, kdo měl fotbalový míč, byl kapitán a získával tak postavení v partě.

*„Maminka si nemohla finančně dovolit sportovní vybavení. Tak jsme byli závislí na příbuzných. Jeden, kterému bylo tak asi 22, to byl mladík, strašně hodnej člověk. To byl vzdálený příbuzný a ten nám třeba přinesl fotbalový míč, to byl svátek, protože mezi klukama, kdo měl fotbalovej míč, to byl král. To jsme se sešli na hřišti, a kdo přišel s míčem, tak o všem rozhodoval. Kdo s kým bude hrát, jaký bude mužstvo. To pak jsme byli králové hřiště, když jsme měli míč. A pak na kraji Mnichovic byla taková louka z kopce dole, a tam se sáňkovalo a amatérsky lyžovalo. To byla velká zábava. **To jste měl lyže?** Ještě ne lyže, nejdřív jsme měli sánky. To byly poměrně dlouhý sánky, až 4 děti se tam vešly. Tak na tý louce jsme byli, tam byly ty holky, to už bylo taky trošku dýl. To bylo to sáňkování, to víte, byli tam i kluci co měli lyže, ale opatřit si lyže to nebylo jednoduchý. A tehle příbuznej mi ty lyže dal. Byly dřevěný, žádný hrany samozřejmě a tak dále. A k tomu nějaký boty, který byly nejmiň o číslo větší. Ty lyže měly řemínkový vázání, ten starej typ. Já věděl, že se musí lyže*

¹³⁸ Rozhovor s paní KT ze dne 8. 2. 2017, veden Annou Sobotovou.

¹³⁹ Rozhovor s panem JV ze dne 9. 3. 2017, veden Annou Sobotovou.

*navoskovat, nemůžete jezdit na holých lyžích, a ty skluznice byly dřevěný. Tak jsem matce říkal, já musím navoskovat ty lyže. Nevím, jestli ten příbuznej mi dal vosk nebo jsem si ho opatřil sám. Dal jsem si dvě židle, na ně jsem si položil tu lyži a natřel to tím včelím voskem a teď se to musí rozžehlit, tak jsem vzal matce žehličku na prádlo, tak si dovedete představit, jak to dopadlo. Ono ze začátku nešlo pak žehlit. Ale jak říkám, ona nám takový věci dopřála, tak jsem rozžehлил včelí vosk. Lyžovali jsme tam na tý louce, tak to byly začátky mého lyžování. Ty boty mi byly větší, tak jsem dopředu nacpal nějakou vatu nebo co. Potom bruslení nás zajímalo a hokej.*¹⁴⁰

Dalším sportem bylo plavání. Po válce děti plavaly ještě ve Vltavě. Hledaly si místa, kde ještě bylo možné dosáhnout na pevné dno. Na břehu byly plovárny, jež poskytovaly zázemí i pro tehdejší celebrity, které tam děti potkávaly. Jednou z největších plováren byla ta na Žofíně, nazývaná Slovanka podle názvu Slovanského ostrova. Vedle plovárny byla půjčovna lodiček.¹⁴¹ Výhodou plavání bylo, že nebylo potřeba sportovní vybavení. Takto vzpomíná na začátky plavání pan KP.

*„Já se naučil blbě, protože jsem měl děravý bubínky. Tak jsem nesměl do vody. Ale ono mi to nedalo, tak jsem někdy chodil jako na nějaký ty plivátka a naučil jsem se plavat zřejmě na Žofíně. Chodil jsem k Vltavě, a Vltava měla silnější proud a já jsem furt měl pod nohama jistotu. Třeba jsem chodil na Žofín. Tam bývala taková dřevěná plovárna. Tam bylo hodně oblíbené místo herců a těch celebrit. Tak jsem se vytrénoval. Pak už jsem přeplaval k tomu Horymírovi, u Vyšehradu. Z Císařský louky jsem pak dělal tu plavbu, že jsem si říkal, když to pak neuplavu zpátky, to budu muset jít pěšky. Pro mě to byla velká vzdálenost.*¹⁴²

Sportovní vybavení bylo v rodinách velkou vzácností. I když děti by rády měly doma lyže, sánky či míče na kopianou. Nebyl dostatek financí, aby si je průměrná rodina pořídila. Rodiče tak vymýšleli různé domácí verze sportovního náčiní, aby svým potomkům dokázali splnit jejich přání. Dobrým příkladem jsou brusle na led, aby byly finančně dostupnější, daly se pořídít pouze nože, které se přišroubovaly na boty.

¹⁴⁰ Rozhovor s panem JV ze dne 9. 3. 2017, veden Annou Sobotovou.

¹⁴¹ STEYEROVÁ, Michaela. *FUNKČNÍ ZMĚNY PRAŽSKÝCH VLTAVSKÝCH OSTROVŮ*. Praha, 2014. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze. str. 68.

¹⁴² Rozhovor s panem KP ze dne 25. 1. 2017, veden Annou Sobotovou.

„Pak se taky dalo dělat, že se koupily brusle a ty se přišroubovaly k botám vysokejm. A těm se říkalo džeksny. Tak mi je matka opatřila, a oni neměly kulatou špičku, ale špičatou. Já nevím, jestli mi to tam někdo přidělal, ale asi švec. On mi to tam přidělal moc dozadu. Já, když jsem se rozjel, tak jsem zakopával o led a padal na hubu. Tyhleto džeksny to nebylo moc dobrý. Já nevím, jak to dopadlo, jestli jsem získal nějaký jiný brusle, asi jo.“¹⁴³

Podmínky v Praze pro sport byly někdy provizorní. Například pan KP si vystačil s kamarády s provizorními brankami a hráli tak fotbal na volném plácku za domem. Děti se dokázaly samy zabavit. A například zorganizovat si sami sportovní utkání přímo na ulici.

„No jako kluk, než jsem chodil do první třídy. Už jsme na tom plácku, tam jsme čtali, tam to bylo zajímavý, to hřiště, v uvozovkách, bylo z kopečka, na jedné straně byla lampa. A kousek asi dva metry byl strom. A to bylo branka. Na druhé straně byla trafika takovýho toho invalidy, a vedle pumpa, a to byla další branka. A tam jsme hráli od rána do večera. Nebo někdy ještě tomu se říkalo lavičky, tam byly jako namontovaný lavičky, a nás bylo málo, tak jsme měli takový hadráky a těma jsme se třefovali pod tu lavičku. Zřejmě to bylo dobrý, my jsme jednak lítali po tom hřišti a pak ještě do Grébovky.“¹⁴⁴

Mimoto, že děti sportem aktivně trávily svůj volný čas. Nebyly jen na straně sportovců. Samozřejmostí byly i návštěvy místních sportovních klubů. Záleželo, kde, kdo bydlel. Například pan JV, jež bydlel v Mnichovicích, navštěvoval místní fotbalová utkání. Dle jeho vyprávění se sportovního klání účastnili skoro všichni z vesnice. Dokonce i kněz, který byl velice emotivní a fandil místnímu klubu.

*„Ten sport se tam dost pěstoval, kromě hokeje tam byl ještě fotbal.... Fotbal to byla velká věc. To byla taky zábava, tam byli správný fandové, který prostě jednostranně fandili místním. A co udělal soupeř špatně, nebo i náznak, tak za to byl zamordovanej. A soudce to byl největší nepřítel, protože jak se to fandům nelíbilo, tak mu hrozili, a nejlepší fanda byl československý farář. **On byl fanoušek na tribuně?** No tam tribuny nebyly. Ten chodil pravidelně fandit na fotbal, a chodil s deštníkem. Si tam nakráčel, teď tam stál, teď se zanožoval na toho rozhodčího, že něco nezapískal, on tam začal mávat tím*

¹⁴³ Rozhovor s panem JV ze dne 9. 3. 2017, veden Annou Sobotovou.

¹⁴⁴ Rozhovor s panem KP ze dne 25. 1. 2017, veden Annou Sobotovou.

deštníkem, začal tam křičet. Ted' se stávalo, že když ten rozhodčí upadl do velký neoblíby, že zapískal proti našim, takže po zápase ho ty fandové pronásledovali. A několikrát ho hodili do potoka a já si pamatuju historku, že taky soudce se stal neoblíbeným a skončil zápas a on začal utíkat, některý soudci to věděli. Utíkali na nádraží a tam byla cesta do kopce asi půl kilometru, tam bylo nádraží, ted' ten rozhodčí utíkal do toho kopce, a když tam chytil vlak tak byl zachráněn. Kdyby ho chytili někde v kopci tak by dostal. Jednou ten rozhodčí běžel směrem do města, místo na nádraží a fandové v čele s tím farářem za ním a on přiběhl k prvnímu domu a ted' vzlít do dvorka. Otevřel dvírka tam se schoval, a to byl prasečí chlívek. Tam se ten rozhodčí schovával před těma fandama. Doběhli ho a začli na něj bušit, už nevím, jak to dopadlo. Tak takle se fandilo.“¹⁴⁵

Sportovní hry se odehrávaly i na území školy. Děti v osnovách měly tělovýchovu. Sport tak byl součástí jejich školního i volného času. Školy měli většinou své tělocvičny nebo venkovní sportovní hřiště. V nabídce byla atletika, gymnastika, míčové hry a mnohé další. V rámci školy se vytvářely i reprezentační týmy, které byly posílány na soutěže. Například v atletice nebo fotbalové turnaje.

*„Do Sokola jsem chodila, ale po tom jsem toho nechala, protože jsem sportovala za školu. **To bylo na základní škole?** To bylo na základní, ale přeneslo se to až na střední školu, a to jsem měla závody na Strahově. Tam nás bylo spousta, a šlo o to, která škola zvítězí. Tak jsme se hodně snažila, já se pěkně nabila, ale škola zvítězila.“¹⁴⁶*

Volný čas dětí byl po válce znovu naplňován sportem. Děti trávily hodně času venku a užívaly si různých her. Samozřejmě se děti sdružovaly v organizovaných spolcích jako Sokol či Junák. Tyto dvě organizace byly nejčastější. Děti tak trávily prázdniny na letních táborech mimo město.

Mladiství se neúčastnili pouze organizovaného sportovního života. Ve svém volném čase se s přáteli věnovali samostatnému sportovnímu tréninku. Neorganizovanému sportu se spíše věnovali kluci. Hráli fotbal, hokej, jezdili na bruslích nebo lyžích. Děvčata se také zapojovala, často odděleně. I ony měly brusle nebo sánky. Dívky se ale také účastnily školních klání v rámci mezi školních utkáních.

¹⁴⁵ Rozhovor s panem JV ze dne 9. 3. 2017, veden Annou Sobotovou.

¹⁴⁶ Rozhovor s paní VK ze dne 16. 2. 2017, veden Annou Sobotovou.

3.3.6 *Vzdělávání*

Poválečné školství se vracelo k předválečné tradici. Po osvobození však nebylo jednoduché pokračovat ve výuce. Mnoho školních budov bylo využito pro válečné potřeby – lazarety, ubytovny vojáků či sklady vojenského materiálu nebo byly budovy škol poničeny. Návrat do škol pro děti tedy nebyl jednoduchý. Důležitým bodem po osvobození byla denacifikace školství. Bylo potřeba kriticky zhodnotit dosavadní působení vyučujících a také upravit vyučovanou látku dle dobových potřeb. Očistit ji od nacistické ideologie, která ovládala celé školství během války.¹⁴⁷

Školy se snažili co nejdříve zprovoznit, aby mohla pokračovat výuka. Dle výpovědi AH, se studenti účastnili přípravy prostor pro výuku. Škola ihned po válce probíhala v provizorních podmínkách. Její gymnázium v Kralupech nad Vltavou, kam v roce 1945 nastoupila, bylo jedním ze zničených budov. V únoru 1945 Kralupy zasáhlo rozsáhlé bombardování americkými letouny. Na město shodili celkem 1136 bomb. Kralupy se tak staly válkou nejvíce postiženým městem v Čechách. Zahynulo 245 osob. Bylo zničeno na 117 domů a 1000 poškozeno. Jednou z poničených budov bylo i Gymnázium Antonína Dvořáka.¹⁴⁸ Gymnázium, které bylo otevřeno v 30. letech přišlo o celé křídlo budovy. V období války byla budova využita jako lazaret pro německé vojáky.¹⁴⁹ Výuka tedy musela být omezena i po válce. Aby se celý komplex školy mohl opravit do příslušné podoby. Paní AH tak vzpomíná na improvizované podmínky pro výuku v blízké továrně na šrouby.

„Pamatuji si, že v 45 roce začínala škola v květnu a v červnu, ale nebylo to ve škole, protože tam byl lazaret nebo co a ve velké šroubárně a oni měli postaveny byty pro zaměstnance a pak měli pro ně, já nevím, jestli to byla společenská místnost nebo jídelna, taková větší místnost, a tam jsme chodili do školy... A oni (Němci) stačili, ještě před obsazením budovy, sbírky a knihovnu odnést na kraj Kralup do okrajových čtvrtí. ... a tam do různých hostinců, naskládali ty sbírky, protože to byly prázdné sály. A tak jedna z prvních věcí v 45. roce, než jsme se začali učit, byla, že jsme stěhovali do budovy gymnázia sbírky. Tak to byl takový dobrodružný začátek.“¹⁵⁰

¹⁴⁷ BOHÁČ, Antonín. *Dějiny školství v Československu 1945–1975*. Praha, 1982, str. 49.

¹⁴⁸ STUPKA, Josef. *Kralupy nad Vltavou*. Praha, 2008. ISBN 978-80-7185-922-2, str. 36–37.

¹⁴⁹ STUPKA, Josef. *Zmizelá tvář Kralup*. Praha, 2006. ISBN 80-204-1559-9, str. 174.

¹⁵⁰ Rozhovor s paní AH ze dne 25. 11. 2016, veden Annou Sobotovou.

Proměnou musely také projít učebnice, které děti používaly. Do výuky se vrátily národní symboly a výuka byla více směřována na český místopis. Důležitou knihou byl slabikář, ze kterého se děti učily číst. V některých vzpomínkách na něj pamětníci přímo upozorňují. Například pana KP mrzí, že si svůj slabikář neschoval. Kvůli jeho sluchové vadě, si slabikáře velice vážil, protože slabikář byl pro něj důležitou knihou, ze které se naučil číst a správně vyslovovat.

„My jsme měli takový ty slabikáře. Já jsem si žádnéj už neschoval, ale vím, že byly celkem dobře dělaný, že se hodně naučili číst, že hodně jsme měli jako čtení. Si vemte, že já s těma špatnýma ušima jsem se přece naučil mluvit a číst.“¹⁵¹

Děti byly zvyklé často číst a navštěvovaly hojně knihovny. V domácnostech nebylo ani neobvyklé mít velkou obsáhlou knihovnu. Knihy ani ve zmíněné době nebyly překvapivě drahé. I přesto si ne všechny knihy do domácností kupovali, proto se navštěvovali knihovny. Před válkou knihovny byly i v pojízdných autobusech, bohužel za války se bibliobusy používaly k válečným účelům. Jejich obnovení nastalo až v roce 1949.¹⁵² V té době knihy nebyly tolik finančně náročné. Kniha se stala častým dárkem k Vánocům, narozeninám či svátkům. Tento zvyk našim prarodičům vydržel až do dnešních dní. Bohužel se, ale u jejich vnoučat neshledává s takovou radostí, jakou měli dříve oni z darovaných knih.

„Četla, četla, četla. A měla jsem jednak výhodu toho busu, co sem jezdil s knihami. A další, a ještě lepší v tom krámku, jak jsem říkala, jak se tam honili. Tak udělali knihovnu. Přimo v domě, kde jsem bydlela.“¹⁵³

K dětskému věku samozřejmě patřily i pohádkové knihy. Ve vzpomínce paní BH je vidět, že to však nebyly tradiční pohádky, ale vzpomíná na čertíka Marbulínka a jeho příběhy, od českého autora Otakara Haeringa. Tento autor napsal sérii knih o Marbulínkovi a další knihy určené především dětem.¹⁵⁴

„Knižky jsme měli, protože otec myslím prodával nějaký knížky. To jsme měli pohádky, to vy už asi nepamatujete, Marbulínka. Marbulínek s těma růžkama.“

¹⁵¹ Rozhovor s panem KP ze dne 26. 1. 2017, veden Annou Sobotovou.

¹⁵² MĚSTKÁ KNIHOVNA V PRAZE. Pojízdná knihovna – Historie. *Městská knihovna v Praze* [online]. [cit. 2017-06-02]. Dostupné z: <https://www.mlp.cz/cz/kontakty/pobočky/pojizdna-knihovna/historie/?knihovna=&knihovna=0>.

¹⁵³ Rozhovor s paní VK ze dne 16. 2. 2017, veden Annou Sobotovou.

¹⁵⁴ DATABÁZE KNIH. Otakar Haering. *Databáze knih* [online]. [cit. 2017-06-04]. Dostupné z: <http://www.databazeknih.cz/autori/otakar-haering-7423>.

*Takový čertík, pak ještě to byl dost takový o pejskovi, ta se jmenovala Kikina, takový bílý pejsek, ale jinak normální pohádky.*¹⁵⁵

Chlapci měli i své dobrodružné knihy a časopisy. Jako byly Rodokapsy, verneovky a další. U chlapců byly oblíbené dobrodružné příběhy. Jednalo se o romány od Julesa Verna, Karla Maye nebo Edgara Rice Burroughse. Knihy se prolínaly v pozdější době s filmy.

*„... jsem měl od těch strýců, mě zásobovali Rodokapsama, to byly kovbojky. Pak už jsem měl Vinnetoua, Tarzana, Burroughse. Hodně jsem četl. A ještě mě naučili číst tak mě vždycky o prázdninách, takový haldy, štosy. A já to zase vyměňoval s jinýma, a měli jsme výměnej obchod, to bylo dobrý. Člověk, když říkal, že jsou to morzakory, taková jako špatná četba, ale mě to vcelku vyhovovalo. Hlavně tam měli třeba v těch některých listech fotky, těch jako herců kovbojů a tohohleto. To bylo zajímavý. To mě hodně dalo.*¹⁵⁶

Zmíněné rodokapsy, byly zkratkou románů do kapsy. Jednalo se o krátké romány čtené hlavně dospívající mládeží. Vyznačovaly se lákavou obálkou, sešitovou vazbou a jednoduchým poutavým dějem. Již v té době se jim kriticky říkalo „morzakory“ tedy mor za korunu.¹⁵⁷ Rodokapsy samozřejmě četly i dívky. Ne vždy se však setkaly s pochopením, jako například paní VK, která Rodokapsy četla tajně.

*„... potom jsme tam objevila po jednom strýci ve skříni, ale to mi bylo hodně málo, Rodokapsy, a babička měla vzadu v zahradě krásnou třešeň a vždycky když jsem chtěla rodokapsovat, tak jsem tam lezla. Tak jsem byla nahoře na třešni. Pamatuji si jednu chvíli, mě babička volala, a ono nic, tak se vydala s koštětem a to na to přišla, kde jsem to byla. Do mě šťouchala, my jsme s ní užili takový legrace.*¹⁵⁸

Překvapilo mne, že v době nedostatku různých surovin, bylo stále častější mít ve svém bytě velkou vlastní knihovnu. Knihy byly pro pamětníky velikou vzácností. Žánrově se literatura nijak zvlášť nespécifikovala. Děti, i dospělí četli různorodou

¹⁵⁵ Rozhovor s paní BH ze dne 1. 3. 2017, veden Annou Sobotovou.

¹⁵⁶ Rozhovor s panem ze dne KP 25. 1. 2017, veden Annou Sobotovou.

¹⁵⁷ Dalších 9 sešitů RODOKAPSU [online]. 2014 [cit. 2017-06-06]. Dostupné z: <http://www.detske-casopisy.cz/dalsich-9-sesitu-rodokapsu/>.

¹⁵⁸ Rozhovor s paní VK ze dne 16. 2. 2017, veden Annou Sobotovou.

literaturu. Dle výpovědí paní AH a paní VK šlo často o historickou literaturu. Dokonce i o literaturu týkající se archeologických nalezišť v Egyptě. O nich paní VK mluvila s velkou hrdostí a vášní, kvůli ní se chtěla stát také archeoložkou. Do dnešních dní se o tematiku archeologických výzkumů zajímá. Paní AH se zabývala spíše o české prostředí. Zajímaly ji dějiny, báje a pověsti. Stydlivě také přiznává, že se jí do rukou dostaly i beletristické knihy z červené knihovny, které si půjčovala od své tety v době letních prázdnin, které trávila u své babičky.

*„... my jsme například měli velkou knihovnu a tím, že ty bratři byli starší, tak tam byla taková spíš pro kluky, verneovky, Robinson a já nevím co. Ale taky tam byly Palackého dějiny národa českého nebo byly tam například, ještě tady mám dva svazky, Nerudovy sebraný spisy, Jiráskovy sebraný spisy, pak třeba takový, mělo to asi pět dílů velkoformátové, takový místopis republiky čili to byly hodnotný a zajímavý knížky. **Vzpomínáte si, co jste ráda četla?** Jo, to byla legrace, já jsem od mala samozřejmě četla, když jsem byla úplně malá, tak to byl Ferda mravenec, pohádky Erbenovy a naši mě hodně četli... Jeden z maminciných bratrů zůstal sám, neoženil se, a tak já byla první neteř. Tak prý mamince psal, co jako bych chtěla k Ježíšku. A tak maminka, co by sis přála, aby ti přinesl Ježíšek, a já jsem pravila, že bych chtěla, aby mi Ježíšek přinesl Staré pověsti české. To strejčka natolik uchwátilo, že mě poslal nejen teda Staré pověsti české, ale ještě nějaký pohádky a Ferdu mravence. A odjakživa jsem měla ráda historický romány. Takže existoval, ten autor se jmenoval tuším Dostál, a to byly ještě takový knížky, asi pět dílů. Ale bylo to trošičku jako zbeletrizovaný, ale bylo tam spousta faktů třeba o Karlu IV. ... naši mě to nenutili, mě to bavilo, a zas potom naopak, když jsem byla o prázdninách u babičky, tak tam ta teta měla takový různý dívčí romány, ale z dnešního hlediska to bylo myslím lepší nežli nějaký Večery pod lampou. To mi bylo tak 10–11, to jsem tam o prázdninách četla. Ale jinak historický knížky, to bylo moje.“¹⁵⁹*

Školské uspořádání bylo obdobné, jako známe v současnosti. Lišilo se však používané názvosloví. Nepovinné vzdělávání začínalo již v jeslích, ty byly spíše výjimečné. Poté následovala mateřská škola, která v poválečném období nebyla tolik častá

¹⁵⁹ Rozhovor s paní AH ze dne 25. 11. 2016, veden Annou Sobotovou.

jako v dnešní době. Povinná školní docházka začínala v 6 letech. Záleželo na psychické a fyzické vyspělosti dítěte. Děti nastupovaly do obecné školy, kterou začínalo základní vzdělávání. Byl to první stupeň národní školy, jež trval 4 roky. Následovala měšťanská škola. Tu děti navštěvovaly další 4 roky. Zmíněný školský systém osmileté povinné docházky, s malými změnami platil již od zavedení povinné školní docházky v roce 1869.¹⁶⁰ Povinná školní docházka byla rozdělena na dívčí a chlapecké třídy. Výuka tedy probíhala odděleně. Dle vzpomínek KT docházelo i k záměnám, kdy ona docházela do chlapecké třídy.

„... jediné bych vyčetla v tom režimu, já nevím, jestli blbost, já jsem byla holka, ale oni mě určili na chlapeckou. Najednou nás přesunuli mezi kluky. Bylo nás asi 16. A říkali, ty půjdeš na kluky, já jsem se najednou dostala do chlapecký, takže vždycky jsem říkala, že jsem z chlapecký, tak jsem vypadala divně. My jsme s tima klukama vyváděli stejně.“¹⁶¹

Po absolvování základního stupně vzdělání následovalo středoškolské vzdělání. Stávalo se, že děti ukončily vzdělávání po absolvování povinné docházky. Střední školy opět fungovaly na podobné bázi, jako známe dnes. Bylo možné nastoupit na gymnázia, na pedagogické ústavy či na učební obory.

Školy nebyly v každém městě či vesnici. Síť vzdělávacích institucí byla řídkší, nežli je v dnešní době. Nebylo ani výjimkou, že děti do školy dojížděly, například vlakem do větších měst. Škola byla vzdálena často i několik desítek kilometrů, které děti chodily denně pěšky. Dojíždělo se, ale spíše až do středních škol, například do gymnázia. Někdy se cesta mohla stát nebezpečnou. Během cesty do školy se děti setkávaly s neobvyklými příhodami. Jako třeba paní AH a její příhoda z cesty vlakem, kdy vlakové soupravy využívali k přepravě vězňů z koncentračních táborů.

„A to cestování bylo tenkrát taky docela zajímavý, protože se repatriovali vězni z Terezína, a ještě co zbyli v německých koncentračních táborech, takže vlaky přeplněný. Někdy nejely, takže my jsme chodili pěšky a někdy, a to si to rodiče asi ani neuvědomili, ale tenkrát jezdily německý vlaky, který měly vstup do každého oddělení z lávky u vagonu a kolikrát jsme jeli ty dvě stanice a drželi se za tyč a stáli na těch lavičkách vnějších, abychom se dostali do školy.“¹⁶²

¹⁶⁰ BOHÁČ, Antonín. *Dějiny školství v Československu 1945–1975*. Praha, 1982, str. 11.

¹⁶¹ Rozhovor s paní KT ze dne 8. 2. 2017, veden Annou Sobotovou.

¹⁶² Rozhovor s paní AH ze dne 25. 11. 2016, veden Annou Sobotovou.

Náplň výuky byla podobná té dnešní. Od válečné se lišila politickým zaměřením. Hitlera nahradil Beneš nebo Masaryk. Přestala se povinně učit němčina, která se stala nenáviděným jazykem. Učitelé němčiny se rychle přeučovali na ruštinu. Do gymnázií se také vrátila latina. Místo německého názvosloví se opět vyučovalo české. Vyučovacím jazykem se stala zpět čeština. Po válce došlo také k pomalému vyměňování učebnic, byly odstraněny nacistické prvky nejen z výuky, ale také ze školních budov.

„Hned v 45 ke konci května to bylo velice legrační, protože začala ruština, ale nebyl, kdo by ji učil, takže náš učitel z měšťanky, co nás učil němčinu, pilně studoval, aby byl dvě lekce před námi, a to byla naše ruština.“¹⁶³

Přeučování učitelů na nový jazyk bylo velice časté. Učitelů ruského jazyka bylo na potřebný počet žáků málo. Po válce naopak přestala být populární výuka německého jazyka, němčina se pamětníkům druhé světové války zošklivila. Češi odmítali němčinu používat, natož se ji učit. Dle paní KT se němčina dostala na okraj zájmu a jako děti ji neměly rády. Připomínala jim nacistické vojáky. Za to začaly používat ruštinu, kterou se dle jejich slov naučily velice rychle a hlavně rády. Nadšení z příjezdu Rudé armády tedy pokračovalo nadále i po osvobození. Výuka ruského jazyka nebyla bezprostředně po válce povinná. Nicméně děti, či spíše jejich rodiče měly zájem o to, aby se jejich děti rusky učily.

Dle paní AH se na gymnázia vrátila výuka dalších cizích jazyků. Paní AH dokonce maturovala z francouzštiny v roce 1949. Francouzskému jazyku se učila od kvinty. Jelikož navštěvovala reálné gymnázium, učila se ještě latinsky.

Školství po válce prošlo rychlým vývojem. Byly zřízeny speciální školy pro děti s handicapem. Například škola pro děti s vadou sluchu. Do ní chodil i pan KP, který absolvoval první ročník v obecné škole a poté byl přerazen do školy pro děti s vadou sluchu. Do školy s ním chodily i děti, které byly úplně hluché. Pan KP má pouze částečnou nedoslýchavost. Přerazení pro něj bylo vhodné. Dostalo se mu zvláštní péče od vyučujících. Protože jich ve třídě byl menší počet. O způsobilosti vyučujících a výuce ve škole pro hluchoněmé mluví v následujícím příspěvku.

„Když jsem měl problémy s tím sluchem, tak jsem ještě zaplat'pánbůh, jsem se v tom prvním ročníku, když mi bylo sedm, se naučil číst, že jsem neměl poruchu. Šoupli mě asi po půl roce do tý neslyšavý školy, která se teprva začala tvořit.“

¹⁶³ Rozhovor s paní AH ze dne 25. 11. 2016, veden Annou Sobotovou.

*A sháněli tam, aby měli naplněný stavy. Tam byli někteří, kteří uměli mluvit, ale přišli o sluch, někteří zase byli jako lepší hluchoněmí, že přeci jenom trošku slyšeli. A pak takový rošťáci jako já, který už mluvili. Byli tam takový dobrý pedagogové, kteří nás učili, abychom dobře mluvili. Já jsem měl špatný sykavky, tak mě šahali takovýma pomocnýma drátkama do pusy, abych správně vyslovoval. Pamatuju, že L jsem měl dobrý, byli tam, ale kluci, který třeba špatně říkal R. Blambol. ...Oni ty učitelé nebyli nějaký fundovaný, oni se to učili jako za pochodu. ... Bylo to (výuka) přizpůsobený tomu, že na nás měli víc času. Občas ty bývalý pedagogové nás řezali, měli pravítka, museli jste nastavit ruce. Jako oni se s náma nemazali. Oni na nás taky neměli nervy. Si vemte, že těch ročníků bylo pět. **Náplň učiva byla stejná jako na základní škole?** Myslím, že jo, spíš nás nutili k tom abychom s ničím nezaostávali, třeba se nám věnovali, abychom dobře vyslovovali, abychom neměli takový zbytky toho těch bývalých hluchoněmých, protože oni mají takovej předsudek, že oni jsou nucení, aby artikulovali a všechno, ale jak maj čas, tak se věnujou tomu ukazování, než aby se soustředili na výslovnost. A to nás hodně honili. Jeden ten Makovec, se myslím jmenoval, u něho jsem byl asi dva roky. Ten mě dal do kupy, protože každě den. Vždycky jsme měli odezírání, výslovnost, a to se nám věnovali. “¹⁶⁴*

Do výuky byl samozřejmě zařazen sport, hudební výchova, přírodopis, zeměpis, dějepis a další předměty, které známe dodnes ze školních rozvrhů. V rámci výuky také probíhaly hodiny katechismu, které nebyly sice povinné, ale hodně dětí hodiny navštěvovalo. Výuku často zajišťoval místní farník či někdo z řádu. Záleželo na vyznání rodiny, podle toho děti navštěvovaly hodiny.

„Taky jsme měli náboženství jeden rok, ale to bylo dobrovolný. To nás učila jeptiška, ale tam jsem chodila asi jenom rok. “¹⁶⁵

„V Mnichovicích byl mimo katolickýho kostela taky československej, Takže jsme měli, jako součást vyučování, taky náboženství, to znamená, že katolíci ho měli zvlášť, a to jsme měli hodinu týdně. To ten farář přišel a něco nám povídal. Kdo byl v kostele v neděli, tak dostal obrázek. A my měli rádi ty obrázky, to byly obrázky svatejch. Tak na to konto jsme někdy chodili do toho kostela. ...spíš

¹⁶⁴ Rozhovor s panem KP ze dne, 25. 1. 2017, veden Annou Sobotovou.

¹⁶⁵ Rozhovor s paní BH ze dne 1. 3. 2017, veden Annou Sobotovou.

*s kamarádama. Ted'ka když byla ta hodina, tak kdo byl v neděli v kostele, tak někdo se přihlásil a dostal obrázek.*¹⁶⁶

Vzdělávání v období třetí republiky bylo velmi ovlivněno válkou. Celý harmonogram v roce 1945 musel být pozměněn, posunutí výuky kvůli konci války a osvobození, také z důvodu nevyhovujících podmínek pro výuku, jako byly rozbořené školy nebo využití prostor k jiným účelům za války. První poválečné prázdniny tak začaly 13. července 1945 a skončily 2. září 1945.¹⁶⁷

Na školní léta mají pamětníci kladné vzpomínky, je to ale spjaté s tím, že byli dětmi. V současnosti se vzpomínkám zasmějí, ale je pochopitelné, že ne vždy jim bylo do smíchu. Spojení školní docházky s poválečným obdobím mohlo být často kruté. Podmínky pro výuku, jak již bylo řečeno, nebyly vyhovující. Kvalita vzdělání se také vždy neseťkávala s úspěchem. Co, ale z výpovědí vyplývá, je úcta k učitelům a ke školním institucím obecně. Vážili si toho, že jim bylo vzdělání poskytnuto, někdy pouze základní vzdělání.

Zajímavou částí je i výchova k víře, kdy děti již v obecné škole navštěvovaly katechismus, dle vyznání podle rozhodnutí jejich rodičů. Propojenost s vírou byla znát. Děti do kostela docházely i ve svém volném čase.

To, že senioři rádi čtou a mají krásný vztah k literatuře, jsem věděla. Ale nenapadlo mě, že jejich láska ke knihám je již od dětství v takové míře. Překvapilo mě, že knih bylo stále dostatek. I když počet vydaných titulů nebyl nijak závratný. V roce 1945 se jednalo o 3 935 vydaných titulů v češtině a němčině.¹⁶⁸ Oproti roku 2016 je to opravdu minimum, bylo vydáno 17 815 titulů.¹⁶⁹

3.3.7 Únor 1948

I děti částečně vnímaly vyhrocenou politickou situaci v únorových dnech roku 1948. Nejsilnějším zážitkem byl pocit ohrožení, když viděly v ulicích Lidové milice. Samotný politický převrat a nástup vlády jedné strany nebyl z pohledu dítěte tolik znatelný.

¹⁶⁶ Rozhovor s panem JV ze dne 9. 3. 2017, veden Annou Sobotovou.

¹⁶⁷ Hlavní prázdniny na školách. *Lidová demokracie*. 1945, 1.(22).

¹⁶⁸ IKAROS. Knihovny a knihovnictví v českých zemích v letech 1938–1945–4. část. *Ikaros* [online]. 2016 [cit. 2017-06-02]. Dostupné z: <https://ikaros.cz/knihovny-a-knihovnictvi-v-ceskych-zemich-v-letech-1938-1945-4-cast>.

¹⁶⁹ *KULTURA ČESKÉ REPUBLIKY V ČÍSLECH: Vybrané údaje ze statistických šetření* [online]. Praha: NIPOS, 2017, 2017 [cit. 2017-06-12]. Dostupné z: http://www.nipos-mk.cz/wp-content/uploads/2013/05/Kultura_v_cislech_2017_web.pdf.

Po převratu došlo v některých rodinách ke změnám. Rodiče byli vězněni nebo jim byla zakázána jejich pracovní činnost.

Prvotní vzpomínkou na únorový převrat byly pohledy na ozbrojence v ulicích Prahy. Mimo Prahu byla situace jiná, tam si děti takovéto obrázky nevybavují. Pan KP si vybavuje školní den, kdy se venku začaly houfovat milice a obavy rodičů, aby se mu něco nestalo při cestě ze školy, kdy ho doprovázely starší žákyně domů.

Mládež již politiku vnímala. Paní AH, které v bylo v té době 16 let, poslouchala co se děje ve vysílání rádia. Jelikož byl její tatínek soukromý lékárník, obával se i o svou živnost, a to oprávněně, protože mu živnost byla později odebrána.

„... tatínek tenkrát říkal, to nebude dobrý... bylo vidět, že ten režim začal velice rychle přitvrzovat. A když nastal Vítěznej únor, když v radiu mluvil Klement Gottwald, to bylo málem, nedosahovalo to té úrovně, ale jako když měl Hitler proslovy. Ten Hitler to bylo příšerný, on začal normálně, ale po několika větách, on řval. Což ten Gottwald nedělal, ale on mluvil s takovou naléhavostí, že si člověk říkal, že tohle bude nějaký špatný. Už v té době jste vnímala tu politiku intenzivně? Ano, jednak díky těm osobním, byť drobným zkušenostem. A v rodině taky z toho bylo dost zděšení.“¹⁷⁰

Ve stejném věku byl i pan JV, který má následující vzpomínku na projev Klementa Gottwalda, když se vracel z jednání s prezidentem Edvardem Benešem z Pražského hradu. V jeho vzpomínce bylo slyšet zklamání z vývoje situace v Československu. Již v té době viděl, že politické klima v Československu se vyvíjí jiným směrem, nežli by si přál.

„Když ten Gottwald říkal, vracím se od prezidenta Beneše a citoval tu rezignaci ministrů, a teď ty lidový milice jsem viděl pochodovat po Praze s puškama a červenejma páskama a teď se začala propagovat vůdčí složka, jsou dělníci a rolníci. To jsme říkali, jak můžou bejt dělníci a rolníci, když oni nerozuměj politice. Prostě jsou to dělníci, který pracujou.“¹⁷¹

V příspěvku je vidět, že pamětník zpětně hodnotí situaci. Rodiče dětem doma situaci nevysvětlovali. Přeci jen dítě politice nerozumí a má jiné zájmy. To se projevilo i u paní KT. I přesto, že děti se o politiku nezajímaly, viděly vzrůstající napětí ve společnosti a doma u rodičů.

¹⁷⁰ Rozhovor s paní AH ze dne 25. 11. 2016, veden Annou Sobotovou.

¹⁷¹ Rozhovor s panem JV ze dne 9. 3. 2017, veden Annou Sobotovou.

„Mě nic neříkali, otec pořád si myslel, že ta sociální demokracie udělá velkou slávu nebo zlom. Otec říkal, já nikdy neprohrávám a nechci se toho účastnit. K rádiu stále, ucho přilepený. Pořád jsme jenom říkali, aby to dobře dopadlo, aby nebyli žádný mrtvý, aby se nic nestalo, to říkali naši. Já desetiletá holka.“¹⁷²

Setkání s politickou situací u starších dětí bylo silnější. Paní AH popisovala svůj příběh z tanečních lekcí, kde se seznámila s klukem, jenž byl z rodiny, která byla spjata s KSČ a také se tak choval. Vzpomínka je prvním okamžikem, kdy se jejího života dotkl politický vývoj v Československu, a uvědomovala si, proč tomu tak je.

*„Chodila jsem do tanečních od září 47 do jara 48. A ten kralupský gymnázium pořádal vlastní taneční, tam byli vždycky kluci o rok starší. A to poprvé jsem si uvědomila, co to znamená rok 48, protože tenkrát jednotlivé partaje měly svou mládež a jeden z těch kluků, se kterým jsem dost často tancovala, byl členem nějaký lidovecký mládeže. Chodil pilně do kostela, prostě všechno v pořádku. Přišel 48, u nás okamžitě založili Svaz mládeže, a kdo se tam nedal mezi prvníma, tenhle kluk. Já jsem to prostě nechápala, a vůbec v tom 48, představte si, my jsme tam měli na tom gymnáziu tzv. třídní samosprávy, to byla asi pětičlenná skupina lidí a vlastně náplň byla taková, když bylo potřeba něco vyřizovat s kantorama. No a v 48 roce na gymnáziu okamžitě založili Svaz mládeže a teď řekli, že automaticky třídní samosprávy, budou třídními výbory ČSM, my jsme všichni řekli, že ne. **Vy jste byla v tom výboru.** Ano, načež, takový hlouposti si pamatuju, jsem přišla domu a říkám, tak a máte tady reakcionářku, naši říkali, to je dobrý, až co z toho bude. A představte si, co jsme se dověděli, ale až po maturitě. Tam byl ředitel, toho se pak taky zbavili, a jeho syn chodil se mnou do třídy, až dávno potom na nějakém srazu, tento spolužák nám říkal, že všichni jsme měli návrh na vyloučení. Ale on tenkrát, ředitel byl v těch Kralupech velmi oblíben. On byl i velký Sokol, staral se tam o ten kulturní život, takže přeci jenom ty partajníci na něj dali. Takže se to zametlo pod koberec, ale řekl mu to, až po maturitě. My jsme vůbec neměli tušení. **Takže v té době jste nedostali žádný kárný postih?** Ne, tenkrát se to zamluvalo, a mám dojem, protože tohle se stalo ve více třídách, takže oni snad ty třídní výbory zrušili. **Takže jste zavedla takovouhle revoluci.** Osobní revoluci, ne, ale my jsme se na*

¹⁷² Rozhovor s paní KT ze dne 8. 2. 2017, veden Annou Sobotovou.

tom skutečně okamžitě shodli, jsme si řekli tak to teda ne, my jsme byli tou třídou zvoleni, samozřejmě kantoři to museli odsouhlasit, a bohužel tyhle kluci, z nich se stali šílení partajníci. Ty, kteří vstoupili do toho svazu. Ano. Ty, který to tam jako začali a třeba z naší třídy 3 lidi museli jít na dva roky do výroby. Vůbec nedostali doporučení na vysokou, ty svazáci tam teda řádili... Takže vlastně spolužáci udávali spolužáky. Ano, no, takže nebyla to hezká doba.“¹⁷³

Pro paní VM se rok 1948 stal přelomový, u tetičky, jež ji nahrazovala matku, došlo po politické proměně k rozhádání celé rodiny. Následkem pro paní VM byl odchod z domova. A částečné odloučení od celé rodiny.

„Se rodina rozešla, můj otec, ačkoliv byl dělník se pohádal se svou sestrou, která mě vychovávala. Naši hrozně fandili Rusům a skutečně věřili komunistické ideji. Že každý může mít stejně, že nikdo není sobec a egoista a že to tak může být. Otec tomu nevěřil a hrozně se to pohádalo, čímž se rodina, nebo tatínek plus teta rozešli. Nemluvili spolu... Po únoru to bylo jako teda, to dopadlo docela špatně, pak přišli Rusáci, že jo. Takže se to doma rozešlo.“¹⁷⁴

Občané byli režimem znevýhodňováni různými způsoby. Velkým zásahem pro některé bylo znárodnění. Cílem státu bylo mít pod svou vládou celé hospodářství. Po roce 1948 začalo postupné znárodnění soukromých podniků. Velké podniky byly znárodněny již v roce 1945 dekretem prezidenta republiky. Do roku 1950 byla zničena většina ze soukromého sektoru. Náhrada za vyvlastněný majetek byla ve většině případů zamítnuta.¹⁷⁵ Znárodnění se osobně dotklo paní AH. S rodinou žila ve vilce, kde otec měl vlastní lékárnu v přízemí.

„...tatínkovi znárodnili lékárnu samozřejmě, v roce 50 a dům v roce 1960. Takže jste se museli vystěhovat? My jsme to mohli obývat, ale platit tam nájem. O dům jsme přišli, ale já jsem ho dostala zpátky v restituci. Nejenom, že tam maminka platila nájem a pak já jsem říkala, to už nebyl domov, to byla svobodárna, jak jsem vám říkala, jak to byly 3 pokoje, kuchyně a malý pokojíček, tak maminka měla jeden pokojíček a kuchyni. V prostředním, protože to patřilo

¹⁷³ Rozhovor s paní AH ze dne 25. 11. 2017, veden Annou Sobotovou.

¹⁷⁴ Rozhovor s paní VM ze dne 5. 12. 2016, veden Annou Sobotovou.

¹⁷⁵ PRŮCHA, Václav. *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918–1992*. Brno, 2009. ISBN 978-80-7239-228-5, str. 198–199.

*tý Medice, posléze OÚNZu, tam bydlel řidič od sanitky, do toho jednoho pokoje přidělili jednu starou paní. A v tom jednom bydlela zdravotní sestra z Klimentský.*¹⁷⁶

Tatínek paní AH se stal zaměstnancem ve své vlastní lékárně a celá rodina se na závěr stala nájemcem ve vlastní vile. Absurdita celé situace byla znatelná v tónu pamětnice. Dům nakonec získala zpět v restituci v neudržovaném stavu.

S následkem Vítězného února byla postižena i rodina paní VK. Otec, jenž se živil autodopravou, byl vězněn. Její matka, jež do té byla v domácnosti, byla nucena jít do zaměstnání. Paní VK byla vyloučena z Hospodářské školy z oboru zahraničního obchodu a nucena přestoupit na jiný obor, kde nevalil její kádrový původ.

*„A potom se přiblížil ten osudný rok 48. Můj otec měl auto, a pomáhal prostě ne jako taxikář, ale pro firmy vybrané dovoz, vývoz. A jednou nepřišel domů, a my jsme s maminkou prostě se chodily všude ptát, až já jsem, v domě tatínek měl garáž, tak jsem si lehla na ten chodník a dívala jsem se takovým malinkým otvůrkem, jestli je tam auto. Auto tam nebylo, a příští den přišel dopis, že ho museli zavřít, protože spolupracoval se svým autem se zrádci. Tatínek dostal 5 let vazby, maminka z domácnosti šla do továrny na tři směny k lisu.*¹⁷⁷

Příběhů o změně života po roce 1948 by vydalo na celou knihu. Následky Vítězného února byly pro některé rodiny velice těžké. Došlo k zabavování majetku – obchodů, domů nebo celých živností. Rodiny opět žily ve strachu, aby se někdo neprořekl na veřejnosti nevhodnou poznámkou k situaci v Československu. Další rodiny se rozešly v důsledku rozlišnosti názorů na politickou situaci. Začalo se šířit udávání, tentokrát bohužel Čech na Čecha. Jak zmiňovala paní AH „*nebyla to hezká doba*“.

¹⁷⁶ Rozhovor s paní AH ze dne 25. 11. 2016, veden Annou Sobotovou.

¹⁷⁷ Rozhovor s paní VK ze dne 16. 2. 2017, veden Annou Sobotovou.

4 Závěr

Diplomová práce se zabývá tématem třetí republiky očima dítěte dané doby. Cílem práce bylo zmapovat a zaznamenat příběhy poválečného období očima pamětníků. Zároveň tak i částečně objasnit chování a myšlení seniorů v dnešní době. Celé rozhovory tvoří přílohu diplomové práce. Výňatky z rozhovorů jsou použity v praktické části diplomové práce. Je nutné podotknout, že rozhovory jsou jen zlomkem popisu období třetí republiky. Nejenže vzorek narátorů není nikterak rozsáhlý, ale je také třeba upozornit na to, že pamětníci spoustu věcí vytěsnili z paměti. Můžeme tedy říci, že práce popisuje vybrané aspekty daného období z pohledu vybraných narátorů.

Práce pro mě byla přínosným zdrojem informací a seznámením se s orální historií v praxi. Mé prvotní otázky, proč jsem si pro práci vybrala toto téma, byly prosté. Jedna z nich byla zaznamenat jedinečné vzpomínky pamětníků. Což se mi podařilo. Nicméně výpovědi některých narátorů mě zklamaly. Překvapilo mě, že se pamětníci nechtějí bavit o svém dětství. Nemyslím tím, že by nechtěli vyprávět o svých osobních věcech. Ale někteří nechtěli hovořit ani o základních tématech, jako je stravování, kultura a podobné. Tento fakt byl pro mě překvapením. Rozmluvit některé narátory nebylo snadné, jak jsem původně předpokládala.

Po porovnání života současných seniorů jsem došla k závěru, že jejich život odpovídá tomu, co zažili jako mladí. Jejich schraňování, šetření a opatrnost je dána válečným a poválečným nedostatkem zboží. Uměli si tak celý život vážít toho, co měli.

Ke stejnému závěru jsem došla i u jejich myšlenek o rodinném prostředí. Rodiny v poválečném a válečném období byly více semknuty. Nebylo pro ně neobvyklé v rodině si vypomáhat. Nápomocná ruka od příbuzných byla podstatnou oporou, hlavně v rodinách, kde byly děti. Vypomáhali si s jejich výchovou, hlídáním, ale také s nedostatkem jídla. Rodiny bez dalších potomků často darovaly část svých přídělů rodinám, které měly děti. V dnešní době je to jinak, někteří senioři chápou svůj pobyt v Rezidenci, jako odložení, že už se o ně rodina nechce starat.

Svět, ve kterém vyrůstali, se od dnešního liší v mnoha faktorech. Po stránkách technického vývoje nemá smysl nijak podrobněji analyzovat. Změnilo se v podstatě vše. Jen pokrok v domácnostech dosáhl takového stupně, že díky technickým vynálezům mají dnešní rodiny více volného času. Ale neznamená to, že by více času trávily společně. Každý v rodině se věnuje většinou svému koníčku. Ve vzpomínkách seniorů jsou domácí

práce spojené právě s rodinou a blízkými. Většina prací byla vykonávána v kooperaci rodičů a dětí. Na tyto momenty pamětníci rádi vzpomínají.

Senioři byli zvyklí vyjít z mála, z toho, co měli. Dnešní záplava výrobků je šokuje. Nesnáší plýtvání potravinami nebo s předměty k jednorázovému použití, to se projevuje například u hygienických potřeb. Je pro ně nepochopitelné, proč by se něco mělo vyhodit po prvním použití. Rádi recyklují a využívají předměty k přeměně na jiné věci. Stejně to mají s oblečením. Většina z nich obléká to, co nosili, když byli mladí. Neradi oblečení odkládají. To vše vyplývá z poválečných nedostatků, kdy byly nuceni používat produkty delší dobu, kvůli nedostatku a přidělovému systému.

V rozhovorech jsem nechala pamětníky přesáhnout časové vymezení třetí republiky. Těžko se totiž vraceli přesně k těmto určeným letům, je to krátké období, které je v jejich životech malým zlomkem. Stávalo se tak, že se dostali k například k tomu, že docházeli do Pionýra. Ten, ale vznikl až po roce 1948. Je tedy možné, že některé vzpomínky, které mi vyprávěli, se mohli odehrát v jiném časovém rozmezí. Je nutno podotknout, že se jedná pouze vzorek pamětníků a nebylo by vhodné výsledky generalizovat a pokládat za komplexní pro celou společnost.

Diplomová práce pro mě měla i osobní přínos, v rámci ní jsem se sblížila s klienty, kteří se účastnili mého bádání. Doufám, že díky zaznamenaným příběhům, si čtenáři budou moci připomenout, jak vypadal život v Československu v poválečné době. A dokážou tak lépe pochopit chování seniorů. Je nutné podotknout, že diplomová práce je pro mě prvním praktickým setkáním s orální historií. Do té doby, než jsem začala práci psát, jsem se o orální historii učila pouze teoreticky. Obávala jsem se tedy rozhovorů s narátory a dalších postupů. Nicméně mé obavy byly neopodstatněné. Vybraní narátoři mne vřele přijali a rádi se podělili o své vzpomínky na danou dobu. Jedna z dam mi dokonce děkovala, že si díky rozhovoru vzpomněla na své zážitky z dětství, které již vytěsnila. Výzkum mě tedy osobně obohatil a myslím si, že byl i příjemně stráveným časem pro narátory.

5 Zdroje

Literatura

- BOHÁČ, Antonín. *Dějiny školství v Československu 1945–1975*. Praha: Univerzita Karlova, 1982.
- BRENNER, Christiane. *Mezi Východem a Západem: české politické diskurzy 1945–1948*. Přeložila Blanka PSCHEIDTOVÁ. Praha: Argo, 2015. Historické myšlení. ISBN 978-80-257-1399-0.
- ČVANČARA, Miroslav a Jaroslav ČVANČARA. *Zaniklý svět stříbrných pláten: po stopách pražských biografů*. Praha: Academia, 2011. Šťastné zítřky (Academia). ISBN 978-80-200-1969-1.
- DVOŘÁK, Tomáš a Jan ROUSEK. *Pražské biografie: pomíjivé kouzlo potemnělých sálů*. Praha: Muzeum hlavního města Prahy, 2016. ISBN 978-80-87828-17-5.
- KADLASOVÁ, Jaroslava. *Cukr na nitku*. Praha: Motto, 2011. ISBN 978-80-7246-595-8.
- KALINOVÁ, Lenka. *Východiska, očekávání a realita poválečné doby: k dějinám české společnosti v letech 1945–1948*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2004. Česká společnost po roce 1945. ISBN 80-7285-043-1.
- KALOUS, Jan a František KOLÁŘ, ed. *Sport v komunistickém Československu 1945–1989*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2015. ISBN 978-80-87912-38-6.
- KAPLAN, Karel. *Československo v letech 1945–1948*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1991. Odborná literatura pro učitele. ISBN 80-042-5699-6.
- KOCIAN, Jiří. *Poválečný vývoj v Československu 1945–1948*. Vyd. 2. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1993. ISBN 8004263127.
- KOTRLÝ, Josef. *Pražské povstání 1945*. 2. vyd. Praha: Eva, 1995.
- KUČERA, Jaroslav. *Žralok nebude nikdy tak silný: československá zahraniční politika vůči Německu 1945–1948*. Praha: Argo, 2005. Historické myšlení. ISBN 80-720-3648-3.
- LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. 2., aktualiz. vyd. Praha, 2006. ISBN 80-247-1284-9

MACHOTKA, Pavel a Josef TOMEŠ, ed. *Pražské povstání 1945: svědectví protagonistů*. Vydání první (Pražské povstání 1945 třetí, rozšířené vydání). Praha: Ústav T.G. Masaryka, 2015. ISBN 978-80-86142-53-1.

NOVOTNÝ, Jan. *Sokol v životě národa*. Praha, 1990.

PEJČOCH, Ivo a Prokop TOMEK. *Od svobody k nesvobodě 1945–1956*. Praha: Ministerstvo obrany České republiky – Odbor komunikace a propagace MO, 2011. ISBN 978-80-7278-571-1.

PRŮCHA, Václav. *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918–1992*. Brno: Doplněk, 2009. ISBN 978-80-7239-228-5.

PURŠ, Jiří. *Obrysy vývoje československé znárodněné kinematografie: 1945–1980*. Praha: Čs. filmový ústav, 1985.

SKOPAL, Pavel a Jan ROUSEK. *Filmová kultura severního trojúhelníku: filmy, kina a diváci českých zemí, NDR a Polska 1945–1970*. Brno: Host, 2014. Filmová knihovna (Host). ISBN 978-80-7294-971-7.

SKOPAL, Pavel, ed. *Naplánovaná kinematografie: český filmový průmysl 1945 až 1960*. Praha: Academia, 2012. Šťastné zítřky (Academia). ISBN 978-80-200-2096-3.

Smrt německým okupantům: pražské národní povstání. Praha: Tiskové oddělení hlavní správy výchovy a osvěty při MNO, 1945. Knihovna vojáka (Tiskové oddělení hlavní správy výchovy a osvěty při MNO).

SOMMER, Karel. *UNRRA a Československo*. Opava: Slezský ústav Akademie věd České republiky, 1993.

STEYEROVÁ, Michaela. *FUNKČNÍ ZMĚNY PRAŽSKÝCH VLTAVSKÝCH OSTROVŮ*. Praha, 2014. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze. Vedoucí práce RNDr. Dana Fialová, Ph.D.

STUPKA, Josef. *Kralupy nad Vltavou*. Praha: Paseka, 2008. Zmizelé Čechy. ISBN 978-80-7185-922-2.

STUPKA, Josef. *Zmizelá tvář Kralup*. Praha: Mladá fronta, 2006. ISBN 80-204-1559-9.

ŠTĚPEK, Jiří a Jan ROUSEK. *Sto let přidělových systémů na území bývalého Československa 1915–2015*. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2015. Studie (Národohospodářský ústav Josefa Hlávky). ISBN 978-80-88018-00-1.

TAUSSIG, Pavel a Zdeněk ŠTÁBLA. *Dějiny čs. kinematografie v datech a událostech 1945–1948*. Praha: Československý filmový ústav, 1980.

THOROVÁ, Kateřina. *Vývojová psychologie: proměny lidské psychiky od početí po smrt*. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0714-6.

URBANOVÁ, Eva, Blažena URGOŠÍKOVÁ a Jitka PANZNEROVÁ. *Český hraný film: Czech feature film*. Praha: Národní filmový archiv, 1995. ISBN 80-700-4102-1.

VANĚK, Miroslav a Pavel MÜCKE. *Třetí strana trojúhelníku: teorie a praxe orální historie*. 2., přepracované a doplněné vydání. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2015, 326 stran. Orální historie a soudobé dějiny. ISBN 978-80-246-2931-5.

VANĚK, Miroslav. *O orální historii s jejími zakladateli a protagonisty*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2008, 112 p. ISBN 9788072851072.

VANĚK, Miroslav. *Orální historie ve výzkumu soudobých dějin*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2004, 175 s. Hlasy minulosti. ISBN 80-7285-045-8.

VEBER, Václav. *Osudové únorové dny 1948*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008. Česká historie. ISBN 978-80-7106-941-6.

Periodika

ČERMÁKOVÁ, Marie. Formování totalitního školství v poválečném Československu. *Pedagogika*. 1991, **40**.(3). ISSN 0031-3816.

GLASSHEIM, Eagle. Etnické čistky, komunismus a devastace životního prostředí: Vytváření nové identity severočeského pohraničí (1945–1989). *Soudobé dějiny*. 2005, **12**.(3–4), str. 432–464. ISSN 1210-7050.

Hlavní prázdniny na školách. *Lidová demokracie*. 1945, **1**.(22).

KULTURA ČESKÉ REPUBLIKY V ČÍSLECH: Vybrané údaje ze statistických šetření [online]. Praha: NIPOS, 2017, **2017** [cit. 2017-06-12]. Dostupné z: http://www.nipos-mk.cz/wp-content/uploads/2013/05/Kultura_v_cislech_2017_web.pdf.

MÜCKE, Pavel. Krok za krokem. Orální historie, věda a společnost. *Naše společnost* **4**, **2006**, (1), s. 25–31.

NÁŠ TURNOV: ČASOPIS SPOLKU RODÁKŮ A PŘÁTEL TURNOVA [online]. **2002**, (24) [cit. 2017-06-25]. Dostupné z: www.turnov.cz/filemanager/files/file.php?file=69347.

Počátečný zpravodaj [online]. 2010, (10) [cit. 2017-06-25]. Dostupné z: http://www.pocatky.cz/userfiles/file/dokumenty_480.pdf.

Pomoc UNRRY našemu hospodářství: Ve výši asi 7 miliard korun. *Lidová demokracie*. 1945, 1.(11).

SKUPA, Lukáš. Celý svět tleská zestátněnému filmu. *Iluminace*. 2009, 21.(2.), 6. ISSN 0862-397.

Sokolstvo zahajuje svou činnost: Nesmlouvavý postoj ke sjednocení tělovýchovy. *Svobodné slovo*. 1946, 2.(7).

UNRRA v novém roce. *Svobodné slovo*. 1946, 2.(2.), 1.

UNRRA zásobuje náš průmysl. *Svobodné slovo*. 1946, 2.(6).

Webové stránky

ČESKÁ ASOCIACE ORÁLNÍ HISTORIE. O nás. *Česká asociace orální historie* [online]. [cit. 2017-06-25]. Dostupné z: http://www.coha.cz/?page_id=2.

ČESKÝ ROZHLAS. Orální historie je zalidňování dějin, vysvětluje historik Miroslav Vaněk. *Studio Leonard* [online]. 2016 [cit. 2017-06-25]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/leonardo/dnes/_zprava/oralni-historie-je-zalidnovani-dejin-vysvetluje-historik-miroslav-vanek--1600917.

ČESKÝ ROZHLAS. Pražské povstání a bitva o rozhlas. *Český rozhlas* [online]. [cit. 2017-05-04]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/bitvaorozhlas/povstani/_zprava/prazske-povstani-a-bitva-o-rozhlas--728699.

ČESKÝ ROZHLAS. Volyňští Češi za války. *Rozhlas* [online]. 2011 [cit. 2017-06-24]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/leonardo/historie/_zprava/volynsti-cesi-za-valky--851731.

ČESKÝ ROZHLAS. Zaniklá kina pražských Vinohrad. *Český Rozhlas Vltava* [online]. 2014 [cit. 2017-06-18]. Dostupné z: <https://vltava.rozhlas.cz/zanikla-kina-prazskych-vinohrad-5072217>.

Dalších 9 sešitů RODOKAPSU [online]. 2014 [cit. 2017-06-06]. Dostupné z: <http://www.detske-casopisy.cz/dalsich-9-sesitu-rodokapsu/>.

DATABÁZE KNIH. Otakar Haering. *Databáze knih* [online]. [cit. 2017-06-04]. Dostupné z: <http://www.databazeknih.cz/autori/otakar-haering-7423>.

IKAROS. Knihovny a knihovnictví v českých zemích v letech 1938–1945 – 4. část. *Ikaros* [online]. 2016 [cit. 2017-06-02]. Dostupné z: <https://ikaros.cz/knihovny-a-knihovnictvi-v-ceskych-zemich-v-letech-1938-1945-4-cast>.

KREJČÍŘÍK, Milan. XI. všesokolský slet – jeden z posledních svobodných projevů. *Totalita.cz* [online]. [cit. 2017-06-09]. Dostupné z: http://www.totalita.cz/vzp/vzp_0002.php.

MĚSTSKÁ KNIHOVNA V PRAZE. Pojízdna knihovna – Historie. *Městská knihovna v Praze* [online]. [cit. 2017-06-02]. Dostupné z: <https://www.mlp.cz/cz/kontakty/pobocky/pojizdna-knihovna/historie/?knihovna=&knihovna=0>.

Nariadení Říšského protektora v Čechách a na Moravě o židovském majetku ze dne 21. června 1939. *Holocaust.cz* [online]. 2016 [cit. 2017-04-16]. Dostupné z: <http://www.holocaust.cz/zdroje/dokumenty/protizidovske-zakony-a-narizeni/narizeni-risskeho-protektora-v-cechach-a-na-morave-o-zidovskem-majetku-ze-dne-21-cervna-1939/>.

SKAUTING. *Projděte se 100letou historií skautingu*. Skaut [online]. 2015 [cit. 2017-03-23]. Dostupné z: <http://www.skaut.cz/skauting/o-skautingu/historie>.

VOJENSKÝ HISTORICKÝ ÚSTAV. Československo a poválečná pomoc UNRRA. *VHU PRAHA* [online]. 2014 [cit. 2017-06-18]. Dostupné z: <http://www.vhu.cz/ceskoslovensko-a-povalecna-pomoc-unrra/>.

Nahrávky

Rozhovor s paní AH ze dne 22. 11. 2016, veden Annou Sobotovou.

Rozhovor s paní VM ze dne 5. 12. 2016, veden Annou Sobotovou.

Rozhovor s panem KP ze dne 25. 1. 2017, veden Annou Sobotovou.

Rozhovor s paní KT ze dne 8. 2. 2017, veden Annou Sobotovou.

Rozhovor s paní VK ze dne 16. 2. 2017, veden Annou Sobotovou.

Rozhovor s paní BH ze dne 1. 3. 2017, veden Annou Sobotovou.

Rozhovor s panem JV ze dne 9. 3. 2017, veden Annou Sobotovou.

Seznam příloh

Rozhovor s paní AH ze dne 22. 11. 2016, veden Annou Sobotovou.

Rozhovor s paní VM ze dne 5. 12. 2016, veden Annou Sobotovou.

Rozhovor s panem KP ze dne 25. 1. 2017, veden Annou Sobotovou.

Rozhovor s paní KT ze dne 8. 2. 2017, veden Annou Sobotovou.

Rozhovor s paní VK ze dne 16. 2. 2017, veden Annou Sobotovou.

Rozhovor s paní BH ze dne 1. 3. 2017, veden Annou Sobotovou.

Rozhovor s panem JV ze dne 9. 3. 2017, veden Annou Sobotovou.